

Fundusze Europejskie

RAPORT KOŃCOWY

BADANIE POTENCJAŁU JEDNOSTEK SAMORZĄDU
TERYTORIALNEGO Z WOJEWÓDZTWA
ŚWIĘTOKRZYSKIEGO W ZAKRESIE ROZWOJU USŁUG
SPOŁECZNYCH W OBSZARZE PIECZY ZASTĘPCZEJ

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Zamawiający

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
al. IX Wieków Kielc 3, budynek C2
25-516 Kielce

Wykonawca (Konsorcjum firm)

Grupa BST sp. z o.o.
ul. Mieczyków 12
40-748 Katowice

EU-CONSULT sp. z o.o.
ul. Toruńska 18C, lokal D
80-747 Gdańsk

Autorzy raportu:

Zdzisław Wolny
dr Grzegorz Gawron
Wojciech Szymała
Kornelia Gabriel

Spis treści

STRESZCZENIE.....	4
WPROWADZENIE.....	5
METODOLOGIA BADANIA.....	6
WYNIKI ANALIZY DANYCH ZASTANYCH	8
WYNIKI BADANIA ILOŚCIOWEGO WŚRÓD ORGANIZATORÓW RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W REGIONIE (PCPR, OŚRODEK RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W KIELCACH)	34
WYNIKI BADANIA Z PRZEDSTAWICIELAMI SAMORZĄDÓW POWIATOWYCH (KADRA ZARZĄDZAJĄCA: PCPR/MOPR, ORPZ).....	48
WYNIKI BADANIA Z KADRĄ ZARZĄDZAJĄCĄ PLACÓWEK SPRAWUJĄCYCH INSTYTUCJONALNĄ PIECZĘ ZASTĘPCZĄ.....	59
WYNIKI BADANIA Z RODZICAMI PROWADZĄCYMI RODZINNE DOMY DZIECKA.....	76
WYNIKI BADANIA Z RODZINAMI ZASTĘPCZYMI ZAWODOWYMI	93
WYNIKI BADANIA Z RODZINAMI ZASTĘPCZYMI SPOKREWNIONYMI	107
WYNIKI BADANIA Z RODZINAMI ZASTĘPCZYMI NIEZAWODOWYMI	121
WYNIKI PANELU EKSPERTÓW.....	135
KLUCZOWE WNIOSKI Z BADANIA	137
REKOMENDACJE	141
SPIS TABEL	150
SPIS RYSUNKÓW	151
SPIS WYKRESÓW.....	152

Streszczenie

Raport z badania koncentruje się na analizie barier deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz potencjale samorządów do wspierania pieczy zastępczej w województwie świętokrzyskim. Celem badania było określenie stanu zaawansowania usług społecznych oraz identyfikacja głównych wyzwań w ich realizacji.

W badaniu zastosowano różne metody badawcze, tj. analizę danych zastanych (desk research), badania ilościowe CATI oraz jakościowe TDI, FGI i panel ekspertów. Respondentami byli przedstawiciele jednostek samorządowych, rodziny zastępcze/rodzinne domy dziecka oraz kadra zarządzająca placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Rozdział dotyczący analizy danych zastanych przedstawia szeroki zakres danych, które służą głębszemu zrozumieniu zagadnień związanych z tematem pieczy zastępczej w Polsce i województwie świętokrzyskim. W szczególności uwzględniono kwestie prawne związane z pieczą zastępczą, obowiązki samorządów gminnych i powiatowych oraz zadania organizatorów pieczy zastępczej. Przeanalizowano także statystyki dotyczące liczby dzieci oraz struktury rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej, a także lokalizację placówek.

W kolejnych rozdziałach zaprezentowano wyniki badań wśród organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej, przedstawicieli samorządów oraz rodzin zastępczych (zawodowych, spokrewnionych, niezawodowych) i rodzinnych domów dziecka. Skupiono się między innymi na aspektach takich jak zakres oferowanego wsparcia, współpraca z instytucjami oraz problemy napotykane przez rodziny zastępcze/rodzinne domy dziecka. Omówiono także potrzeby szkoleniowe wszystkich badanych grup.

Wnioski i rekomendacje z badania skupiają się na kluczowych obszarach wymagających poprawy. Raport podkreśla konieczność wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej, dalszej deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej oraz wsparcia dla rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka. Wśród rekomendacji znalazły się m.in. potrzeba zwiększenia zasobów finansowych i kadrowych oraz szkolenia pracowników systemu pieczy zastępczej, co przyczyniłoby się do zwiększenia jakości usług oferowanych osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą.

Wprowadzenie

Celem głównym niniejszego badania była identyfikacja barier procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz potencjału jednostek samorządu terytorialnego w zakresie możliwości wsparcia pieczy zastępczej. Badanie zakładało uchwycenie aktualnego stanu zaawansowania rozwoju usług społecznych w województwie świętokrzyskim oraz identyfikację kluczowych barier tego procesu, występujących na poszczególnych etapach organizowania i świadczenia usług na rzecz pieczy zastępczej, tj. identyfikacji potrzeb, oferowanego wsparcia z perspektywy głównych interesariuszy, w tym w szczególności odbiorców usług, organizatorów usług oraz kadr realizujących usługi wspierające na ich rzecz.

Badanie społeczne pozwoliło zbadać sytuację jednostek samorządu terytorialnego i instytucji funkcjonujących w obszarze pieczy zastępczej, w szczególności:

- działania powiatów w zakresie świadczenia usług w obszarze wsparcia pieczy zastępczej, realizowane w ramach własnych oraz dodatkowych aktywności w tym obszarze,
- ograniczenia i szanse w zakresie możliwości funkcjonowania rodzinnych domów dziecka,
- problemy i oczekiwania rodzin zastępczych – określenie otrzymywanego wsparcia oraz współpracy z instytucjami i organizacjami,
- potrzeby szkoleniowe i wyzwania w zakresie funkcjonowania pracowników służb społecznych w obszarze pieczy zastępczej,
- zakres funkcjonowania i podejmowane działania organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej,
- zakres funkcjonowania i oczekiwania placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Uczestników badania rekrutowano spośród następujących grup:

- rodziny zastępcze spokrewnione,
- rodziny zastępcze niezawodowe,
- zawodowi rodzice zastępczy i rodzice prowadzący rodzinne domy dziecka,
- kadra zarządzająca oraz pracownicy: Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach, powiatowych centów pomocy rodzinie – organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej, placówek opiekuńczo-wychowawczych z województwa świętokrzyskiego.

Badanie zostało wykonane w ramach realizacji projektu pn.: „Koordynacja polityki społecznej w województwie świętokrzyskim” w ramach działania 04.13 - Wysokiej jakości system włączenia społecznego w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus.

Metodologia badania

Analiza danych zastanych

Analiza danych zastanych (desk research) - metoda polegająca na analizie dostępnych danych i dokumentów (m.in.: dokumentów prawnych, publikacji, danych statystycznych). Stanowiła ona bazę związaną z realizacją dalszych etapów badania. Badanie dokumentów służyć może ustaleniu faktycznego stanu rzeczy, jak również stworzyć prognozy na przyszłość.

W ramach analizy desk research na temat funkcjonowania systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, zaproponowano wykorzystanie szerokiej gamy źródeł danych, które dostarczą kompleksowego obrazu omawianego tematu. Źródła te obejmowały akty prawne, raporty rządowe, strategie regionalne oraz dokumenty analityczne i statystyczne.

Badania ilościowe CATI

CATI - wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo (z ang. Computer-Assisted Telephone Interview). Jest to technika, podczas której zbieranie informacji odbywa się za pośrednictwem łącza telefonicznego. Badanie polegało na odczytywaniu przez ankietera pytań z przygotowanego programu, w którym zapisuje uzyskane odpowiedzi.

Badanie ilościowe przeprowadzone zostało wśród dwóch grup respondentów związanych z organizowaniem rodzinnej pieczy zastępczej w regionie:

1. **Kadra zarządzająca powiatowego centrum pomocy rodzinie/organizatora rodzinnej pieczy zastępczej** z terenu województwa świętokrzyskiego.
Zrealizowanych zostało 13 wywiadów.
2. **Kadra zarządzająca Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach.**
Zrealizowany został 1 wywiad.

Badania jakościowe TDI, FGI, panel ekspertów

Badania jakościowe prowadzone były przy wykorzystaniu kilku technik badawczych. Poniżej omówiono każdą z nich wraz z przedstawieniem doboru próby badawczej.

Telefoniczny wywiad pogłębiony TDI (z ang. Telephone In-Depth Interview) - metoda polegająca na przeprowadzeniu ustrukturyzowanej telefonicznej rozmowy z respondentem. Uzyskanie i zgromadzenie informacji odbywało się zgodnie ze scenariuszem badania.

Telefoniczne wywiady pogłębione przeprowadzone zostały z pięcioma różnymi grupami respondentów:

1. **Opiekunowie w rodzinach zastępczych spokrewnionych**
Zrealizowane zostały 33 wywiady.
2. **Opiekunowie w rodzinach zastępczych niezawodowych**
Zrealizowanych zostało 25 wywiadów.
3. **Opiekunowie w rodzinach zastępczych zawodowych**
Zrealizowanych zostało 12 wywiadów.
4. **Prowadzący rodzinne domy dziecka (RDD)**
Zrealizowanych zostało 8 wywiadów.
5. **Kadra zarządzająca placówek sprawujących instytucjonalną pieczę zastępczą, tj. placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalna placówka terapeutyczno-opiekuńcza**
Zrealizowanych zostało 14 wywiadów.

Zogniskowany wywiad grupowy FGI (z ang. Focus Group Interview) - prowadzona przez moderatora dyskusja w grupie celowo dobranych osób. Badanie opierało się o przygotowany scenariusz, a jego przebieg był rejestrowany.

Zogniskowany wywiad grupowy przeprowadzony został z trzema grupami uczestników (po 1 FGI):

1. **Przedstawiciele samorządów powiatowych** (kadra zarządzająca: PCPR/MOPR, ORPZ) zaangażowani w działania związane ze wsparciem rodziny i pieczę zastępczą.
2. **Pracownicy rodzinnych domów dziecka.**
3. **Pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych.**

W każdym z wywiadów uczestniczyło min. 5 osób reprezentujących poszczególne placówki.

Panel ekspertów - użyteczna metoda w kontekście podsumowania zgromadzonej wiedzy oraz wypracowania rozstrzygnięć. Panel ekspertów to spotkanie zespołu liczącego kilka osób, który rozważa zagadnienia leżące w zakresie wiedzy eksperckiej jego uczestników.

Tematem podczas panelu ekspertów były wnioski i rekomendacje z badania. Dyskusja służyła weryfikacji wyników badania oraz wypracowaniu wspólnej opinii na temat poruszony w badaniu. Zaproszeni do udziału zostali pracownicy wszystkich instytucji i podmiotów funkcjonujących w obszarze wsparcia rodziny i pieczy zastępczej na terenie województwa świętokrzyskiego. W panelu wzięło udział 13 ekspertów. Uczestnicy spotkania zostali dobrani w sposób celowy w konsultacji z Zamawiającym.

Wyniki analizy danych zastanych

Rodzinna piecza zastępcza w świetle przepisów prawa

W Polsce opieka zastępcza nad dzieckiem potrzebującym wsparcia, dopiero od 1999 roku została przyporządkowana do systemu pomocy społecznej. Do końca 1998 roku zadania w zakresie opieki zastępczej nad dzieckiem realizowane były przez resort oświaty. Obecnie aktem określającym w sposób szczegółowy formy pieczy zastępczej oraz zasady wspierania rodziny w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest *ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*¹, zwanej dalej ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. Z zapisów preambuły ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynika, że w sposób szczególny zadbać należy o dobro dzieci oraz dobro rodziny. Podkreślono, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta poprzez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami². Podjęcie prac na rzecz stworzenia tej ustawy postrzegane jest jako wyodrębnienie pewnych ważnych zadań i istotnych problemów, które wcześniej były częścią *ustawy o pomocy społecznej*.

W celu przybliżenia przedmiotu badania istotne jest pogłębienie tematyki związanej z systemem pieczy zastępczej, który przez Ustawodawcę rozumiany jest jako zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania i wychowania przez rodziców (art. 2 ust. 2). Rodzina jest dla dziecka nie tylko pierwszym, ale i trwałym środowiskiem społecznym, którego zasadniczo nie zmienia ono do okresu dorosłości i usamodzielnia się. Kwestią bezsporną jest fakt, że dziecko przede wszystkim powinno przebywać w swojej rodzinie naturalnej. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej traktowane jest jako środek wyjątkowy. W sytuacji, kiedy rodzina naturalna nie jest w stanie realizować funkcji opiekuńczo-wychowawczej w sposób prawidłowy, dziecko ma prawo do zastępczego rodzinnego środowiska wychowawczego³. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są: rodziny zastępcze (spokrewnione, niezawodowe, zawodowe, w tym zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowe specjalistyczne) oraz rodzinne domy dziecka (art. 39 ust. 1). Z kolei do instytucjonalnych form pieczy zastępczej należą: placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne (art. 93 ust. 1).

Orzeczenie sądu jest dokumentem, na podstawie którego dziecko zostaje umieszczone w pieczy zastępczej po uzyskaniu zgody rodziców zastępczych lub prowadzących rodzinny

¹ Marzena Kordaczuk-Wąs, Monika Wiktorowicz-Sosnowska, Rodzina zastępcza. Pomiędzy prawem, teorią i praktyką, wydawnictwoexante.pl, Wrocław 2018, s. 47

² Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2024 poz. 177 z późn. zm.).

³ S. Łakoma, Czasowość pieczy zastępczej jako zasada postępowania przy umieszczeniu dziecka poza rodziną naturalną, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, Łódź 2022, s. 63

dom dziecka (art. 35, art. 36). Dziecko umieszczone w pieczy zastępczej przebywa w niej nie dłużej niż do osiągnięcia pełnoletności. Dziecko po ukończeniu 18. roku życia może pozostać w dotychczasowej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo-wychowawczej albo regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej (nie dłużej jednak niż do ukończenia 25. roku życia), jeśli spełnia jeden z poniższych warunków:

- uczy się: w szkole, na uczelni, u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego, na kursach, jeżeli ich ukończenie jest zgodne z indywidualnym programem usamodzielnienia;
- legitymuje się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności.

Pieczka zastępcza ma na celu przygotowanie dziecka do godnego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia, pokonywania trudności życiowych, nawiązywania i podtrzymywania kontaktów z rodziną i rówieśnikami oraz zdobywania umiejętności społecznych, a także zmierza do zaspokojenia potrzeb emocjonalnych dzieci, potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych⁴.

Organizacja rodzinnej pieczy zastępczej

Wraz z wejściem w życie *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* przeorganizowano dotychczasowy sposób działania systemu, w którym to samorząd powiatu był odpowiedzialny w 100% za organizację i finansowanie systemu pieczy zastępczej, dokonując podziału w zakresie kompetencji samorządu gminnego i powiatowego. Aktualnie **samorząd gminny** odpowiedzialny jest w szczególności za pracę z rodziną biologiczną. Do jego zadań należy między innymi opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny, tworzenie możliwości podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny, tworzenie oraz rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

W gestii **samorządu powiatowego** leży organizacja pieczy zastępczej (art. 32 ust. 2).

Do głównych zadań powiatu wynikających z *ustawy* należy między innymi:

- opracowanie i realizacja 3-letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej, zawierających między innymi plan rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej, plan ograniczania liczby dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz limit rodzin zastępczych zawodowych na dany rok kalendarzowy, uwzględniający założenia wynikające z planu rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej, konieczność zapewnienia dzieciom z terenu powiatu rodzinnej pieczy zastępczej oraz ograniczanie liczby dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej;
- zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo-wychowawczych;

⁴ Rodzinna piecza zastępcza – poradnik praktyczny, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2015, s. 6

- organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, przez wspieranie procesu usamodzielnienia.

Zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej starosta wykonuje za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz organizatora rodzinnej pieczy zastępczej. Należy podkreślić, że umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej to decyzja ostateczna, która powinna być podjęta po wykorzystaniu wszystkich możliwych form wsparcia jego rodziny naturalnej. Okres pobytu dziecka w pieczy zastępczej to czas, podczas którego rodzina naturalna - przy wsparciu systemu - powinna wypracować pozytywne zmiany w swoim sposobie funkcjonowania i sprawowania funkcji opiekuńczo-wychowawczej w taki sposób, aby dziecko mogło do niej wrócić.

Zadania organizatora rodzinnej pieczy zastępczej ściśle i szczegółowo określa *ustawa* (art. 76 ust. 4). Ich katalog jest dość obszerny i zawiera następujące działania:

1. prowadzenie naboru kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
2. kwalifikowanie osób kandydujących do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz wydawanie zaświadczeń kwalifikacyjnych zawierających potwierdzenie ukończenia szkolenia, opinię o spełnianiu warunków i ocenę predyspozycji do sprawowania pieczy zastępczej;
3. organizowanie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka:
 - zapewnienie badań psychologicznych kandydatom do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz rodzinom zastępczym i osobom prowadzącym rodzinne domy dziecka;
4. organizowanie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego, wydawanie świadectw ukończenia tych szkoleń oraz opinii dotyczącej predyspozycji do pełnienia funkcji dyrektora i wychowawcy w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego;
5. zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji, biorąc pod uwagę ich potrzeby;
6. zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych;
7. organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy;
8. współpraca ze środowiskiem lokalnym, w szczególności z powiatowym centrum pomocy rodzinie, ośrodkiem pomocy społecznej, centrum usług społecznych, sądami i ich organami pomocniczymi, instytucjami oświatowymi, podmiotami leczniczymi, a także kościołami i związkami wyznaniowymi oraz z organizacjami społecznymi;
9. prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej;

10. zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego;
11. dokonywanie okresowej oceny sytuacji dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej;
12. prowadzenie działalności diagnostyczno-konsultacyjnej, której celem jest pozyskiwanie, szkolenie i kwalifikowanie osób zgłaszających gotowość do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej oraz prowadzenia rodzinnego domu dziecka, a także szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczę;
13. przeprowadzanie badań pedagogicznych i psychologicznych oraz analizy, o której mowa w art. 42 ust. 7, dotyczących kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
14. zapewnianie rodzinom zastępczym zawodowym i niezawodowym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego:
 - zapewnianie koordynatorom rodzinnej pieczy zastępczej szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji;
15. przedstawianie staroście i radzie powiatu corocznego sprawozdania z efektów pracy;
16. zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających;
17. organizowanie opieki nad dzieckiem, w przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku;
18. wprowadzanie danych do rejestru, o którym mowa w art. 38d ust. 1, ich aktualizacja i usuwanie.

Organizator pieczy zastępczej zatrudnia koordynatorów pieczy zastępczej. Według stanu na 2023 rok w województwie świętokrzyskim funkcjonowało 59 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej⁵. Ich zadania również ściśle określa *ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, które są sformułowane w taki sposób, aby podkreślić potrzebę i duże znaczenie bezpośredniego kontaktu i współpracy ze wspieranymi rodzinami.

Do podstawowych zadań koordynatorów pieczy zastępczej należy (art. 77 ust. 3):

1. udzielanie pomocy rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej;
2. przygotowanie, we współpracy z odpowiednio rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka oraz asystentem rodziny, a w przypadku gdy rodzinie dziecka nie został przydzielony asystent rodziny – we współpracy z podmiotem organizującym pracę z rodziną, planu pomocy dziecku;

⁵ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej Województwa Świętokrzyskiego za 2023 rok

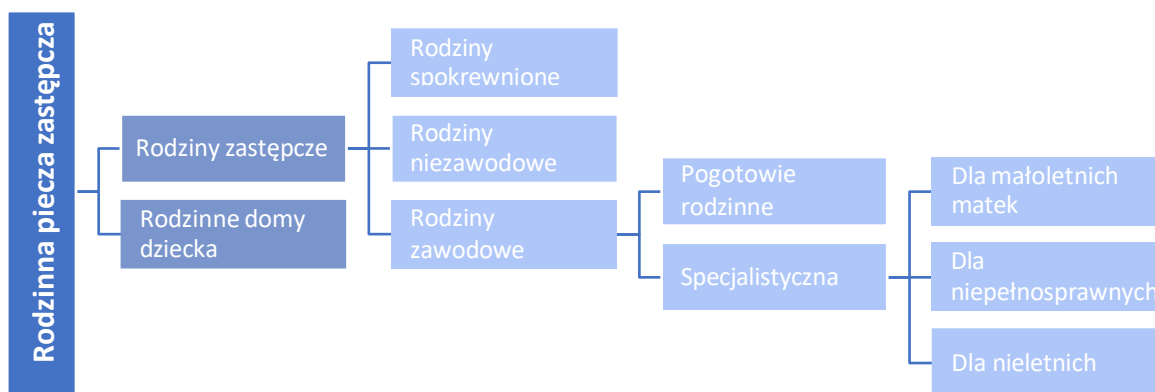
3. pomoc rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka w nawiązaniu wzajemnego kontaktu;
4. zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka dostępu do specjalistycznej pomocy dla dzieci, w tym psychologicznej, reedukacyjnej i rehabilitacyjnej;
5. zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających;
6. udzielanie wsparcia pełnoletnim wychowankom rodzinnych form pieczy zastępczej;
7. przedstawianie corocznego sprawozdania z efektów pracy organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej.

Koordynator pieczy zastępczej nie może jednocześnie współpracować z większą liczbą rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka niż 15, a ich dokładna liczba jest zależna od stopnia trudności wykonywanych zadań. Ponadto koordynator rodzinnej pieczy zastępczej jest zobowiązany do systematycznego podnoszenia swoich kwalifikacji w zakresie pracy z dziećmi lub rodziną. Ma także możliwość korzystania z poradnictwa zawodowego, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie jego kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego.

Struktura instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej

W ustawie z dnia 9 czerwca 2011 roku wskazano, że piecza zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania przez rodziców i może być sprawowana w dwóch formach: rodzinnej oraz instytucjonalnej (art. 32 ust 1, art. 34)¹³. Strukturę **rodzinnej pieczy zastępczej** przedstawiono na poniższym schemacie.

Rysunek 1. Schemat rodzinnej pieczy zastępczej

Źródło: opracowanie własne

Rodzinę zastępczą spokrewnioną tworzą małżonkowie lub osoba nie pozostająca w związku małżeńskim. Są to osoby będące dla dziecka krewnymi wstępnymi lub rodzeństwem. Zarówno w **rodzinie zawodowej**, jak i **niezawodowej** w tym samym czasie może przebywać nie więcej niż 3 dzieci (wyjątek stanowi liczne rodzeństwo).

W ramach rodzin zawodowych funkcjonują:

- **Rodziny zawodowe specjalistyczne**, w których umieszcza się zwłaszcza dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności; dzieci na podstawie *ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*; małoletnie matki z dziećmi.
- **Rodziny zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego** – przyjmują dziecko na podstawie orzeczenia sądu; w przypadku, gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną; na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w przypadku, o którym mowa w art. 12a *ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej*.

W **rodzinnym domu dziecka** w tym samym czasie może przebywać łącznie nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem liczego rodzeństwa).

Wskazane powyżej rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka powstają, aby zapewnić dziecku całodobową opiekę i wychowanie, a w szczególności (art. 40, ust. 1):

- traktują dziecko w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej;
- zapewniają dostęp do przysługujących świadczeń zdrowotnych;
- zapewniają kształcenie, wyrównywanie braków rozwojowych i szkolnych;
- zapewniają rozwój uzdolnień i zainteresowań;
- zaspokajają jego potrzeby emocjonalne, bytowe, rozwojowe, społeczne oraz religijne;
- zapewniają ochronę przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka;
- umożliwiają kontakt z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej.

Praca opiekuna/rodzica zastępczego jest zadaniem bardzo wymagającym i wykraczającym poza wymienione wymagania. Nie ogranicza się jedynie do zaspokajania podstawowych potrzeb dzieci, jakie trafiają pod jego opiekę (gotowanie, odrabianie lekcji, zawożenie do specjalistów itp.), a wymaga szerokiej wiedzy – z zakresu psychologii i pedagogiki, podstawowej wiedzy medycznej, choćby minimalnej wiedzy o asyście rodzinnej, pracy socjalnej, prawie czy coachingu. Praca z młodzieżą wymaga ponadto znajomości takich dziedzin jak moda, technologia, współczesna kultura itp. Dobrze, by rodzic zastępczy miał pewne umiejętności związane także np. z księgowością – wobec konieczności rozliczania powierzonych przez państwo funduszy. Kluczowa jest umiejętność komunikacji - z dziećmi, z ich rodzinami, nauczycielami, sądem, policją, lekarzem i urzędnikami kontrolującymi pracę. Stałym wyzwaniem jest także praca ze zranionym dzieckiem⁶. Praktyczne ramy pracy, jaką wykonują opiekunowie/rodzice zastępczy są zatem znacznie szersze niż wynikałoby to z samych przepisów prawnych.

⁶ E. Matusiak, *Zaopiekuj się opiekunem* [w:] M. Kordaczuk-Wąs, M. Wiktorowicz-Sosnowska (red.), *Rodzina zastępcza. Pomiędzy prawem, teorią i praktyką*, wydawnictwoexante.pl, Wrocław 2018, s. 100-102.

Rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka współpracują z ośrodkiem adopcyjnym, koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, a także z organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej. Innymi formami wsparcia dla rodzin zastępczych są:

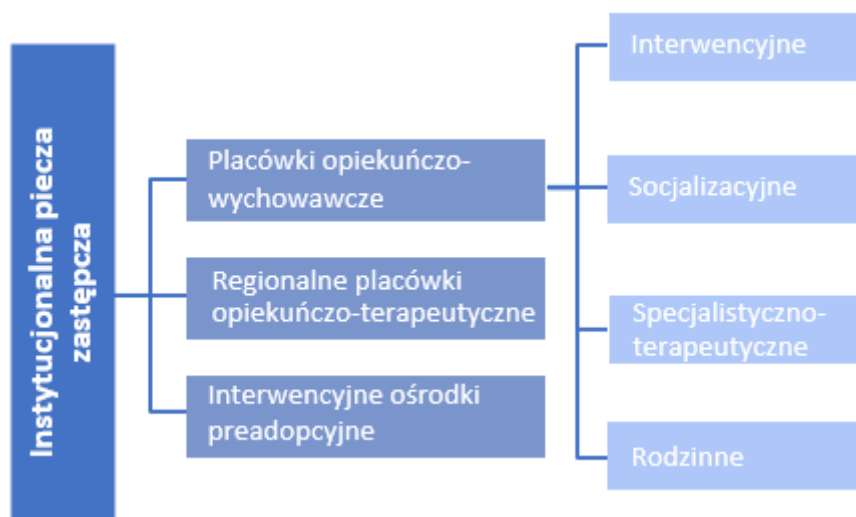
- świadczenia dla rodzin zastępczych, w tym: na pokrycie kosztów utrzymania dziecka, dodatek na dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności, dodatek na dziecko umieszczone na podstawie *ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich*, jednorazowe świadczenie na pokrycie niezbędnych kosztów związanych z przyjmowaniem dziecka, jednorazowe lub okresowe świadczenie na pokrycie kosztów związanych z wystąpieniem zdarzeń losowych, dofinansowanie do wypoczynku dziecka poza miejscem zamieszkania, środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego, świadczenie na pokrycie kosztów przeprowadzenia niezbędnego remontu i in.;
- wynagrodzenia dla rodziny zastępczej zawodowej i dla osób prowadzących rodzinny dom dziecka, dla zleceńobiorców oraz osób zatrudnionych w rodzinnym domu dziecka oraz dla zleceńobiorców oraz osób zatrudnionych w rodzinie zastępczej zawodowej lub rodzinie zastępczej niezawodowej⁷.

Instytucjonalna piecza zastępcza może być z kolei sprawowana w formie:

1. placówki opiekuńczo-wychowawczej;
2. regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej;
3. interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.

Strukturę instytucjonalnej pieczy zastępczej przedstawiono na poniższym schemacie.

Rysunek 2. Schemat instytucjonalnej pieczy zastępczej

Źródło: opracowanie własne

⁷ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2022 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, s. 23-28.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza prowadzona jest przez powiat lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania na podstawie art. 190. Natomiast **regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna** lub **interwencyjny ośrodek preadopcyjny** prowadzony jest przez samorząd województwa lub podmiot, któremu na podstawie art. 190 samorząd województwa zlecił to zadanie (art. 93 ust. 2 i 3).

Do **placówek opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego** kierowane są dzieci powyżej 10. roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie (za wyjątkiem sytuacji, kiedy w danej placówce opiekuńczo-wychowawczej umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka oraz w innych wyjątkowych przypadkach, szczególnie gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa). Ponadto w placówkach tych można umieścić, w tym samym czasie, łącznie nie więcej niż 14 dzieci, osób, które osiągnęły pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej (art. 95, ust. 1, 2 i 3).

Pieczą zastępczą w ogóle kraju – aktualny stan

W świetle badań, przeprowadzonych na potrzeby opracowania *Wyzwania polityki społecznej wobec pieczy zastępczej* odnotowuje się następujące problemy w obszarze organizacji pieczy zastępczej w Polsce:

- nieprawidłowości w zakresie deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej (m.in. związane z niewypełnianiem standardów dotyczących liczebności dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych czy wieku dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej);
- niedostatki współpracy między podmiotami wspierania rodzin i pieczy zastępczej (ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodziny, sądy, organizacje pozarządowe);
- brak odpowiednich warunków pracy z rodzinami biologicznymi dzieci, brak odpowiedniej diagnozy co do rzeczywistej sytuacji rodzin i dzieci;
- niedostatki odpowiednich działań ośrodków pomocy społecznej lub powiatowych centrów pomocy rodzinie oraz narzędzi skoncentrowanych na rozwoju pieczy rodzinnej (np. brak działań motywujących i wspierających specjalistycznie rodziny zastępcze);
- niedostatki finansowania realizacji potrzeb dzieci w pieczy zastępczej, zwłaszcza nieprzewidzianych;
- przesadne rozbudowanie i zawartość przepisów prawnych dotyczących pieczy zastępczej⁸.

Raport z 2024 roku *Rodzicielstwo Zastępcze w Polsce – Wyzwania i Rozwiązania* Fundacji Happy Kids w formie badań ilościowo-jakościowych zbadał kwestię rodzicielstwa zastępczego w Polsce, stanowiącego jeden z wymiarów rodzinnej pieczy zastępczej. Wyniki badania pokazały, że 63,9% badanych nie zetknęło się z określeniem „rodzic zastępczy zawodowy”,

⁸ J. Szczepaniak-Sienniak, *Wyzwania polityki społecznej wobec pieczy zastępczej*, *Polityka Społeczna*, 2017, nr 3, s. 9.

a jedynie 25,8% respondentów miało styczność wśród znajomych bądź w rodzinie z rodzicielstwem zastępczym. Niemal co 10. badany (8,6%) nie rozróżnia pojęć „rodzic zastępczy” i „rodzic adopcyjny”, utożsamiając adopcję z rodzicielstwem zastępczym. Pokazuje to, jak bardzo potrzebna jest promocja i uświadamianie Polaków na temat omawianego zagadnienia. Tym bardziej, że 48,5% badanych nie spotkała się z żadną formą promocji rodzicielstwa zastępczego⁹.

Pieczka zastępcza w województwie świętokrzyskim – ramy prawne

Podstawowy dokument strategiczny regionu - **Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+** - nie odnosi się bezpośrednio do kwestii pieczy zastępczej. Cel strategiczny *3. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi* zawiera w sobie postulaty związane z tym obszarem polityki społecznej. W celu operacyjnym *3.2 Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym* jednym z kierunków działań jest postulat deinstytucjonalizacji – rozwoju i upowszechniania usług społecznych w środowisku lokalnym. Ponadto w ramach celu operacyjnego *3.1 Silny kapitał społeczny w regionie* Strategia postuluje poprawę warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców¹⁰. Strategia rozwoju województwa jako dokument o wysokim stopniu ogólności z uwagi na zasięg obszaru i rozległość podejmowanej tematyki nie jest dokumentem, w którym spodziewać się należy bardziej precyzyjnego odniesienia do tak specyficznego zagadnienia jakim jest pieczka zastępcza. Niemniej jednak wspomniane cele operacyjne wskazują pewien kierunek zmian w omawianym obszarze.

Pieczy zastępczej poświęcono sporo miejsca w **Strategii Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2030**. Przede wszystkim w dokumencie odniesiono się do kwestii deinstytucjonalizacji. Wskazano, że „deinstytucjonalizacja oznaczająca proces polegający na racjonalnym ograniczaniu roli instytucjonalnych form pieczy zastępczej na rodzicielstwa zastępczego” będzie stanowiła szczególne wyzwanie w obszarze pieczy zastępczej¹¹. Swoje miejsce w założeniach tego dokumentu w kontekście pieczy zastępczej ma rozwój mieszkalnictwa wspomagane – w kontekście usamodzielniania wychowanków¹². Rozwój mieszkań treningowych i wspomaganych dedykowanych usamodzielnianym wychowankom pieczy zastępczej wymieniono wśród działań obszaru dostosowanej do potrzeb infrastruktury społecznej w odniesieniu do jednej z kluczowych grup adresatów **Strategii Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2030**, jakim jest rodzina. W obszarze *Powszechnie dostępne, wysokiej jakości usługi społeczne* znalazło się z kolei promowanie rodzicielstwa zastępczego. Wśród działań w obszarze *Skoordynowany, innowacyjny, kooperatywny system polityki społecznej w regionie* znalazły się ponadto takie działania jak: planowanie strategiczne opracowywanie i wdrożenie wojewódzkiego programu na rzecz wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, koordynacja systemu adopcji oraz wspieranie

⁹ Rodzicielstwo Zastępcze w Polsce – Wyzwania i Rozwiązania, Fundacji Happy Kids, Łódź 2024, s. 6-7.

¹⁰ Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, s. 45-49.

¹¹ Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2030, s. 86.

¹² Ibidem s. 89.

rozwoju Regionalnej Placówki Opiekuńczo-Terapeutycznej, tworzenie przestrzeni wymiany doświadczeń dla podmiotów działających na rzecz rodzin i pieczy zastępczej, wspieranie podnoszenie kwalifikacji i kompetencji kadr systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej oraz wspieranie współpracy międzyinstytucjonalnej oraz międzysektorowej na rzecz rodziny i pieczy zastępczej¹³. Wśród działań skierowanych do osób wykonujących zawody pomocowe w *Strategii* znalazło się miejsce na wspieranie poprawy warunków pracy kadry wykonujących zawody pomocowe w tym pomocy i integracji społecznej, wspierania rodziny i pieczy zastępczej oraz podnoszenie kwalifikacji kadr wykonujących zawody pomocowe, w tym pomocy i integracji społecznej, wspierania rodziny i pieczy zastępczej w zakresie diagnozowania problemów społecznych¹⁴.

Wsparcie rodziny i pieczy zastępczej jest jednym z 5 obszarów ***Regionalnego Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2025***. Sformułowano następujący cel w tym obszarze: *Rozwój zintegrowanych rozwiązań wzmacniających rodziny, zwiększających udział rodzinnych form pieczy zastępczej w opiece i wychowaniu oraz wspierających proces usamodzielnienia osób opuszczających pieczę zastępczą*, a wśród działań przyporządkowanych temu obszarowi w *Planie* znalazły się m.in.:

- Działania na rzecz dzieci oraz rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, obejmujące w szczególności: grupy samopomocowe, asystenturę rodziny, konsultacje ze specjalistami w zakresie zdiagnozowanych problemów i deficytów w rodzinie, terapię w rodzinie;
- Wspieranie rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej, w tym wsparcie rodziców zastępczych i dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej;
- Kompleksowe wsparcie w usamodzielnianiu pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej oraz osób opuszczających inne instytucje opieki całodobowej, w których przebywają dzieci i młodzieży;
- Wsparcie procesu deinstytucjonalizacji placówek, w tym usług dla dzieci i młodzieży wymagających wsparcia przebywających w różnego rodzaju ośrodkach i instytucjach;
- Szkolenie dla kadr pomocy i integracji społecznej oraz systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej wynikające ze zgłoszonego zapotrzebowania;
- Promowanie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych i adopcyjnych;
- Upowszechnianie informacji i zachęcanie jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów ekonomii społecznej do aplikowania o środki w obszarze rozwoju usług społecznych i procesu deinstytucjonalizacji w zakresie wsparcia rodziny i pieczy zastępczej;
- Prowadzenie szkoleń przygotowujących do pełnienia roli rodziców adopcyjnych i zastępczych (fakultatywnie na zlecenie PCPR-ów) według programu PRIDE¹⁵.

¹³ Ibidem, s. 106.

¹⁴ Ibidem, s. 110.

¹⁵ Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Świętokrzyskiego

Kluczowym dokumentem regionalnym, poświęconym w dużej mierze obszarowi pieczy zastępczej jest **Regionalny Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej do roku 2025**. Celem głównym Programu jest: *Stabilna rodzina, rozwój zintegrowanych rozwiązań wzmacniających rodzinę i system pieczy zastępczej*. Do obszaru pieczy zastępczej Program odnosi się przede wszystkim w celach operacyjnych 4. *Poprawa funkcjonowania systemu pieczy zastępczej* oraz 6. *Integracja i rozwój systemu doskonalenia zawodowego kadr wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej*¹⁶. Skonkretyzowane działania, jakie zakłada Program dla tych celów prezentuje tabela poniżej.

Tabela 1. Cele operacyjne Regionalnego Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej do roku 2025 odnoszące się do obszaru pieczy zastępczej wraz z działaniami

Cel operacyjny 4. Poprawa funkcjonowania systemu pieczy zastępczej
• Prowadzenie inicjatyw propagujących rodzicielstwo zastępcze; • Promowanie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziny zastępcze oraz do prowadzenia rodzinnych domów dziecka; • Wspieranie działań podnoszących kompetencje i umiejętności wychowawcze rodzin zastępczych oraz koordynatorów pieczy zastępczej; • Wsparcie rodzin zastępczych w prawidłowym funkcjonowaniu poprzez zapewnienie dostępu do usług koordynatora pieczy zastępczej, specjalistów i rodzin pomocowych, organizowanie grup wsparcia; • Wdrażanie, promocja oraz pozyskiwanie partnerów uczestniczących w Świętokrzyskiej Karcie Zawodowej Rodziny Zastępczej; • Podejmowanie działań na rzecz rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej (m.in.: wspieranie doradztwa, szkolenia itp.); • Promocja i wspieranie działalności organizacji pozarządowych oraz wolontariatu na rzecz rozwoju systemu pieczy zastępczej; • Standaryzacja placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej; • Zapewnianie wychowankom instytucjonalnej pieczy zastępczej dostępu do specjalistycznych usług terapeutycznych i wsparcia psychologicznego; • Rozwój efektywnych form wsparcia usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej np. mieszkań chronionych, wspomaganych; • Rozwój efektywnych, zindywidualizowanych form pracy z młodzieżą usamodzielnianą.

na lata 2023-2025, s. 13-17.

¹⁶ Regionalny Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej do roku 2025, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2019, s. 72.

Cel operacyjny 6. Integracja i rozwój systemu doskonalenia zawodowego kadr wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej

- Prowadzenie i upowszechnianie diagnoz i monitoringu potrzeb szkoleniowych kadr podmiotów realizujących działania w zakresie wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- Organizacja różnorodnych form podnoszenia kwalifikacji i umiejętności zawodowych pracowników i wolontariuszy systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej;
- Upowszechnianie doradztwa, konsultacji oraz superwizji dla pracowników systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej;
- Rozwój kooperacji międzyinstytucjonalnej w zakresie doskonalenia zawodowego kadr wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

Źródło: Regionalny Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej do roku 2025, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2019, s. 72-80

Realizatorami wskazanych działań mają być: jednostki samorządu terytorialnego, podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny, jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, organizacje pozarządowe, Kościoły, związki wyznaniowe oraz placówki oświatowe¹⁷.

Na bazie **Programu Współpracy Samorządu Województwa Świętokrzyskiego z Organizacjami Pozarządowymi na 2024 r.** można wskazać, że jednymi z partnerów w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie świętokrzyskim mogą być organizacje pozarządowe¹⁸. Promowanie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych i adopcyjnych znalazło się wśród zadań, na które wyodrębniono środki przeznaczone na realizację *Programu*¹⁹.

Pieczą zastępczą w województwie świętokrzyskim – statystyki

Poniżej – podstawowe informacje na temat liczby dzieci w poszczególnych rodzajach pieczy zastępczej w województwie świętokrzyskim w latach 2019-2023. Można zauważyć wzrost liczby dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz spadek liczby umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej. To odwrotny kierunek niż zakładany w dokumentach strategicznych i programowych.

Tabela 2. Liczba dzieci w pieczy zastępczej (instytucjonalnej i rodzinnej) w województwie świętokrzyskim w latach 2019-2023

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej:	561	567	566	577	621
placówki opiekuńczo-wychowawcze	532	537	535	545	591

¹⁷ Ibidem, s. 72-80.

¹⁸ Program Współpracy Samorządu Województwa Świętokrzyskiego z Organizacjami Pozarządowymi na 2024 r., s. 6.

¹⁹ Ibidem, s. 15.

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2022	2023
regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna	29	30	31	32	30
dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej, w tym:	1438	1 427	1 424	1 395	1 361
w rodzinach zastępczych spokrewnionych	890	883	895	883	829
w rodzinach zastępczych niezawodowych	360	362	354	351	352
w zawodowych rodzinach zastępczych	102	100	101	80	85
w rodzinnych domach dziecka	86	82	74	81	95

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej Województwa Świętokrzyskiego za 2022 i 2023 rok

Instytucjonalna piecza zastępcza

Według statystyk Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego w województwie świętokrzyskim funkcjonowało w 2023 roku 46 placówek opiekuńczo-wychowawczych – głównej składowej systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej. Ponad połowa z nich to placówki socjalizacyjne (24) z 329 miejscami i 348 wychowankami. Na przestrzeni ostatniego 5-lecia znacząco zmniejszyła się liczba placówek rodzinnych – z 14 do 9. Powstały za to nowe placówki interwencyjne, socjalizacyjne i specjalistyczno-terapeutyczne (po jednej z każdej kategorii). Zmniejszyła się liczba miejsc w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej (o 9,7%), za to zwiększyła liczba wychowanków (o 7,4%).

Tabela 3. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wraz z liczbą miejsc i wychowanków w województwie świętokrzyskim w 2019 i 2023 roku

Rodzaj placówki	Liczba placówek (2019)	Liczba miejsc ogółem* (2019)	Liczba wychowanków (2019)	Liczba placówek (2023)	Liczba miejsc ogółem* (2023)	Liczba wychowanków (2023)
Placówki interwencyjne	1	10	6	2	24	24
Placówki socjalizacyjne	23	346	309	24	329	348
Placówki specjalistyczno-terapeutyczne	2	30	30	3	42	41
Placówki rodzinne	14	107	93	9	72	74
Placówki łącznie	7	126	104	7	92	95
SUMA	47	619	542	45	559	582

*liczba miejsc całodobowych w przypadku placówek interwencyjnych

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

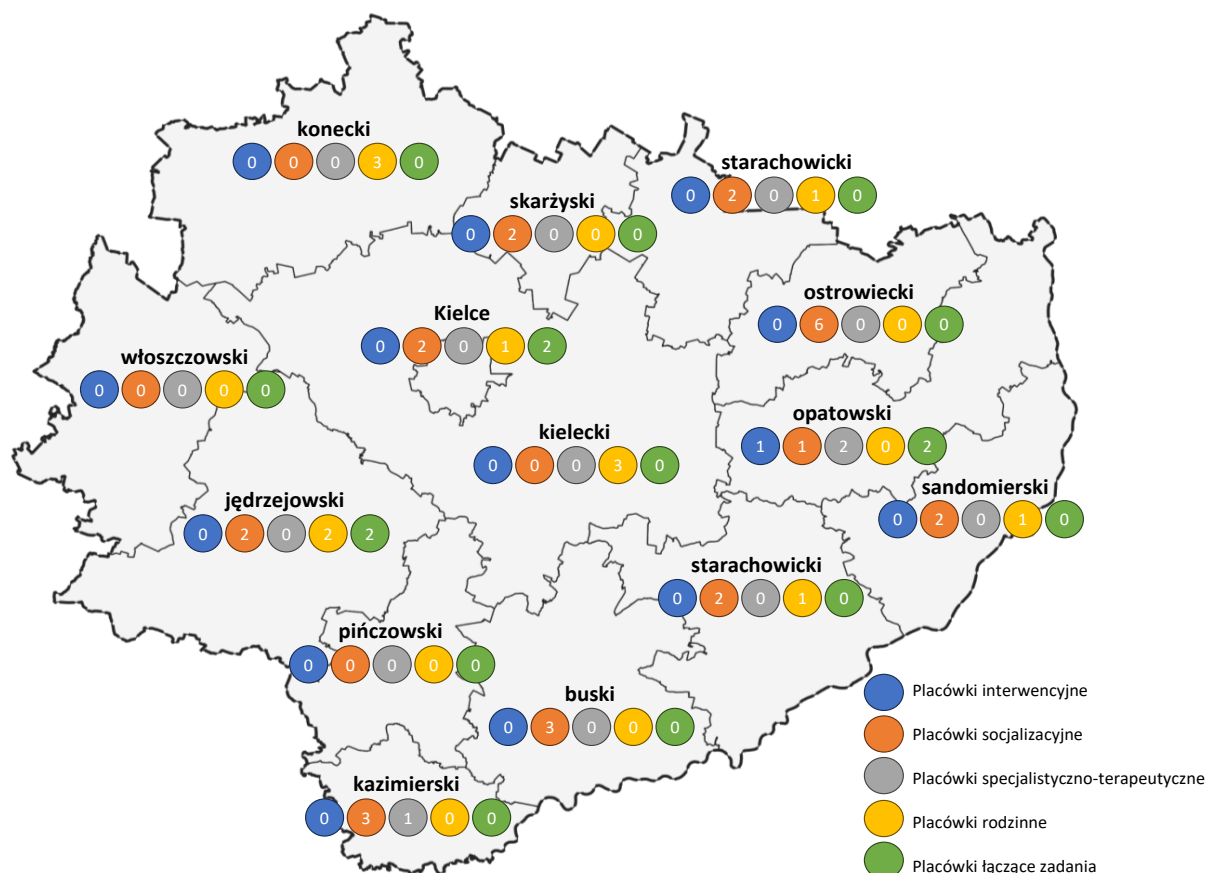
Poniżej – informacja o lokalizacji poszczególnych rodzajów placówek opiekuńczo-wychowawczych według powiatów województwa świętokrzyskiego. Najwięcej placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej znajduje się w powiatach jędrzejowskim, opatowskim i ostrowieckim (po 6). Na drugim biegunie są powiaty pińczowski, staszowski i włoszczowski, gdzie nie ma tego typu placówek.

Tabela 4. Lokalizacja poszczególnych rodzajów placówek opiekuńczo-wychowawczych według powiatów w województwie świętokrzyskim w 2023 roku

Powiat	Placówki interwencyjne	Placówki socjalizacyjne	Placówki specjalistyczno-terapeutyczne	Placówki rodzinne	Placówki łączące zadania	OGÓŁEM
m. Kielce	0	2	0	1	2	5
buski	0	3	0	0	0	3
jędrzejowski	0	2	0	2	2	6
kazimierski	0	3	1	0	0	4
kielecki	0	0	0	3	0	3
konecki	0	0	0	2	1	3
pińczowski	0	0	0	0	0	0
opatowski	1	1	2	0	2	6
ostrowiecki	0	6	0	0	0	6
sandomierski	1	3	0	0	0	4
skarżyski	0	2	0	0	0	2
starachowicki	0	2	0	1	0	3
staszowski	0	0	0	0	0	0
włoszczowski	0	0	0	0	0	0

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Mapa 1. Lokalizacja poszczególnych rodzajów placówek opiekuńczo-wychowawczych według powiatów w województwie świętokrzyskim w 2023 roku

Źródło: opracowanie własne

Prawie 2% wychowanków w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w województwie świętokrzyskim stanowią sieroty, a 16,5% - półsieroty. 1,5% tych wychowanków to dzieci do lat 3. Rozkład według płci jest niemal równy – 49,5% stanowią dziewczęta, a 50,5% - chłopcy. Można zauważyć, że chłopcy stanowią wyraźnie większą grupę wychowanków placówek specjalistyczno-terapeutycznych.

Tabela 5. Udział poszczególnych grup wychowanków w ogóle wychowanków w poszczególnych rodzajach placówek opiekuńczo-wychowawczych w województwie świętokrzyskim w 2023 roku

Rodzaj placówki	dziewczęta	chłopcy	sieroty	półsieroty	małoletnie matki	w wieku 0-3 lata
Placówki interwencyjne	58,3%	41,7%	0,0%	16,7%	0,0%	4,2%
Placówki socjalizacyjne	50,9%	49,1%	1,7%	14,7%	0,3%	1,4%
Placówki specjalistyczno-	29,3%	70,7%	4,9%	12,2%	0,0%	0,0%

terapeutyczne						
Placówki rodzinne	51,4%	48,6%	4,1%	24,3%	0,0%	1,4%
Placówki łączące zadania	49,5%	50,5%	0,0%	18,9%	0,0%	2,1%
SUMA	49,5%	50,5%	1,9%	16,5%	0,2%	1,5%

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Najczęstszą przyczyną umieszczania dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w województwie świętokrzyskim są uzależnienia rodziców – dotyczyło to 47,0% wychowanków tych placówek w 2023 roku. Drugim najczęstszym powodem jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (dotyczyła 34,4% wychowanków).

Tabela 6. Przyczyny umieszczenia wychowanków w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w województwie świętokrzyskim w 2023 roku

Przyczyna umieszczenia w pieczy zastępczej	Liczba wychowanków
OGÓŁEM	587
sieroctwo	3
pólsieroctwo	5
uzależnienia rodziców	276
przemoc domowa	45
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	202
niepełnosprawność co najmniej jednego z rodziców	9
długotrwała lub ciężka choroba co najmniej jednego z rodziców	7
ubóstwo	0
bezrobocie	0
nieodpowiednie warunki mieszkaniowe	5
pobyt za granicą co najmniej jednego z rodziców (praca zarobkowa)	1
inne	34

Źródło: Sprawozdania roczne WRiSPZ zawarte w Centralnej Aplikacji Statystycznej

W skład instytucjonalnej pieczy zastępczej wchodzi także regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne. Na terenie województwa świętokrzyskiego funkcjonuje Regionalna Placówka Opiekuńczo Terapeutyczna w Kazimierzy Wielkiej zapewniająca 30 miejsc dla dzieci i młodzieży. Głównym jej celem jest zapewnienie dzieciom całodobowej opieki, wychowania, leczenia, rehabilitacji, rewalidacji, specjalistycznej opieki oraz innych niezbędnych działań terapeutycznych²⁰.

²⁰ Diagnoza usług społecznych w województwie świętokrzyskim, Załącznik do Regionalnego Planu Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2025 przyjętego do realizacji Uchwałą Nr 6992/23 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 kwietnia 2023 r., s. 29.

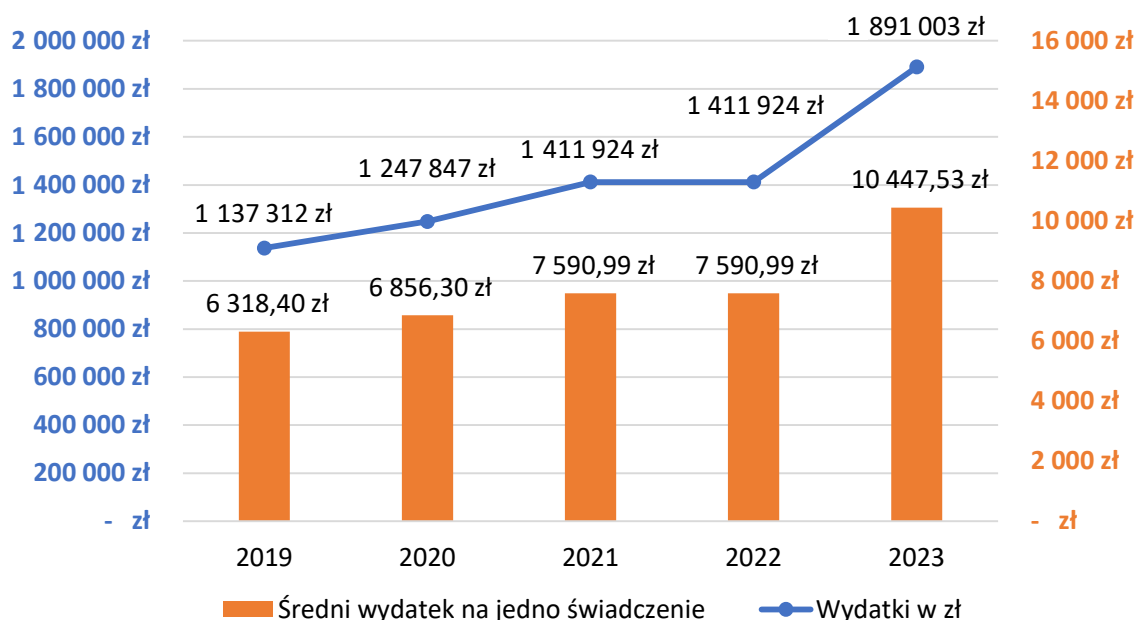
Tabela 7. Liczba miejsc i przeciętna liczba umieszczonych dzieci w Regionalnej Placówce Opiekuńczo Terapeutycznej w Kazimierzy Wielkiej w latach 2019-2023

	2019	2020	2021	2022	2023
Liczba miejsc	30	30	30	30	30
Przeciętna liczba umieszczonych dzieci	29	30	31	31	39

Źródło: Sprawozdania roczne WRiSPZ zawarte w Centralnej Aplikacji Statystycznej

Średni wydatek w przeliczeniu na jedno świadczenie w ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej wynosił w 2019 roku 6 318, 40 zł, natomiast na koniec 2023 roku wartość ta była wyraźnie wyższa (10 447,53 zł). Na przestrzeni analizowanego okresu średni wydatek jednego świadczenia wzrósł o 65,4%.

Wykres 1. Instytucjonalna piecza zastępcza - udzielone świadczenia

Źródło: Sprawozdania roczne WRiSPZ zawarte w Centralnej Aplikacji Statystycznej

Rodzinna piecza zastępcza

Według statystyk Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego w województwie świętokrzyskim funkcjonowało w 2023 roku 13 rodzinnych domów dziecka (tyle samo, co w 2019 roku, ale zwiększyła się liczba dzieci w nich umieszczonych) oraz 922 rodziny zastępcze – o 5,9% mniej niż w 2019 roku. Na przestrzeni pięciolecia zmniejszyła się liczba wszystkich rodzajów rodzin zastępczych w województwie świętokrzyskim (wyjątkiem są rodziny zawodowe – wzrost z 15 do 16 takich rodzin). Największą część rodzin zastępczych stanowią rodziny spokrewnione (69,0%), a następnie niezawodowe (28,3%).

Tabela 8. Liczba rodzinnych domów dziecka i rodzin zastępczych wraz z liczbą dzieci w województwie świętokrzyskim w 2019 i 2023 roku

Formy rodzinnej pieczy zastępczej	Liczba (2019)	Liczba dzieci (2019)	Liczba (2023)	Liczba dzieci (2023)
Rodzinne domy dziecka	13	86	13	95
Rodziny zastępcze, w tym:	980	1 332	922	1 266
- spokrewnione	672	877	636	829
- niezawodowe	279	355	261	352
- zawodowe	15	49	16	50
- zawodowe specjalistyczne	5	12	2	4
- zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	9	39	7	31
SUMA	993	1 418	935	1 361

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Poniżej – informacja o lokalizacji rodzinnych domów dziecka i rodzin zastępczych według powiatów województwa świętokrzyskiego. Najwięcej tego typu podmiotów znajduje się w m. Kielce (159) i powiatach: kieleckim (119), ostrowieckim i starachowickim (po 111), a najmniej – w powiatach: kazimierskim (13), włoszczowskim (21), buskim i opatowskim (po 32).

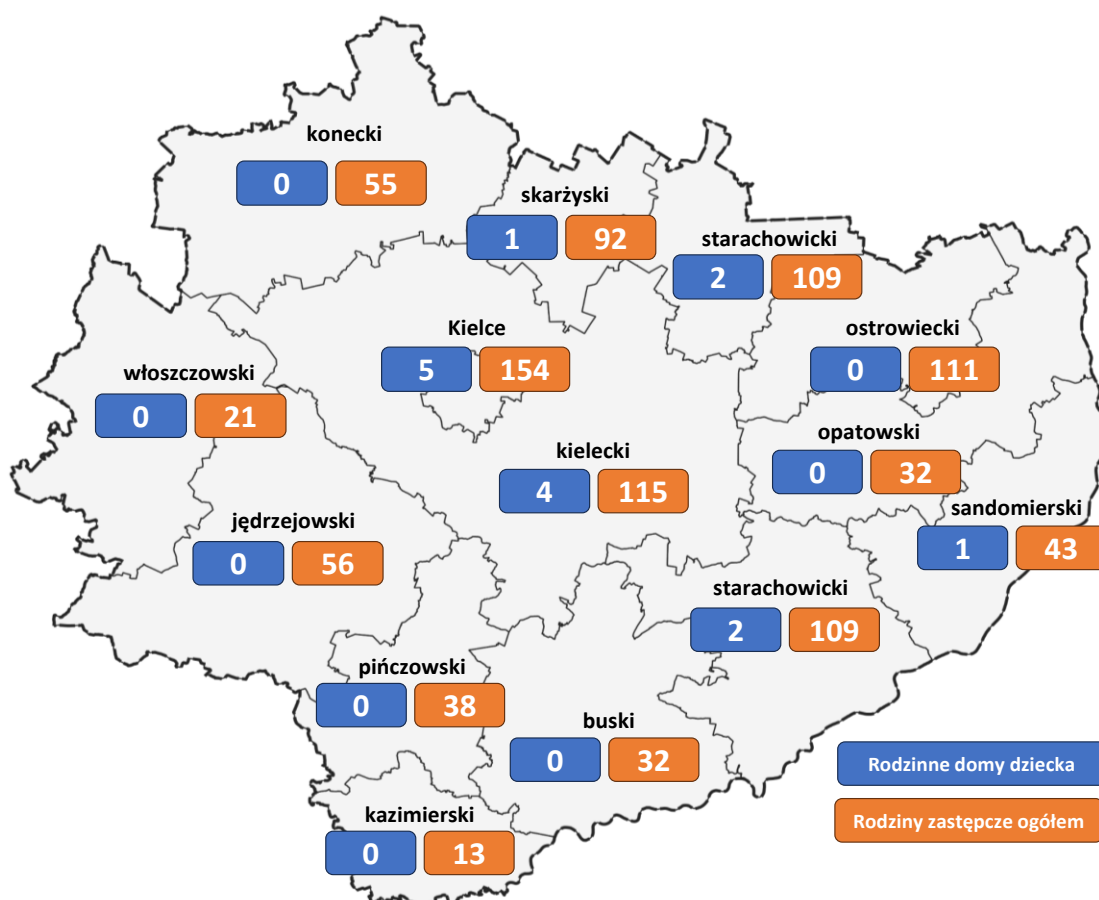
Tabela 9. Lokalizacja rodzinnych domów dziecka i rodzin zastępczych według powiatów w województwie świętokrzyskim w 2023 roku

Powiat	Rodzinne domy dziecka	Rodziny zastępcze ogółem	- rodziny zastępcze spokrewnione	- rodziny zastępcze niezawodowe	- rodziny zastępcze zawodowe	- rodziny zastępcze zawodowe specjalistyczne	- rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	OGÓŁEM
m. Kielce	5	154	111	40	1	1	1	159
buski	0	32	19	11	2	0	0	32
jędrzejowski	0	56	34	20	2	0	0	56
kazimierski	0	13	10	3	0	0	0	13
kielecki	4	115	79	36	0	0	0	119
konecki	0	55	38	17	0	0	0	55
pińczowski	0	38	31	6	1	0	0	38
opatowski	0	32	19	12	1	0	0	32

Powiat	Rodzinne domy dziecka	Rodziny zastępcze ogółem	- rodziny zastępcze spokrewnione	- rodziny zastępcze niezawodowe	- rodziny zastępcze zawodowe	- rodziny zastępcze zawodowe specjalistyczne	- rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	OGÓŁEM
ostrowiecki	0	111	83	26	1	0	1	111
sandomierski	0	51	36	14	1	0	0	51
skarżyski	1	92	63	26	2	0	1	93
starachowicki	2	109	78	26	2	1	2	111
staszowski	1	43	25	18	0	0	0	44
włoszczowski	0	21	10	6	3	0	2	21

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Mapa 2. Lokalizacja rodzinnych domów dziecka i rodzin zastępczych według powiatów w województwie świętokrzyskim w 2023 roku

Źródło: opracowanie własne

Dzieci do lat 3 stanowią 7,7% dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej, przy czym wyraźnie większych ich odsetek cechuje rodzinne domy dziecka (21,1% wobec 6,7% w rodzinach zastępczych). 20,9% dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej ma ponad 18 lat – wyższy ich odsetek notowany jest tym razem w rodzinach zastępczych (22,0% wobec 7,4% w rodzinnych domach dziecka). W 2023 roku 1,9% dzieci z rodzinnej pieczy zastępczej trafiło do adopcji – 10,5% w przypadku rodzinnych domów dziecka i 1,3% w przypadku rodzin zastępczych.

Tabela 10. Udział poszczególnych grup dzieci w ogóle dzieci w rodzinnych domach dziecka i rodzinach zastępczych w województwie świętokrzyskim w 2023 roku

Formy rodzinnej pieczy zastępczej	dziewczęta	chłopcy	w wieku 0-3 lata	w wieku 0-18 lat	w wieku powyżej 18 lat	w wieku 0-18 lat przekazane do adopcji
Rodzinne domy dziecka	56,8%	43,2%	21,1%	92,6%	7,4%	10,5%
Rodziny zastępcze	49,9%	50,1%	6,7%	78,0%	22,0%	1,3%
SUMA	50,4%	49,6%	7,7%	79,1%	20,9%	1,9%

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Najczęstszą przyczyną umieszczania dzieci w rodzinnych domach dziecka i rodzinach zastępczych w województwie świętokrzyskim są uzależnienia rodziców – dotyczyło to 71,6% dzieci w rodzinnych domach dziecka w 2023 roku oraz 49,7% dzieci w rodzinach zastępczych. Kolejnymi najczęstszymi powodami są bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, półsieroctwo i sieroctwo.

Tabela 11. Przyczyny umieszczenia dzieci w rodzinnych domach dziecka i rodzinach zastępczych w województwie świętokrzyskim w 2023 roku

Przyczyna umieszczenia w pieczy zastępczej	Liczba dzieci w rodzinnych domach dziecka	Liczba dzieci w rodzinach zastępczych
OGÓŁEM	95	1 266
sieroctwo	0	101
półsieroctwo	3	134
uzależnienia rodziców	68	629
przemoc domowa	0	21
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	17	200
niepełnosprawność co najmniej jednego z rodziców	9	43
długotrwała lub ciężka choroba co najmniej	0	42

Przyczyna umieszczenia w pieczy zastępczej	Liczba dzieci w rodzinnych domach dziecka	Liczba dzieci w rodzinach zastępczych
jednego z rodziców		
ubóstwo	0	3
bezrobocie	0	0
nieodpowiednie warunki mieszkaniowe	0	0
pobyt za granicą co najmniej jednego z rodziców (praca zarobkowa)	0	18
inne	6	71

Źródło: Sprawozdania roczne WRiSPZ zawarte w Centralnej Aplikacji Statystycznej

Warto przyrzeć się liczbie przeszkolonych kandydatów na rodziny zastępcze i prowadzących rodzinne domy dziecka. Trudno wskazać jednoznaczną tendencję – w poszczególnych latach w poszczególnych obszarach rodzinnej pieczy zastępczej szkoliło się kilku bądź kilkudziesięciu kandydatów rocznie na przestrzeni lat 2019-2023. Największym zainteresowaniem cieszyły się szkolenia dla kandydatów na rodziny zastępcze spokrewnione i niezawodowe. W latach 2019-2023 przeszkolono łącznie jedynie 11 kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe.

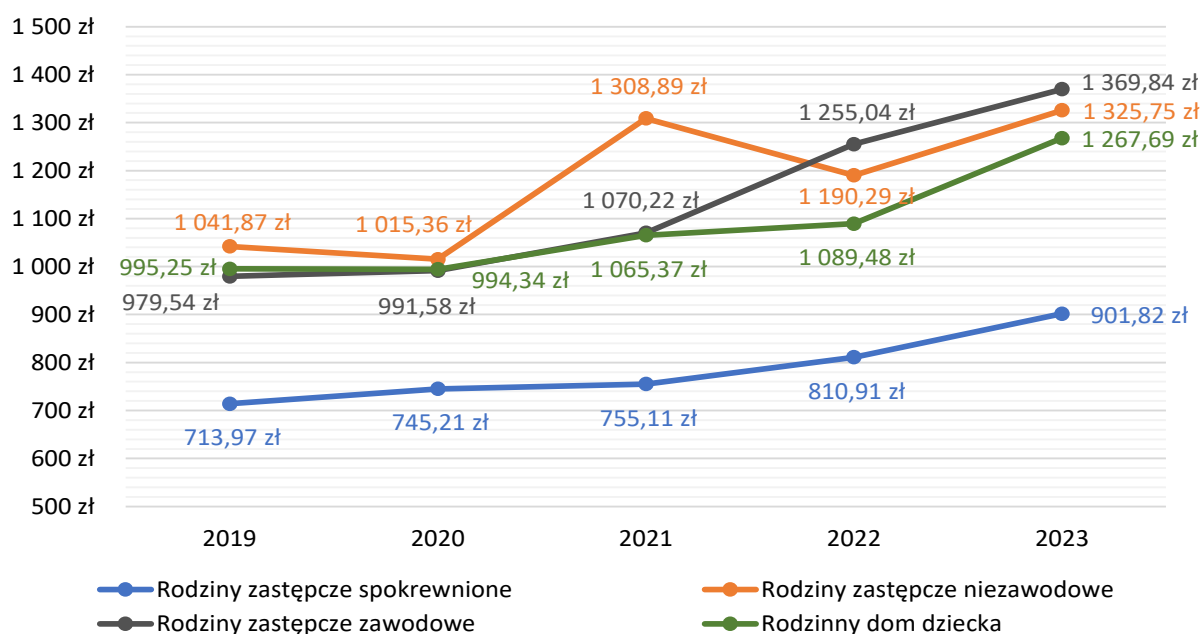
Tabela 12. Liczba przeszkolonych kandydatów na rodziny zastępcze i prowadzących rodzinne domy dziecka w województwie świętokrzyskim w latach 2019-2023

Liczba przeszkolonych kandydatów	2019	2020	2021	2022	2023
- kandydatów na rodziny zastępcze spokrewnione	28	7	22	0	34
- kandydatów na rodziny zastępcze niezawodowe	43	20	33	4	30
- kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe	0	0	7	4	0
- kandydatów na prowadzących rodzinne domy dziecka	0	0	0	0	2

Źródło: Sprawozdania roczne WRiSPZ zawarte w Centralnej Aplikacji Statystycznej

Na przestrzeni lat 2019–2023 zaobserwowano wzrost wydatków w przeliczeniu na jedno świadczenie dla wszystkich form rodzinnej pieczy zastępczej. Największy wzrost dotyczył rodzin zawodowych (390,30 zł, tj. 39,8%), a najniższy - rodzin zastępczych spokrewnionych (187,85 zł, tj. 26,3%).

Wykres 2. Rodzinna piecza zastępcza - świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania umieszczonego dziecka

Źródło: Sprawozdania roczne WRiSPZ zawarte w Centralnej Aplikacji Statystycznej

Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach

Na terenie województwa świętokrzyskiego funkcjonuje Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach. Do zadań tego podmiotu należy:

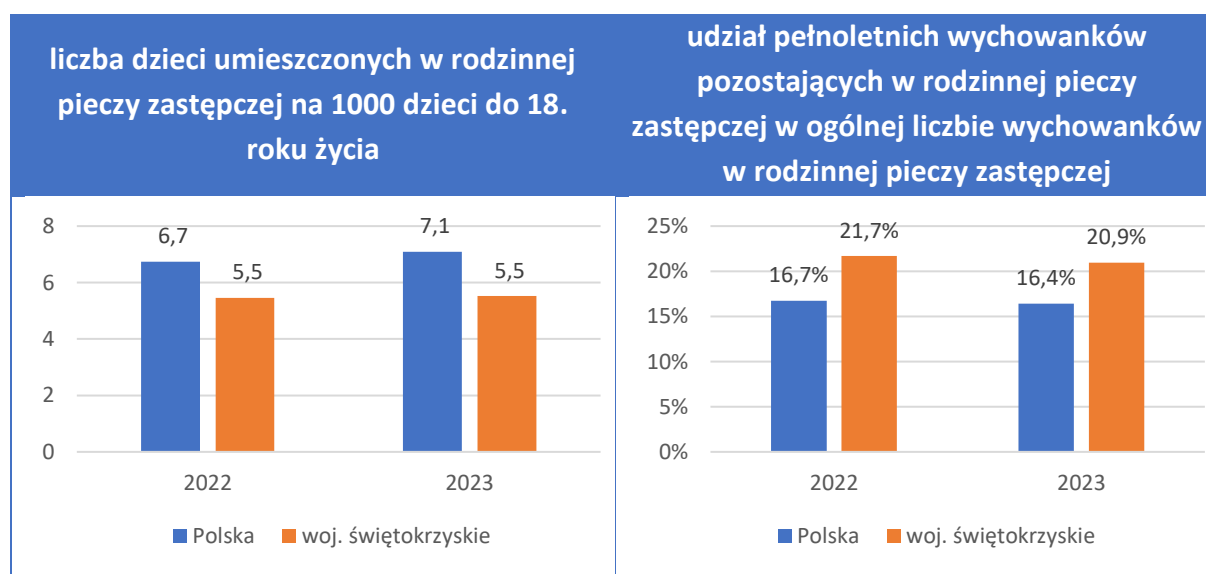
- prowadzenie naboru kandydatów i kwalifikowanie osób kandydujących do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
- wydawanie zaświadczeń kwalifikacyjnych zawierających potwierdzenie ukończenia szkolenia, opinię o spełnianiu warunków i ocenę predyspozycji do sprawowania pieczy zastępczej;
- organizowanie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
- organizowanie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego, wydawanie opinii dotyczącej predyspozycji do pełnienia funkcji dyrektora i wychowawcy w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego;
- zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych;
- organizowanie wolontariuszy dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy;

- prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej;
- zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego;
- dokonywanie okresowej oceny sytuacji dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej;
- zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających²¹.

Wskaźniki dotyczące pieczy zastępczej

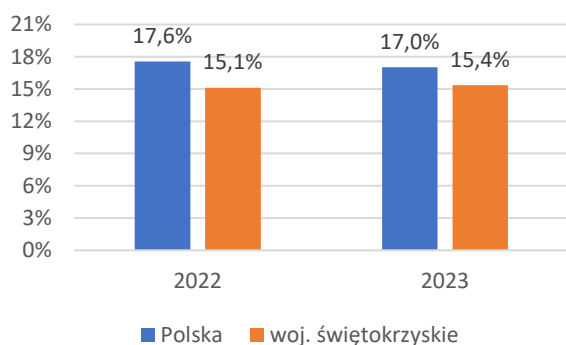
Na tle ogółu kraju województwo świętokrzyskie cechuje się niższą wartością wskaźnika liczby dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej na 1 000 dzieci do 18. roku życia – 5,5 w omawianym regionie wobec 7,1 w kraju w 2023 roku. W województwie świętokrzyskim co 5. wychowanek w rodzinnej pieczy zastępczej jest osobą pełnoletnią (20,9% w 2023 roku) – w ogóle kraju to 16,4%. Omawiany region cechuje się niższą wartością wskaźnika odsetka wychowanków w wieku poniżej 10. roku życia przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, interwencyjnego, specjalistyczno-terapeutycznego w ogólnej liczbie wychowanków przebywających w tych placówkach – 15,4% w 2023 roku wobec 17,0% w kraju. Wyraźnie mniejszy odsetek dzieci z niepełnosprawnością z pieczy zastępczej trafia do rodzinnej pieczy zastępczej w województwie świętokrzyskim niż w ogóle kraju (65,2% wobec 78,2% w 2023 roku). Odsetek placówek posiadających udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami w województwie świętokrzyskim (39,1%) jest bardzo zbliżony do tego w ogóle kraju (39,0%).

Wykres 3. Wskaźniki dotyczące pieczy zastępczej w województwie świętokrzyskim na tle ogółu kraju w latach 2022-2023

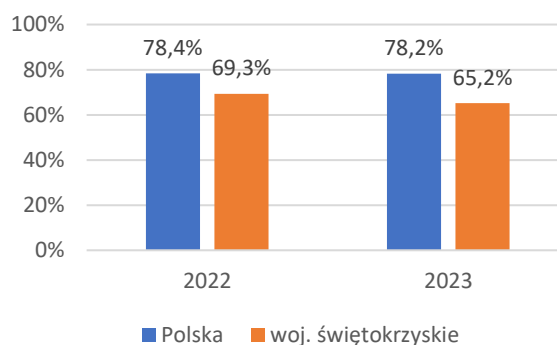

²¹ Ibidem, s. 27.

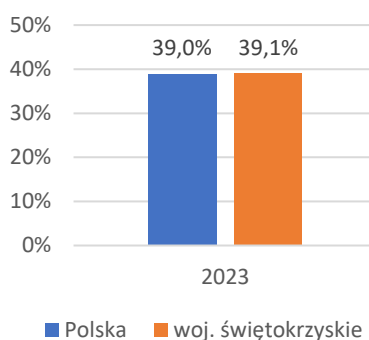
odsetek wychowanków w wieku poniżej 10. roku życia przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, interwencyjnego, specjalistyczno-terapeutycznego w ogólnej liczbie wychowanków przebywających w tych placówkach

udział dzieci z niepełnosprawnością umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej w liczbie dzieci z niepełnosprawnością umieszczonych w pieczy zastępczej ogółem

odsetek placówek posiadających udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Pieczy zastępcza w województwie świętokrzyskim – uzupełnienie diagnozy sytuacji

W dokumencie *Strategii Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2030* zdiagnozowano niską liczbę rodzin zastępczych zawodowych, które powinny stanowić stanowiących podstawę systemu pieczy zastępczej świadczonej na poziomie lokalnych społeczności²². Można wskazać, że niezbędne są działania na rzecz pozyskiwania kandydatów do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej wraz z zapewnieniem odpowiedniego systemu wsparcia dla rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka. Jak wskazuje *Diagnoza usług społecznych w województwie świętokrzyskim* - „inwestowanie w profesjonalizację

²² Op. cit. Strategia Polityki Społecznej..., s. 28.

rodzin zastępczych potraktować należy jako odpowiednie zabezpieczenie potrzeb wychowanków o szczególnych potrzebach opiekuńczych i wychowawczych”²³.

Raport z realizacji w latach 2020-2021 Regionalnego Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej do roku 2025 w kontekście pieczy zastępczej unaocznia wzrost liczby kandydatów na rodziców zastępczych i wzrost liczby rodzin zastępczych spokrewnionych w analizowanym okresie, co uznać należy za pozytywne tendencje. Wzrastała także w okresie, jaki obejmuje *Raport* liczba powracających dzieci z instytucjonalnej do rodzinnej pieczy zastępczej oraz liczba dzieci zakwalifikowanych do adopcji. Niemniej jednak w *Raporcie* rekomendowano dalsze rozwijanie i promowanie procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej oraz idei rodzicielstwa zastępczego. Wskazano także na konieczność dalszego rozwijania kompetencji kadr systemu pieczy zastępczej oraz zacieśniania współpracy między podmiotami publicznymi a organizacjami pozarządowymi w tym obszarze²⁴.

Raport z realizacji Świętokrzyskiego Programu Pomocy Społecznej w latach 2020-2021 odniósł się do obszaru działań realizowanych w latach 2020-2021 na rzecz systemu pieczy zastępczej, alarmując, że zmniejszeniu uległa zarówno liczba przeprowadzonych działań promujących rodzicielstwo zastępcze, jak i grup wsparcia dla rodziców zastępczych. Stąd też wśród rekomendacji z tego dokumentu pojawiła się promocja idei rodzicielstwa zastępczego, ale i postulat zwiększenia nakładów na szkolenia dla rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka oraz kandydatów na rodziny zastępcze i adopcyjne²⁵.

Inwestycje w zakresie opieki nad rodziną i pieczą zastępczą stanowiły jeden z obszarów interwencji w ramach Działania 7.3 RPOWŚ 2014-2020 *Infrastruktura zdrowotna i społeczna*²⁶. W ramach Działania 9.2 *Ułatwienie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych* zakładano z kolei wsparcie dla systemu pieczy zastępczej miało być realizowane poprzez rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej oraz wsparcie dla procesu deinstytucjonalizacji form instytucjonalnych pieczy zastępczej oraz wsparcie rodzin i wychowanków pieczy zastępczej w ramach m.in.: poradnictwa, terapii i specjalistycznego wsparcia oraz podnoszenia kwalifikacji i kompetencji osób związanych ze świadczeniem usług społecznych, w tym osób sprawujących pieczę zastępczą oraz opiekunów (w szczególności członków rodzin) w zakresie opieki nad osobami potrzebującymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w tym osobami starszymi²⁷. Pokazuje to, że obszar rozwoju pieczy zastępczej w województwie świętokrzyskim od dawna leży w obszarze zainteresowań władz regionu.

²³ Op. cit. *Diagnoza usług społecznych w województwie świętokrzyskim...*, s. 21.

²⁴ *Raport z realizacji w latach 2020- 2021 Regionalnego Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej do roku 2025*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2021, s. 23-24.

²⁵ *Raport z realizacji Świętokrzyskiego Programu Pomocy Społecznej w latach 2020-2021*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2022, s. 28-29.

²⁶ *Wpływ wsparcia RPOWŚ 2014-2020 na poprawę jakości i zwiększenie dostępności usług społecznych i zdrowotnych na obszarze województwa świętokrzyskiego. Raport końcowy*, Województwo Świętokrzyskie, 2021, s. 28.

²⁷ *Ibidem*, s. 47-48.

Wagę tego obszaru pokazuje także stworzenie *Rządowego programu wsparcia powiatów w organizacji i tworzeniu rodzinnych form pieczy zastępczej w 2023 r.* Celem Programu jest wsparcie powiatów w realizacji zadań własnych z zakresu wspierania rodziny oraz systemu pieczy zastępczej. Wsparcie to jest realizowane ze środków Funduszu Pracy w formie dofinansowania wynagrodzeń wraz z pochodnymi od wynagrodzeń zawodowych rodzin zastępczych, także pełniących funkcję pogotowia rodzinnego oraz prowadzących rodzinny dom dziecka²⁸.

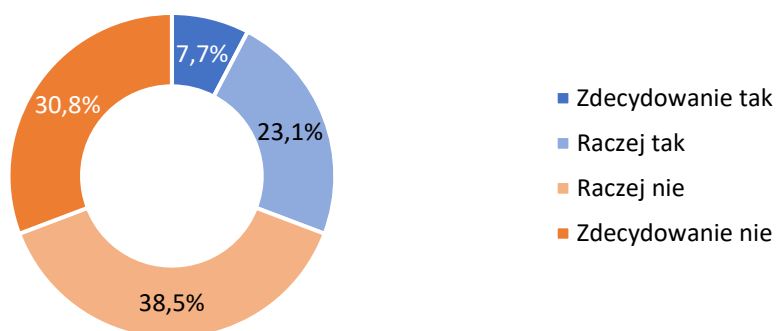
²⁸ Rządowy program wsparcia powiatów w organizacji i tworzeniu rodzinnych form pieczy zastępczej w 2023 r., Załącznik do uchwały nr 221 Rady Ministrów z dnia 13 listopada 2023 r. (M.P. poz. 1276), s. 2.

Wyniki badania ilościowego wśród organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej w regionie (PCPR, Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach)

Przypływ i odpływ rodzin zastępczych na terenie powiatu

W opinii większości przedstawicieli PCPR (69,3%) na terenie ich powiatu brakuje odpowiedniej liczby miejsc w rodzinach zastępczych/rodzinnych domach dziecka. Odminną opinię wyraził blisko co trzeci respondent (30,8%). Powyższe dane odzwierciedlają wyniki badania z przedstawicielem Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach, zgodnie z którymi liczba takich rodzin/RDD na terenie województwa zdecydowanie nie odpowiada istniejącym potrzebom.

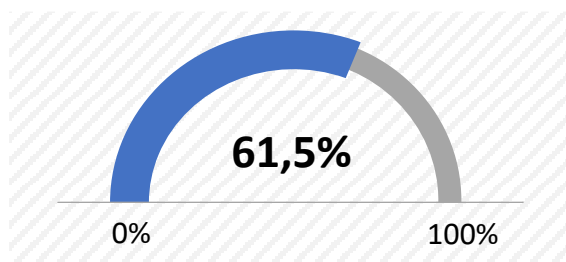
Wykres 4. Czy zgadza się Pan(-ni) z opinią, że na terenie Państwa powiatu funkcjonuje odpowiednia liczba miejsc w rodzinach zastępczych/rodzinnych domach dziecka? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Z deklaracji większości badanych (61,5%) na terenie ich powiatu w 2023 roku zdarzały się sytuacje, kiedy dzieci przebywające w rodzinach zastępczych/rodzinnych domach dziecka zostały skierowane do pieczy instytucjonalnej.

Wykres 5. Czy na terenie powiatu w 2023 roku któreś z dzieci przebywających w rodzinach zastępczych/rodzinnych domach dziecka zostały skierowane do pieczy instytucjonalnej? (N=13)

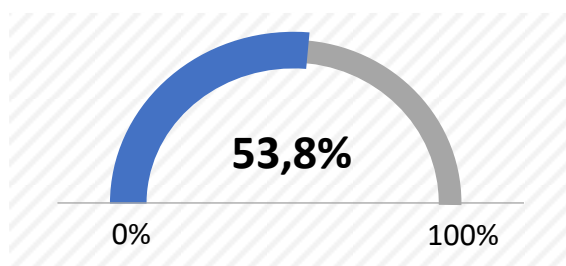
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Jako główną przyczynę kierowania dzieci z rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka do pieczy instytucjonalnej w 2023 roku wskazywano trudności opiekuńczo-wychowawcze (75,0%). W dalszej kolejności wymieniano zaburzenia zachowania oraz brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej (po 12,5%).

Warto zwrócić uwagę, że w badaniu jakościowym uczestnicy wskazywali przede wszystkim na uzależnienia – zarówno od alkoholu, jak i od narkotyków – jako najczęstszą przyczynę trudności opiekuńczo-wychowawczych. Uzależnienia te stanowią kluczowy czynnik wpływający na problemy w sprawowaniu opieki nad dziećmi.

Z deklaracji ponad połowy ankietowanych (53,8%) wynika, że na terenie ich powiatu w 2023 roku zdarzały się sytuacje, kiedy rozwiązywano rodziny zastępcze/rodzinne domy dziecka.

Wykres 6. Czy na terenie powiatu w 2023 roku zdarzały się sytuacje, kiedy rozwiązywano rodziny zastępcze/rodzinne domy dziecka? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Wyniki badania wśród PCPR-ów oraz Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach wskazują, że rozwiązywanie rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka spowodowane było najczęściej zmianami w życiu rodzinnym (np. rozwód, choroby, przeprowadzki) wpływającymi na zdolność do pełnienia funkcji zastępczych. Wśród powodów wymieniano również wyczerpanie emocjonalne i stres związane z opieką nad dziećmi, które doświadczyły traumy, trudności w relacjach z biologicznymi rodzinami dzieci czy usamodzielnienie się wychowanków.

Ustawowe i pozaustawowe formy wsparcia/usługi

Zgodnie z wynikami badania, najczęściej oferowaną formą wsparcia dla rodzin zastępczych/RDD jest zapewnienie opieki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. W badanych powiatach liczba koordynatorów pieczy zastępczej wynosi najczęściej 2 osoby. Inne formy wsparcia również są szeroko dostępne w badanych powiatowych centrach pomocy rodzinie. Zapewnianie pomocy i wsparcia w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych, a także poradnictwo i terapie dla opiekunów oraz dzieci przebywających w pieczy zastępczej jest oferowane przez 92,3% podmiotów. Taki sam odsetek respondentów wskazał na pomoc prawną, zwłaszcza w zakresie prawa rodzinnego. Najmniej popularną formą pomocy jest organizowanie wsparcia wolontariuszy, które jest dostępne tylko w 7,7%

badanych powiatów, co świadczy o ograniczonej roli wolontariatu w systemie pieczy zastępczej.

Tabela 13. Jakimi formami wsparcia/usługami ustawowymi (poza świadczeniami pieniężnymi) objęte są osoby sprawujące rodzinną pieczę zastępczą na terenie Pana(-ni) powiatu? (N=13)

Wyszczególnienie	Odsetek
Zapewnienie rodzinom zastępczym i rodzinnym domom dziecka opieki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej	100,0%
Zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych	92,3%
Prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej	92,3%
Zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego	92,3%
Zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji, biorąc pod uwagę ich potrzeby	84,6%
Szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczę	84,6%
Zapewnianie rodzinom zastępczym zawodowym i niezawodowym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego	76,9%
Organizowanie opieki nad dzieckiem, w przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku	38,5%
Organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy	7,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Spośród oferowanych przez badanych organizatorów pieczy zastępczej form wsparcia najczęściej wykorzystywane są: opieka koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej (92,3%)²⁹, szkolenia i wsparcie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczę (76,9%) oraz poradnictwo i terapia dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej (69,2%).

²⁹ Suma odpowiedzi „często” i „bardzo często”.

Tabela 14. W jakim stopniu osoby sprawujące rodzinną pieczę zastępczą na terenie Pana(i) powiatu korzystają z oferowanych przez Państwa ustawowych form wsparcia/usług? (N=13)

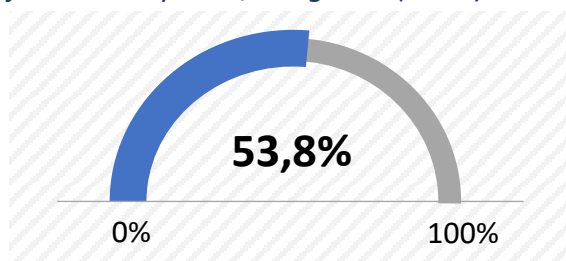
Wyszczególnienie	Bardzo rzadko	Rzadko	Ani rzadko, ani często	Często	Bardzo często	Nie wiem, trudno powiedzieć
Zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji, biorąc pod uwagę ich potrzeby	0,0%	23,1%	23,1%	46,2%	0,0%	7,7%
Zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych	0,0%	30,8%	7,7%	30,8%	15,4%	15,4%
Organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy	15,4%	15,4%	0,0%	0,0%	0,0%	69,2%
Prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej	7,7%	7,7%	15,4%	61,5%	7,7%	0,0%
Zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego	15,4%	7,7%	15,4%	53,8%	0,0%	7,7%
Szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczą	7,7%	15,4%	0,0%	61,5%	15,4%	0,0%
Zapewnianie rodzinom zastępczym zawodowym i niezawodowym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego	0,0%	0,0%	23,1%	38,5%	23,1%	15,4%

Wyszczególnienie	Bardzo rzadko	Rzadko	Ani rzadko, ani często	Często	Bardzo często	Nie wiem, trudno powiedzieć
Organizowanie opieki nad dzieckiem, w przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku	23,1%	15,4%	15,4%	0,0%	0,0%	46,2%
Zapewnienie rodzinom zastępczym i rodzinnym domom dziecka opieki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej	0,0%	0,0%	0,0%	15,4%	76,9%	7,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Z deklaracji ponad połowy ankietowanych (53,8%) wynika, że osoby sprawujące rodzinną pieczę zastępczą są objęte pozaustawowymi formami wsparcia/usługami.

Wykres 7. Czy osoby sprawujące rodzinną pieczę zastępczą z terenu Pana(-ni) powiatu są objęte pozaustawowymi formami wsparcia/usługami? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Wyniki badania wskazują ponadto, że we wszystkich powiatach rodziny zastępcze/rodzinne domy dziecka mogą korzystać ze świadczeń fakultatywnych wymienionych w art. 83 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, tj.:

- Dofinansowanie do wypoczynku dziecka poza miejscem zamieszkania,
- Świadczenie na pokrycie niezbędnych kosztów związanych z potrzebami przyjmowanego dziecka,
- Świadczenie na pokrycie kosztów związanych z wystąpieniem zdarzeń losowych lub innych zdarzeń mających wpływ na jakość sprawowanej opieki,
- Środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego,
- Świadczenie na pokrycie kosztów związanych z przeprowadzeniem niezbędnego remontu lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego.

W opinii przedstawiciela Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach największe zainteresowanie wśród osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą korzystaniem ze wsparcia reprezentowanej przez niego instytucji dotyczy poradnictwa oraz szkoleń. Często wykorzystywaną formą są także grupy wsparcia oraz wolontariat. Na raczej małe zainteresowanie wskazano w przypadku terapii.

Potrzeby/kryzysy zgłaszane przez rodziny zastępcze

Wśród trudności występujących w rodzinnych formach pieczy zastępczej wskazywano najczęściej problemy wychowanków z nauką (100,0%) oraz w kontakcie z rodziną biologiczną (76,9%), a także poczucie przeciążenia rodzin zastępczych obowiązkami nad wychowankami (69,2%). Ponad połowa ankietowanych twierdziła, że rodziny zastępcze/RDD borykają się z problemami w kontakcie z rodziną biologiczną wychowanków, trudnościami wychowanków w relacjach z rówieśnikami oraz ich agresją fizyczną lub słowną (po 53,8% w każdym przypadku).

W opinii przedstawiciela Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach główne przyczyny kierowania dzieci z rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka do pieczy instytucjonalnej w województwie to trudności opiekuńczo-wychowawcze, niedostosowanie społeczne oraz zaburzenia zachowania.

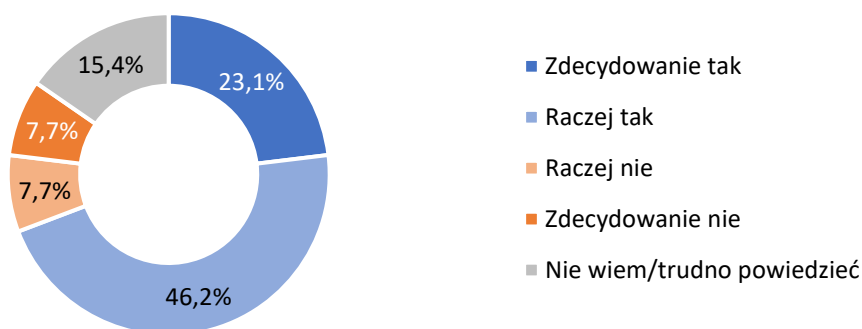
Wykres 8. Jakie problemy w Pana(-ni) opinii najczęściej występują w rodzinnych formach pieczy zastępczej? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

W opinii większości badanych (69,2%) występowanie powyższych problemów może doprowadzić do rezygnacji z tworzenia rodziny zastępczej /RDD. Jest to sygnał, że dla zapewnienia stabilności i trwałości pieczy zastępczej konieczne jest wsparcie dla rodzin zastępczych w zakresie edukacji, relacji z rodziną biologiczną oraz radzenia sobie z trudnymi zachowaniami wychowanków.

Wykres 9. Czy w Pana(-ni) opinii występowanie tych problemów może doprowadzić do rezygnacji z tworzenia rodziny zastępczej/rodzinnego domu dziecka? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Najważniejsze potrzeby zgłaszane przez przedstawicieli rodzinnych form pieczy zastępczej to wsparcie psychologiczne dla dzieci (84,6%), pomoc w kontaktach z rodzicami biologicznymi dzieci (69,2%), pomoc w edukacji dzieci (69,2%) oraz wsparcie psychologiczne dla rodziców zastępczych (np. radzenie sobie z trudnymi zachowaniami dzieci) (69,2%).

Wykres 10. Proszę wskazać, jakie są najważniejsze potrzeby przedstawicieli rodzinnych form pieczy zastępczej? (N=13)

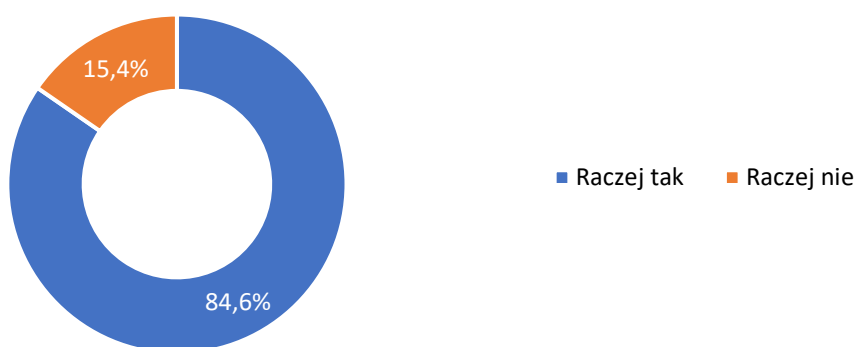

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Nakłady systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej

Zdaniem zdecydowanej większości respondentów (84,6%) środki przeznaczone obecnie przez powiat na realizację zadań wynikających z ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, są raczej wystarczające w stosunku do potrzeb zidentyfikowanych na terenie powiatu. Natomiast przedstawiciel Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach wyraził opinię, że środki przeznaczone na ten cel przez samorząd są raczej niewystarczające.

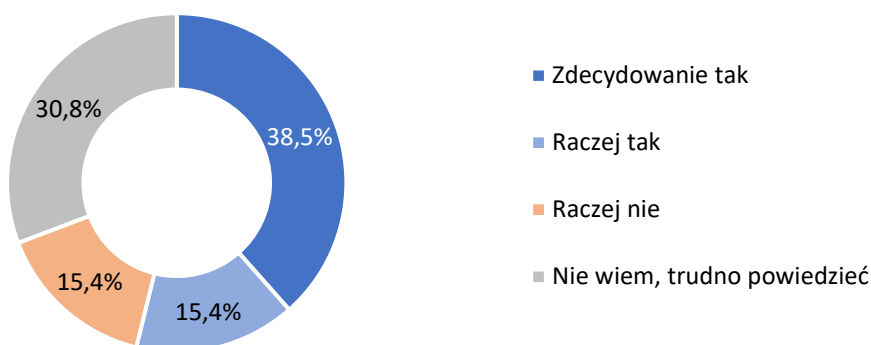
Wykres 11. Czy Pana(-ni) zdaniem środki przeznaczone obecnie przez powiat na realizację zadań wynikających z ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, są wystarczające w stosunku do potrzeb zidentyfikowanych na terenie powiatu? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

W opinii ponad połowy PCPR-ów (53,8%) wysokość proponowanego wynagrodzenia dla rodzin zastępczych zawodowych/rodzinnych domów dziecka oraz innych świadczeń ma wpływ na liczbę kandydatów do pełnienia tej funkcji³⁰.

Wykres 12. Czy Pana(-ni) zdaniem wysokość proponowanego wynagrodzenia dla rodzin zastępczych zawodowych/rodzinnych domów dziecka oraz innych świadczeń mają wpływ na liczbę kandydatów do pełnienia tej funkcji? (N=13)

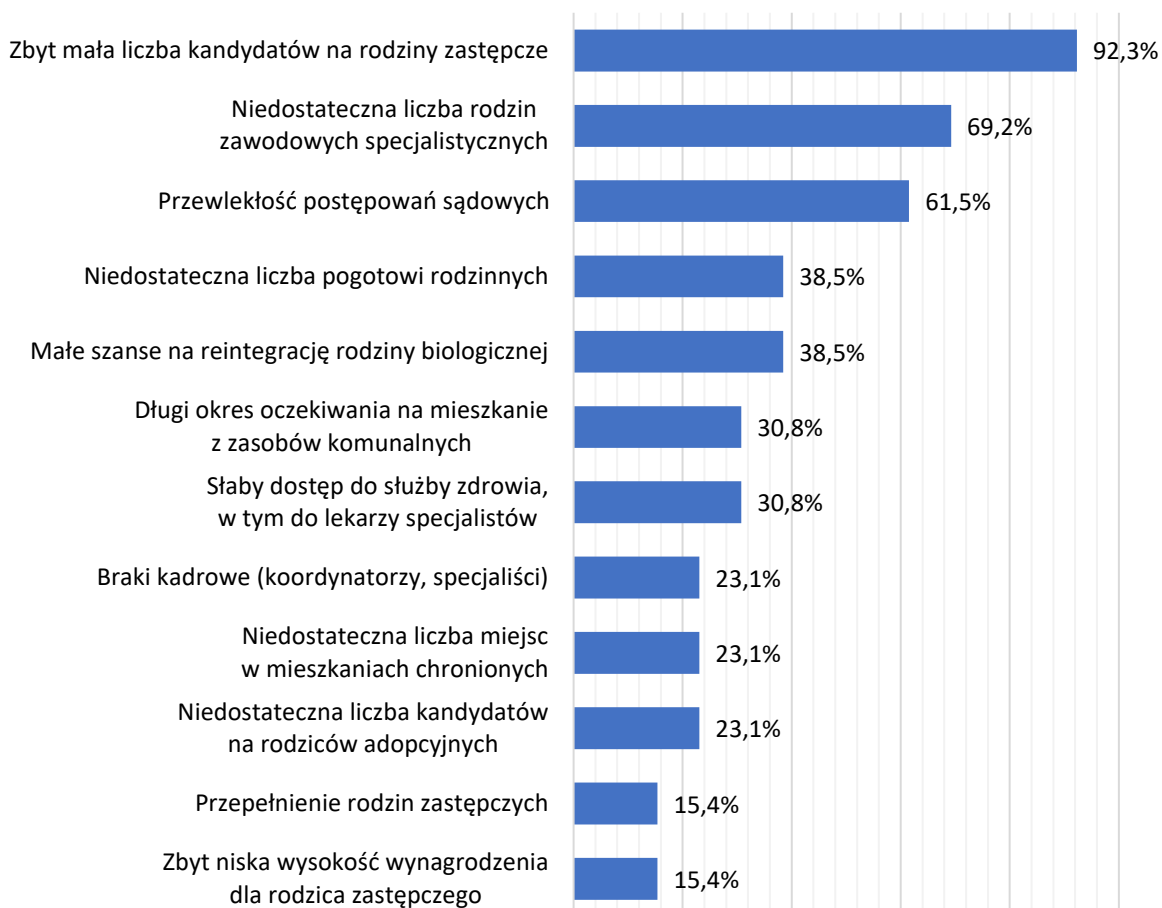
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

³⁰ Suma odpowiedzi „raczej tak” i „zdecydowanie tak”.

Problemy i potrzeby pojawiające się w systemie pieczy zastępczej

Główne problemy związane z realizacją zadań wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, jakie w największym stopniu dotyczą powiatów to zbyt mała liczba kandydatów na rodziny zastępcze (92,3%), niedostateczna liczba rodzin zawodowych specjalistycznych (69,2%) oraz przewlekłość postępowań sądowych (61,5%).

Wykres 13. Jakie problemy związane z realizacją zadań wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w największym stopniu dotyczą Pana(-ni) powiatu? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Główne potrzeby i oczekiwania PCPR-ów dotyczące zadań samorządu województwa w obszarze wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej to organizacja szkoleń dla kadr wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (76,9%), zwiększenie liczby miejsc w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych (69,2%) i organizacja kampanii promujących rodzinną pieczę zastępczą (61,5%).

Tabela 15. Jakie są Państwa potrzeby i oczekiwania dotyczące zadań samorządu województwa w obszarze wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej? (N=13)

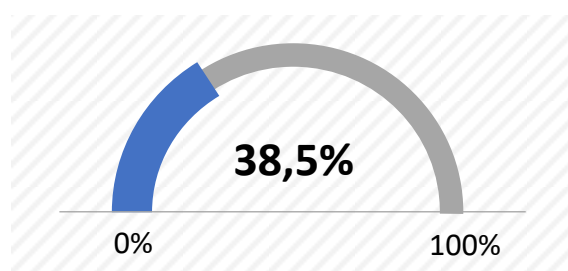
Wyszczególnienie	Odsetek
Organizacja szkoleń dla kadr wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej	76,9%
Zwiększenie liczby miejsc w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych	69,2%
Organizacja kampanii promujących rodzinną pieczę zastępczą	61,5%
Zwiększenie liczby miejsc w interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych	53,8%
Organizacja szkoleń dla rodzin zastępczych zawodowych i rodzinnych domów dziecka	46,2%
Organizacja regionalnych konferencji, seminariów, forów, spotkań	46,2%
Upowszechnianie dobrych praktyk	46,2%
Inne	15,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Promocja rodzinnej pieczy zastępczej

Z deklaracji ankietowanych wynika, że w 38,5% badanych powiatów zgłoszeni są kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dla dzieci niespokrewnionych z kandydatem (38,5%). Oznacza to, że w większości badanych jednostek nie odnotowano żadnej takiej osoby (61,5%). Na bardzo małe zainteresowanie pełnieniem funkcji rodziny zastępczej/ rodzinnego domu dziecka w regionie wskazał również przedstawiciel Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach. Wyniki te świadczą o dużym niedoborze kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej.

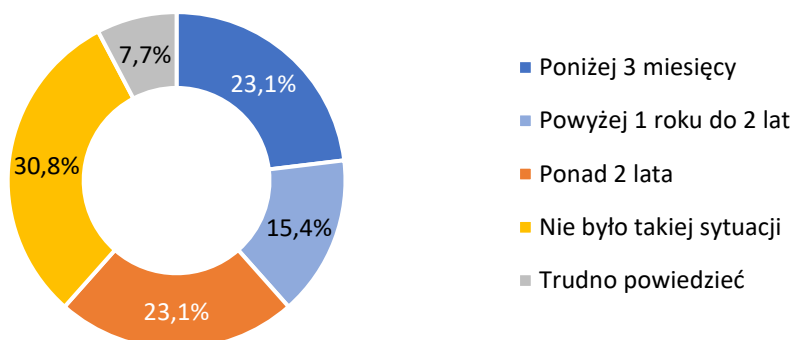
Wykres 14. Proszę podać przybliżoną liczbę kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dla dzieci niespokrewnionych z kandydatem w Pana(-ni) powiecie (stan obecny) (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Deklaracje respondentów wskazują na duże zróżnicowanie w kwestii okresu, jaki zajmuje przejście rodziny zastępczej niezawodowej na status zawodowej. Co czwarty ankietowany uważa, że proces ten trwa zwykle poniżej 3 miesięcy (23,1%). Taki sam odsetek badanych wskazał, że zajmuje on ponad 2 lata, a okres powyżej 1 roku do 2 lat zadeklarowało 15,4% respondentów. Trzech na dziesięciu badanych (30,8%) twierdziło, że dotychczas nie było takiej sytuacji.

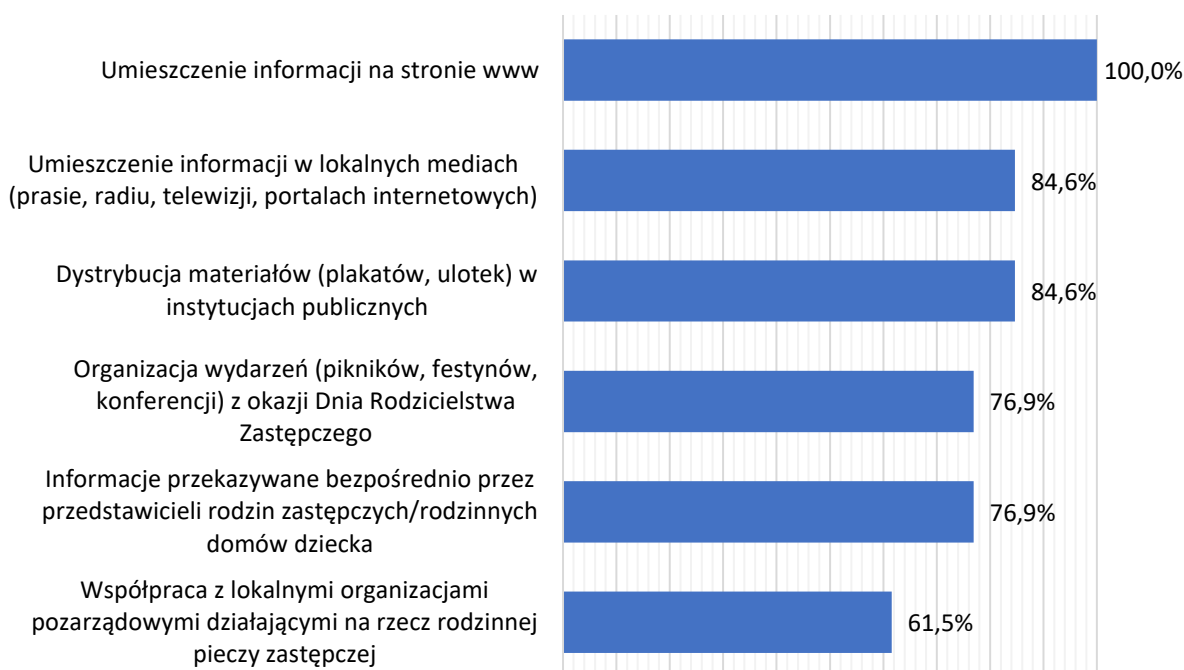
Wykres 15. Ile czasu zwykle trwa przejście rodziny zastępczej niezawodowej na status zawodowej w Państwa powiecie? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Wyniki badania wskazują, że we wszystkich powiatach zarówno w przeszłości, jak i obecnie podejmowane są działania promocyjne, aby pozyskać nowe zawodowe rodziny zastępcze. Promocja rodzicielstwa zastępczego najczęściej odbywa się poprzez umieszczanie informacji na stronie www (100,0%), w lokalnych mediach (prasie, radiu, telewizji, portalach internetowych) (84,6%) oraz poprzez dystrybucję materiałów (plakatów, ulotek) w instytucjach publicznych (84,6%).

Wykres 16. W jaki sposób promują Państwo na terenie Państwa powiatu rodzicielstwo zastępcze? (N=13)

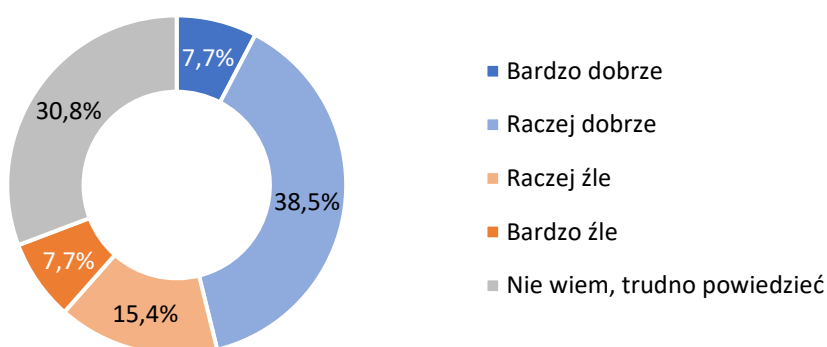
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Przedstawiciel Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach raczej negatywnie ocenił efektywność dotychczas podejmowanych przez reprezentowaną instytucję działań promocyjnych w celu pozyskiwania kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych. Wymaga to przeglądu dotychczasowych strategii promocyjnych oraz opracowania nowych, bardziej dostosowanych do współczesnych realiów i potrzeb potencjalnych kandydatów.

Idealny system pieczy zastępczej

Efektywność dotychczas podejmowanych przez powiat i inne podmioty działań promocyjnych w celu pozyskiwania kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych oceniana jest pozytywnie przez blisko połowę respondentów (46,2%)³¹. Co czwarty ankietowany dokonał oceny negatywnej (23,1%)³², a trzech na dziesięciu nie potrafiło udzielić jednoznacznej odpowiedzi.

Wykres 17. Jak ocenia Pan(i) efektywność dotychczas podejmowanych przez powiat i inne podmioty działań promocyjnych w celu pozyskiwania kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

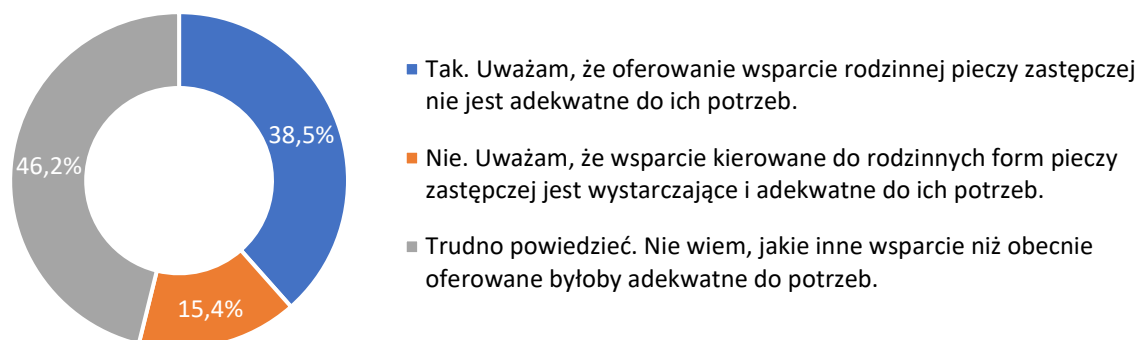
Wszyscy ankietowani pozytywnie ocenili obecnie funkcjonujący w powiecie system wspierania rodzinnej pieczy zastępczej.³³ Mimo to, blisko 40% badanych uważa, że należałoby uzupełnić katalog form wsparcia kierowanych do rodzinnych form pieczy zastępczej o inne formy wsparcia. Jedynie 15,4% respondentów było przeciwnego zdania, a blisko połowa (46,2%) nie potrafiła udzielić odpowiedzi.

³¹ Suma odpowiedzi „raczej dobrze” i „zdecydowanie dobrze”.

³² Suma odpowiedzi „raczej źle” i „bardzo źle”.

³³ Suma odpowiedzi „dobrze” i „bardzo dobrze”.

Wykres 18. Czy widzi Pan(i) potrzebę uzupełnienia katalogu form wsparcia kierowanych do rodzinnych form pieczy zastępczej o inne formy wsparcia adekwatne do ich potrzeb? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Zdaniem PCPR-ów działania, jakie należałoby podjąć, aby zwiększyć liczbę rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka to przede wszystkim: zmiany prawno-organizacyjne systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej w kraju (61,5%), rozwój opieki wytchnieniowej (53,8%), zwiększenie wsparcia finansowego dla rodzin zastępczych (46,2%) oraz ulepszenie systemu wsparcia psychologicznego i terapeutycznego (46,2%).

Wykres 19. Jakiego Pana(-ni) zdaniem należałoby podjąć działania, aby zwiększyć liczbę rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka w Pan(-ni) powiecie? (N=13)

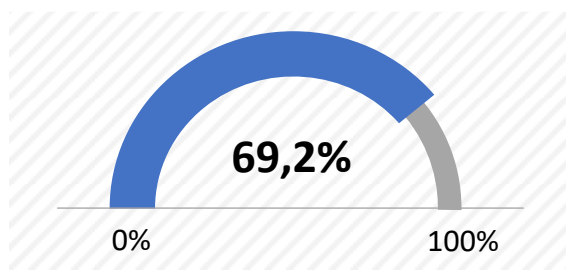
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Aby zwiększyć liczbę rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka w regionie, zdaniem przedstawiciela Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach należałoby podjąć następujące działania:

- Intensyfikacja działań promocyjnych i informacyjnych na temat rodzinnej pieczy zastępczej,
- Zapewnienie lepszego wsparcia szkoleniowego i edukacyjnego dla obecnych i potencjalnych rodziców zastępczych,
- Ulepszenie systemu wsparcia psychologicznego i terapeutycznego,
- Rozwój opieki wytnieniowej,
- Zmiany prawno-organizacyjne systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej w kraju.

Większość badanych PCPR-ów odczuwa potrzebę szkoleń w obszarze systemu pieczy zastępczej (69,2%). Podobną deklarację złożył przedstawiciel Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach. Wśród tematów szkoleń wymieniano m.in.: radzenie sobie z wypaleniem zawodowym, aktualizację przepisów dot. ustawy o pieczy zastępczej, problemy wychowawcze w rodzinach zastępczych, plan pomocy pełnoletniemu wychowankowi, sposoby pozyskiwania kandydatów na rodziny zastępcze, motywowanie rodziców biologicznych do odzyskania dzieci, współpracę z trudną rodziną zastępczą.

Wykres 20. Czy odczuwają Państwo, jako organizator pieczy zastępczej, potrzebę szkoleń w obszarze systemu pieczy zastępczej? (N=13)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ilościowego

Wyniki badania z przedstawicielami samorządów powiatowych (kadra zarządzająca: PCPR/MOPR, ORPZ)

Przypływ i odpływ rodzin zastępczych na terenie powiatu

Analiza wyników badania FGI z przedstawicielami samorządów powiatowych ukazuje istotne zmiany w strukturze i liczbie rodzin zastępczych na przestrzeni ostatnich lat, a także wyzwania, z którymi borykają się powiaty w procesie zapewniania opieki dla dzieci. W większości powiatów zauważalna jest tendencja wzrostowa liczby rodzin spokrewnionych, przy jednoczesnym problemie z malejącą liczbą rodzin zawodowych.

Jednym z głównych problemów, na który zwracali uwagę uczestnicy wywiadów, jest brak nowych kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe. Uczestnicy wywiadów sugerują, że zmiany kulturowe i społeczne także mają wpływ na tę sytuację. W ich opinii obecnie społeczeństwo jest bardziej skupione na swoich własnych problemach i nie chce brać na siebie odpowiedzialności za opiekę nad dziećmi, które nierzadko mają dodatkowe problemy zdrowotne lub emocjonalne.

Z drugiej strony, wzrost liczby rodzin spokrewnionych tłumaczony jest przez przedstawicieli samorządów i PCPR-ów niewydolnością rodzin biologicznych. W sytuacjach kryzysowych, kiedy sąd wydaje postanowienie o zabezpieczeniu dziecka, pierwszym krokiem jest szukanie opieki wśród najbliższej rodziny. Choć często te osoby nie były wcześniej zaangażowane w opiekę nad dzieckiem, są wybierane ze względu na bliskie więzi rodzinne.

Wypowiedzi przedstawicieli powiatów i PCPR-ów dotyczące sytuacji, w których dzieci przebywające w rodzinach zastępczych lub rodzinnych domach dziecka zostały skierowane do pieczy instytucjonalnej w 2023 roku, pokazują, że główne tego przyczyny problemy wychowawcze, niezdolność opiekunów do radzenia sobie z wyzwaniami oraz trudności zdrowotne zarówno dzieci, jak i opiekunów. Zdarzył się również przypadek, kiedy rodzina biologiczna, mieszkająca w pobliżu rodziny zastępczej, nękała opiekunów.

” *Głównym powodem to jest chyba bezradność tych rodzin spokrewnionych w opiece, bo zaczynają się pojawiać przede wszystkim problemy wychowawcze, gdzie ci rodzice nie dają rady i niestety nie ma innego wyjścia.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

” *Wujek, który na początku deklarował przed sądem, że super będzie sobie radził, no niestety nie podołał w opiece. I tutaj w sumie sam złożył wniosek do sądu, żeby umieścić dziewczynę w instytucjonalnej formie pieczy zastępczej z uwagi na to, że nie był w stanie się nią dalej opiekować ze względu na problemy jakie stwarzała.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Zdaniem przedstawicieli samorządów powiatowych i PCPR-ów głównymi przyczynami umieszczania dzieci w pieczy zastępczej są problemy związane z alkoholizmem, przemocą oraz zaniedbaniami w rodzinach biologicznych. Dzieci trafiają do rodzin zastępczych często z dużym bagażem problemów, co stanowi wyzwanie zarówno dla rodziców zastępczych, jak i dla instytucji wspierających. Brak wsparcia ze strony innych instytucji, takich jak szkoły, sądy czy ośrodki pomocy społecznej, jest postrzegany jako jeden z głównych powodów wycofywania się rodzin zastępczych z pełnionych funkcji.

My koordynatorzy też sami wszystkiego z tymi rodzinami nie zrobimy. Myślę, że pozostałe placówki, jednostki, powinny również wspierać.

Źródło: badanie jakościowe FGI

Ustawowe i pozaustawowe formy wsparcia/usługi

Analiza form wsparcia/usług ustawowych i pozaustawowych, z których najczęściej korzystają osoby sprawujące rodzinną pieczę zastępczą, można wyróżnić kilka kluczowych obszarów

- **Zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji** – szkolenia te są organizowane regularnie i dostosowywane do potrzeb rodzin oraz wieku dzieci. Rodziny zastępcze/RDD zazwyczaj preferują małe grupy, co pozwala na bardziej indywidualne podejście.
- **Zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych** – grupy wsparcia pomagają rodzinom zastępczym/RDD w radzeniu sobie z problemami wychowawczymi oraz wymianie doświadczeń. Chociaż niektóre rodziny, zwłaszcza spokrewnione, bywają mniej zaangażowane, grupy wsparcia odgrywają kluczową rolę w tym zakresie.
- **Organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy** – Kielce i inne większe miasta mają dobrze rozwiniętą współpracę ze stowarzyszeniami, co umożliwia dostęp do wolontariuszy, którzy pomagają w nauce, organizacji czasu wolnego, a także codziennych obowiązkach. W mniejszych powiatach wolontariusze są trudniej dostępni z powodu logistycznych ograniczeń.
- **Prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej** – w badanych powiatach funkcjonują ośrodki oferujące poradnictwo psychologiczne, terapię (np. biofeedback, SI) oraz wsparcie terapeutyczne dla dzieci i rodziców zastępczych/RDD. Czasami terapia jest dostępna bezpośrednio w domach.
- **Zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego** – pomoc prawna dotyczy najczęściej spraw spadkowych oraz alimentacyjnych. Rodziny zastępcze korzystają z tej formy wsparcia w celu zabezpieczenia interesów dzieci lub rozwiązywania problemów

związanych z kontaktami z rodzinami biologicznymi.

- **Szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczę** – badani wskazywali, że psycholodzy i pedagodzy pomagają rodzicom zastępczym oraz kierują ich do odpowiednich instytucji. Podkreślono, że rodziny spokrewnione korzystają z tego wsparcia w mniejszym stopniu. Jeśli chodzi o rodziców biologicznych dzieci objętych pieczę, to wsparcie psychologiczne i pedagogiczne jest rzadziej wykorzystywane. Odpowiedzialność za wsparcie rodziców biologicznych leży po stronie ośrodków pomocy społecznej (asystentów rodziny), którzy mogą kierować te osoby na terapie, szkoły dla rodziców czy inne formy wsparcia. Wsparcie to bywa jednak sporadyczne, a jego skuteczność zależy od zaangażowania samych rodziców oraz dostępności zasobów lokalnych.

”

Jeśli chodzi o rodziców biologicznych, na pewno my ich nie wspieramy bezpośrednio, jeśli chodzi o psychologa czy pedagoga. Ewentualnie może być taka sytuacja, że rodzic biologiczny może korzystać u mnie z terapii, ale to sporadyczne przypadki.

Natomiast rodzic biologiczny, tak naprawdę, powinien być objęty tym wsparciem już tutaj przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, czyli przez asystenta.

Źródło: badanie jakościowe FGI

- **Zapewnianie rodzinom zastępczym zawodowym i niezawodowym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego** – uczestnicy wywiadów podkreślali, że koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej oraz grupy wsparcia pełnią kluczową rolę w przeciwdziałaniu wypaleniu zawodowemu. Chociaż niektóre rodziny zastępcze są niechętnie do uczestnictwa w formalnych szkoleniach, grupy wsparcia i indywidualne rozmowy z koordynatorami często pomagają radzić sobie z problemami.

”

Ja bym chciała podkreślić tutaj rolę koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, bo w mojej ocenie, koordynatorzy w pełni właśnie wykonują to zadanie. Jak przychodzą do mnie i mi zdają relację, to mówią, że niejednokrotnie ich praca polega na tym, że

rozmawiają z tymi rodzinami na bardzo różne tematy, i między innymi związane z problemami rodzin zastępczych.

Źródło: badanie jakościowe FGI

- **Organizowanie opieki nad dzieckiem, w przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku** – z tej formy wsparcia korzystają rodziny zastępcze/RDD z większości powiatów. Dzięki niej osoby te mają zapewnioną opiekę nad dziećmi w sytuacjach, gdy nie mogą pełnić swoich obowiązków z powodów zdrowotnych, losowych lub w czasie

zaplanowanego wypoczynku.

- **Zapewnienie rodzinom zastępczym i rodzinnym domom dziecka opieki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej** - koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej odgrywają kluczową rolę, zapewniając wsparcie i pomoc na bieżąco. Pomagają rodzinom zastępczym rozwiązywać problemy, monitorują sytuację dzieci i często są pierwszym punktem kontaktu w przypadku trudności.

Potrzeby/kryzysy zgłaszane przez rodziny zastępcze

Najczęściej występującymi problemami w rodzinnych formach pieczy zastępczej są trudności z dostępem do specjalistycznej opieki zdrowotnej, zwłaszcza psychiatrycznej. Rodziny zastępcze często muszą czekać na wizyty u specjalistów, co w przypadku dzieci z problemami zdrowotnymi, w tym z zaburzeniami psychicznymi, jest szczególnie uciążliwe.

Kolejnym istotnym problemem jest brak odpowiednich uregulowań prawnych dotyczących uprawnień rodzin zastępczych do podejmowania decyzji zdrowotnych. W sytuacjach, gdy prawa rodzicielskie biologicznych rodziców są ograniczone, pojawiają się trudności z uzyskaniem zgody na leczenie dzieci, co często prowadzi do nieporozumień z lekarzami i opóźnień w leczeniu. Problemy te dotyczą zarówno kwestii przyjęcia dziecka do szpitala, jak i uczestnictwa rodziców zastępczych w decyzjach medycznych.

” *Co mi się nasuwa, to kwestia współpracy z sądem, bo chodzi o taką sytuację, jak sąd ogranicza prawa rodzicielskie, to czasami jest taka sytuacja, że np. rodzina musi dać dziecko do szpitala i nie ma takiego uregulowania np., że rodzina zastępcza może decydować w sytuacji zdrowotnej dziecka.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Rodziny zastępcze/RDD otrzymują wsparcie w związku z wcześniej wymienionymi problemami głównie od powiatowych centrów pomocy rodzinie oraz w pewnym zakresie od sądów. To PCPR-y przejmują odpowiedzialność za koordynowanie pomocy i rozwiązywanie problemów, jakie zgłaszają rodziny zastępcze/RDD. Sądy, choć formalnie mają wpływ na sprawy związane z prawami rodzicielskimi i kontaktem z rodzicami biologicznymi, działają wolno, co jest powodem frustracji dla rodzin zastępczych/RDD. Rodziny zastępcze oczekują szybszych decyzji, zwłaszcza w przypadkach nagłych, jak kwestie zdrowotne dzieci.

PCPR-y starają się radzić sobie z tymi trudnościami we własnym zakresie, dzwoniąc bezpośrednio do sądów czy próbując przyspieszyć sprawy związane z dokumentacją sądową. Jednak brakuje ogólnych regulacji, które mogłyby uprościć procesy administracyjne i zapewnić rodzinom zastępczym większe prawa i ulgi, takie jak priorytetowe traktowanie w placówkach medycznych czy szpitalach.

Nakłady systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej

Zdaniem uczestników wywiadów, środki przeznaczone na realizację zadań wynikających z ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej są na ogół wystarczające w stosunku do potrzeb zidentyfikowanych na terenie powiatów. W opinii większości badanych obecne fundusze umożliwiają utrzymanie płynności budżetowej, co oznacza, że nie ma problemów z wypłacaniem wynagrodzeń czy realizacją ustawowych zobowiązań wobec rodzin zastępczych.

Jednakże zwrócono uwagę, że choć podstawowe potrzeby są zaspokajane, mogłyby być dostępne dodatkowe środki na specyficzne potrzeby, takie jak dofinansowanie na wieloosobowe samochody dla rodzinnych domów dziecka. Problem ten dotyczy szczególnie dużych rodzin, które muszą uruchamiać dwa pojazdy, aby dowieźć dzieci do lekarzy czy innych instytucji, co generuje dodatkowe koszty. W porównaniu do placówek opiekuńczo-wychowawczych, które dysponują samochodami i mają możliwość rotacji personelu, rodzinne domy dziecka mają bardziej ograniczone możliwości.

„ *Placówki opiekuńczo-wychowawcze posiadają samochody na stanie, więc jest im łatwiej funkcjonować, po drugie mają też i wychowawców, i kadrę, która się zamienia, więc same dogodności. Natomiast w przypadku takich dużych rodzinnych domów dziecka fakt, że tylko do remontu są jakieś środki przeznaczone, więc pokrywane są te koszty częściowo, ale nie mogą korzystać z takich przywilejów jak placówki.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Na przestrzeni ostatnich lat wysokość środków przeznaczanych na realizację zadań wynikających z ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej w powiatach wynikały przede wszystkim z obowiązujących regulacji prawnych oraz zmieniającej się sytuacji w rodzinach zastępczych/RDD. Zwrócono uwagę, że wysokość środków była zgodna z przepisami i wynikała z konieczności dostosowania budżetu do zmieniających się potrzeb, takich jak liczba dzieci w rodzinach zastępczych, ich sytuacja zdrowotna czy ogólne wymagania związane z opieką.

„ *Jeśli jakiegokolwiek regulacje, czyli wzrosty miały miejsce, to pewnie wynikały z przepisów, a także od sytuacji indywidualnej jaka w danej rodzinie na przestrzeni lat czy w czasie dzieje, także zmienia się liczba dzieci, zmienia się sytuacja zdrowotna wśród tych dzieci.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Problemy i potrzeby pojawiające się w systemie pieczy zastępczej

Powiaty borykają się z kilkoma kluczowymi problemami w realizacji zadań wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Jednym z najpoważniejszych jest brak kandydatów na rodziny zastępcze, szczególnie zawodowe. Pomimo organizowanych kampanii promocyjnych,

zainteresowanie pełnieniem tej funkcji jest bardzo niskie. Wielu kandydatów obawia się odpowiedzialności i złożonych wymagań prawnych. W odpowiedzi na te trudności powiaty starają się wzmacniać wsparcie dla istniejących rodzin poprzez tworzenie grup wsparcia i podejmowanie dodatkowych działań promocyjnych.

Innym istotnym problemem jest trudność z dostępem do specjalistycznej opieki zdrowotnej, zwłaszcza do psychiatrów dziecięcych. Powiaty napotykają również trudności w relacjach z sądami, szczególnie w kwestii decyzyjności w sprawach zdrowotnych dzieci, których rodzice biologiczni mają ograniczone prawa rodzicielskie. Długość trwania postępowań sądowych komplikuje również realizację innych zadań pieczy zastępczej.

Kolejnym problemem jest brak rodzin pomocowych, które mogłyby wspierać rodziny zastępcze w trudnych sytuacjach, takich jak choroba czy urlop. W wielu powiatach problem ten jest rozwiązywany poprzez tworzenie nieformalnych grup wsparcia, w których rodziny zastępcze pomagają sobie nawzajem, jednak brakuje zorganizowanego systemu wsparcia rodzin pomocowych.

Jednym z głównych problemów, jakie zostały poruszone, jest kontrola rodzin zastępczych, która bywa czasami nadmiernie formalistyczna i naruszająca ich prywatność, np. „zaglądanie do lodówki”. To podejście rodzi frustrację, szczególnie w przypadku rodzin, które spełniają wszystkie wymagania i z oddaniem pełnią swoją funkcję. Podkreślono, że koordynatorzy powinni być wsparciem dla rodzin, a nie ich nadmiernie kontrolować.

Ważnym postulatem jest zmiana podejścia do rodzin zastępczych, aby były one traktowane z większym szacunkiem, a ich praca doceniana i wspierana. Warto także skupić się na promowaniu pozytywnego wizerunku pieczy zastępczej w mediach.

Powiaty współpracują z różnymi instytucjami w realizacji zadań związanych z pieczą zastępczą, w tym z sądami, ośrodkami pomocy społecznej, instytucjami edukacyjnymi oraz placówkami zdrowotnymi. Współpraca ta jest kluczowa dla zapewnienia wsparcia rodzinom zastępczym i dzieciom pozostającym pod ich opieką. Najwięcej problemów pojawia się we współpracy z sądami, gdzie powiaty napotykają na opóźnienia w procesach decyzyjnych dotyczących dzieci. Zdarza się, że sądy nie konsultują swoich decyzji z rodzinami zastępczymi ani nie uwzględniają ich opinii. Problemy pojawiają się także w relacjach z placówkami zdrowotnymi, gdzie dostęp do specjalistów jest ograniczony, a rodziny zastępcze napotykają trudności w uzyskaniu szybkiej opieki medycznej dla dzieci. Współpraca z placówkami edukacyjnymi bywa również wyzwaniem, zwłaszcza w kontekście negatywnego postrzegania dzieci z pieczy zastępczej, które często otrzymują "etykietę" problematycznych uczniów.

Powiaty wyrażają potrzebę bardziej zdecydowanego wsparcia ze strony samorządu województwa w kilku kluczowych obszarach. Jednym z priorytetów jest konieczność prowadzenia skoordynowanych kampanii promujących rodzicielstwo zastępcze, które mogłyby pomóc przełamać negatywne stereotypy i zwiększyć liczbę kandydatów na rodziny zastępcze.

Kolejną potrzebą jest zwiększenie środków finansowych przeznaczonych na wsparcie rodzin zastępczych, zwłaszcza tych, które opiekują się dziećmi z dodatkowymi potrzebami zdrowotnymi. Obecne fundusze są niewystarczające, szczególnie w kontekście kosztów związanych z opieką nad dziećmi z FAS, autyzmem czy innymi poważnymi schorzeniami.

Powiaty widzą potrzebę utworzenia regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych, które mogłyby obsługiwać dzieci wymagające szczególnej opieki medycznej i terapeutycznej. Oczekują także usprawnienia współpracy z instytucjami sądowymi i edukacyjnymi.

” *Optowałam za tym, żeby na przykład utworzyć u nas w regionie regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną, czy też interwencyjny ośrodek preadopcyjny, bo takich instytucji też tutaj brakuje, z racji tego, że dużo dzieci się rodzi i jest porzucanych w szpitalach.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Promocja rodzinnej pieczy zastępczej

Z deklaracji badanych wynika, że zainteresowanie pełnieniem funkcji rodziny zastępczej dla dzieci niespokrewnionych z kandydatem jest bardzo niskie. Podkreślano, że to jedno z głównych wyzwań, z którymi się borykają. Pomimo corocznych kampanii promujących ideę rodzicielstwa zastępczego, efekty są niewielkie. Kampanie promocyjne, choć nie przynoszą natychmiastowych rezultatów, są postrzegane jako konieczność, ponieważ stanowią jedyną drogę do dotarcia do potencjalnych rodzin zastępczych/RDD. Postuluje się, by działania promujące rodzicielstwo zastępcze były prowadzone na szczeblu ogólnopolskim, a nie ograniczały się do pojedynczych powiatów.

” *Nie należy odstępować od takich kampanii, od takich promocji. Zawsze byłam za tym, żeby to była taka promocja ogólnopolska. Nie tylko w obrębie danych naszych powiatów.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Uczestnicy wywiadów podkreślali, że wymagania stawiane kandydatom nie są szczególnie wygórowane. Kryteria skupiają się głównie na spełnieniu podstawowych warunków wynikających z ustawy, takich jak przejście badań psychologicznych i zdrowotnych. Standardy mieszkaniowe, takie jak wielkość mieszkań czy liczba łazienek, nie są ogólnie zarzucane. Ważne jest, aby rodziny zapewniały warunki odpowiednie do rozwoju dzieci.

Przejście z rodziny niezawodowej na zawodową trwa zazwyczaj około trzech lat, jak wynika z doświadczeń powiatów, które brały udział w badaniu. Jednak zainteresowanie kandydatów jest bardzo niskie. W wielu przypadkach, rodziny niezawodowe nie wyrażają zgody na przekształcenie się w rodzinę zawodową, obawiając się przyjęcia obcych dzieci i preferując opiekę nad dziećmi spokrewnionymi. Mimo otwartości instytucji, zainteresowanie pełnieniem funkcji rodziny zawodowej pozostaje niskie.

W przeszłości powiaty podejmowały różnorodne działania promocyjne mające na celu pozyskanie nowych zawodowych rodzin zastępczych. W 2023 roku zrealizowano między innymi kampanię, w ramach której opracowano spot promocyjny mający zachęcić społeczeństwo do zgłaszania się jako kandydaci na rodziny zastępcze. Mimo że odzew był, to nie spełnił oczekiwań organizatorów – zgłosiły się jedynie pojedyncze osoby, które wykazywały zainteresowanie tematem. Jeden z uczestników badania wskazał, że w powiecie organizowany jest coroczny dzień rodzicielstwa zastępczego, gdzie zapraszane są rodziny zastępcze z terenu powiatu. Ponadto powiaty uczestniczyły w imprezach okolicznościowych i wydarzeniach organizowanych przez gminy, podczas których wystawiał stoiska informacyjne z ulotkami i broszurami zachęcającymi do zostania rodziną zastępczą. Wskazano jednak, że zainteresowanie najczęściej kończyło się na etapie wstępnych rozmów i przemyśleń, ale proces weryfikacji i spełniania wymogów prawnych okazywał się dla wielu osób zniechęcający. Postuluje się wdrożenie bardziej kreatywnych, skuteczniejszych form promocji, które mogłyby w większym stopniu zachęcić potencjalnych kandydatów do zostania zawodowymi rodzinami zastępczymi.

” Nie tak dawno, bo w 2023 r. powstał taki pomysł, żeby spróbować podpowiedzieć społeczeństwu naszą potrzebę. W związku z tym opracowaliśmy taki spot, którym chcieliśmy zachęcić. Fakt, że odzew był, ale to nie był taki odzew, którego żeśmy się spodziewali.

Źródło: badanie jakościowe FGI

Idealny system pieczy zastępczej

W kontekście problemów, na których należałoby się skupić, aby usprawnić system pieczy zastępczej, pojawiły się głosy, że niewielka liczba rodziców biologicznych jest objęta wsparciem asystentów rodziny, co utrudnia pracę nad poprawą ich sytuacji. Wydaje się, że instytucje pomocy społecznej często zaprzestają pracy z rodzinami biologicznymi, gdy dziecko trafia do pieczy zastępczej, co powoduje, że problemy, które doprowadziły do umieszczenia dziecka w pieczy, nie są rozwiązywane.

Kluczowym wyzwaniem w pieczy zastępczej jest także brak właściwego wsparcia oraz niewystarczające uznanie dla rodzin zastępczych/RDD, które odgrywają niezwykle ważną rolę w opiece nad dziećmi. Rodziny zastępcze, zwłaszcza te zawodowe i prowadzące rodzinne domy dziecka, czują się często niesprawiedliwie traktowane, co jest widoczne w ograniczonym wsparciu finansowym oraz organizacyjnym.

W opinii badanych istnieje pewien paradoks w tym, jak rodziny zastępcze są traktowane – z jednej strony pełnią kluczową rolę, zapewniając dzieciom stabilność i możliwość rozwoju w sytuacjach kryzysowych, a z drugiej strony napotykają na niesprawiedliwe osądy, zarówno ze strony opinii publicznej, jak i instytucji, które powinny wspierać ich wysiłki. Piecza zastępcza jest formą tymczasową, ale nie oznacza to, że jej rola jest mniej ważna. Wręcz przeciwnie – to dzięki rodzinom zastępczym dzieci mają szansę na bezpieczny rozwój,

diagnostykę, a nawet leczenie. Mimo to, praca rodzin zastępczych jest niedoceniana i marginalizowana. W mediach rzadko podkreśla się pozytywne przykłady działań rodzin zastępczych – w zamian częściej uwypukla się problemy rodzin biologicznych. Skutkuje to tym, że społeczeństwo, a nawet niektóre instytucje mogą patrzeć na dzieci z pieczy zastępczej przez pryzmat uprzedzeń, a na rodziców zastępczych – jak na osoby, które biorą dzieci „dla pieniędzy.”

Rodziny zastępcze/RDD zgłaszają potrzebę uzupełnienia katalogu form wsparcia o dodatkowe narzędzia, które mogłyby lepiej odpowiadać na ich zróżnicowane i specyficzne potrzeby. W szczególności potrzebują wsparcia w trudnych sytuacjach związanych z wychowywaniem dzieci z różnymi schorzeniami, takimi jak FAS, spektrum autyzmu, czy poważnymi problemami zdrowotnymi, np. kardiologicznymi czy neurologicznymi. Środki finansowe, jakie otrzymują na dziecko, są często niewystarczające, zwłaszcza w przypadkach wymagających kosztownego leczenia czy terapii.

Zwrócono uwagę na potrzebę regularnych rozmów i konsultacji, które pozwalają im odreagować stres i zrzucić z siebie nagromadzone problemy. Wskazywana jest potrzeba dostępu do psychologów czy terapeutów spoza systemu PCPR. Rodziny zastępcze/RDD sugerują bowiem, że czułyby się bardziej komfortowo, mając możliwość wyboru psychologa czy terapeuty spoza lokalnych instytucji. Zapewnienie takiej elastyczności wsparcia mogłoby znacząco poprawić jakość relacji pomiędzy rodzinami a instytucjami oraz skuteczność działań pomocowych.

„ *Są rodziny, które potrzebują się wygadać i to nie wygadać na forum, tylko na przykład właśnie w domu, zrzucić z siebie trochę tych problemów. Nie tylko problemy związane z pełnieniem funkcji rodzica zastępczego, ale też takich swoich problemów.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

„ *Dlatego trzeba mieć, myślę, taką alternatywę i taką propozycję, że nie musi pani korzystać z tego psychologa czy z tego terapeuty, ale jeśli pani będzie chciała, to ma pani jeszcze taką i taką możliwość.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Również brak rodzin pomocowych jest zdecydowanie jednym z istotnych problemów w systemie pieczy zastępczej. Rodzinom zastępczym/RDD często brakuje możliwości wzięcia urlopu czy skorzystania z pomocy w sytuacjach kryzysowych, co prowadzi do dużego obciążenia emocjonalnego i fizycznego. W niektórych powiatach rodziny zastępcze próbują wzajemnie się wspierać, tworząc nieformalne grupy wsparcia, jednak nie zawsze jest to wystarczające. Ważne jest, aby formalnie istniała struktura, która umożliwiałaby regularne i zorganizowane wsparcie – zarówno poprzez zewnętrzne rodziny pomocowe, jak i dzięki zacieśnianiu więzi pomiędzy rodzinami zastępczymi.

Zdecydowanie odczuwana jest potrzeba szkoleń w zakresie pieczy zastępczej, szczególnie dla koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Pracownicy na tych stanowiskach są mocno obciążeni problemami rodzin, z którymi pracują, a jednocześnie sami mogą zmagać się z osobistymi trudnościami. Z tego powodu szkolenia z zakresu przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu są kluczowe. Wzmocnienie umiejętności radzenia sobie z obciążeniem emocjonalnym oraz zwiększenie kompetencji w zakresie efektywnego wsparcia rodzin zastępczych jest niezbędne.

” *Koordynatorzy pracując z tymi rodzinami są bardzo obciążeni problemami tych rodzin, a niejednokrotnie mają swoje problemy rodzinne. W związku z tym takie szkolenia właśnie z tego wypalenia zawodowego, szkolenia wzmacniające jak postępować, jak sobie radzić, bo to jest ogromna odpowiedzialność.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Koordynatorzy powinni także regularnie uczestniczyć w szkoleniach dotyczących pracy z dziećmi agresywnymi, dziećmi z problemami uzależnień (np. narkotykowych), czy dziećmi doświadczającymi poważnych problemów emocjonalnych. To pozwoli im skuteczniej pomagać rodzinom, z którymi współpracują, i udzielać właściwych wskazówek.

Zmiany prawno-organizacyjne, które mogłyby usprawnić system wspierania rodziny i pieczy zastępczej w kraju, są trudne do jednoznacznego określenia, ponieważ są one zależne od specyfiki powiatu czy województwa. Kluczowym aspektem byłoby więc dostosowanie rozwiązań do lokalnych potrzeb i specyfiki, co wymaga dogłębnej analizy.

W opinii badanych deinstytucjonalizacja powinna być realizowana z uwzględnieniem indywidualnych przypadków, zarówno w rodzinach zastępczych/RDD, jak i w pieczy instytucjonalnej. Niezbędna jest dyskusja nad sposobem jej wdrażania, aby skutecznie wspierać dzieci i rodziny zastępcze, uwzględniając lokalne możliwości i zasoby.

” *Pojawił się wątek deinstytucjonalizacji między innymi i kwestia, na ile jakby ona powinna być i jak powinna być prawidłowo rozumiana, gdzie jest możliwa, gdzie jest niemożliwe jej stosowanie. Pewnie to się też opiera o indywidualne weryfikacje.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Aby zwiększyć liczbę rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, konieczne jest podjęcie kilku kluczowych działań, które mogą pomóc przezwyciężyć obecne bariery. Przede wszystkim należy skupić się na pozytywnej promocji rodzinnej pieczy zastępczej. Podkreślanie sukcesów i pozytywnych historii rodzin zastępczych mogłoby zmienić postrzeganie tego systemu. Ważne jest, aby media ogólnopolskie również były zaangażowane w kampanie promujące te formy pieczy zastępczej.

Jednak sama promocja nie wystarczy. Należy bowiem zadbać o to, by potencjalni kandydaci nie byli zniechęceni przez skomplikowane procedury i wymogi. Ustawa o pieczy zastępczej nakłada wiele formalności, które mogą odstraszać potencjalnych rodziców zastępczych/RDD.

Warto przemyśleć uproszczenie procesu i zapewnić wsparcie na każdym jego etapie. Ponadto istotne jest zapewnienie rodzinom zastępczym wsparcia emocjonalnego, finansowego oraz organizacyjnego. Warto wsłuchiwać się w potrzeby tych rodzin, aby tworzyć lepsze warunki dla ich pracy.

„ *Należy promować to rodzicielstwo zastępcze, ale w takiej formie pozytywnej, czyli coraz więcej takich informacji na zewnątrz szło, jakie zalety ma ta rodzinna piecza zastępcza, jak fajnie niektóre rodziny zastępcze funkcjonują, jak sobie chwalą tą pracę.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Oceniając przyszłość procesu deinstytucjonalizacji systemu pieczy zastępczej w regionie i kraju, uczestnicy wywiadu wskazywali, że pełne przejście do form rodzinnych pieczy zastępczej wydaje się trudne do zrealizowania. Kluczowym wyzwaniem jest brak chętnych kandydatów na rodziny zastępcze oraz ogólny trend, w którym ludzie nie są gotowi podejmować większych zobowiązań, takich jak opieka nad dziećmi w pieczy zastępczej.

Rodzinne formy pieczy zastępczej napotykają na problemy związane z brakiem miejsc, szczególnie w obliczu rosnącej liczby dzieci wymagających opieki, w tym dzieci z deficytami i szczególnymi potrzebami zdrowotnymi. Problem dotyczy zwłaszcza dzieci z trudnościami rozwojowymi, które często nie mogą być umieszczone w rodzinach zastępczych. W takich przypadkach konieczność utrzymania placówek opiekuńczo-wychowawczych staje się nieunikniona.

Ponadto, niektóre dzieci, zwłaszcza te z trudnym bagażem emocjonalnym lub wychowawczym, lepiej funkcjonują w instytucjach, gdzie panuje określony porządek i struktura, co daje im poczucie bezpieczeństwa i stabilności. W rodzinach zastępczych mogą z kolei mieć trudności w adaptacji. W związku z tym, pełna deinstytucjonalizacja może nie być korzystna dla wszystkich dzieci.

„ *To jest takie nasze marzenie, deinstytucjonalizacja, tak, żeby były te rodzinne formy, bo to jest taka właściwsza forma i tak dalej, ale te rodziny, które aktualnie funkcjonują nie są w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb, które w tej chwili się pojawiają.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Wyniki badania z kadrą zarządzającą placówek sprawujących instytucjonalną pieczę zastępczą

Analiza procesu umieszczania wychowanków w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (POW)

Z badania jakościowego wynika, że na przestrzeni ostatnich lat w części placówek opiekuńczo-wychowawczych, liczba wychowanków wzrosła. Wzrost ten jest związany z rosnącym zapotrzebowaniem, szczególnie w placówkach specjalistyczno-terapeutycznych, które przyjmują dzieci z różnorodnymi problemami zdrowotnymi, zaburzeniami zachowania czy niepełnosprawnościami. W niektórych placówkach obserwuje się przekraczanie liczby miejsc, co wynika z dużej liczby zapytań i sytuacji kryzysowych, w których dzieci trafiają do ośrodków na interwencje. Przekroczona liczba miejsc wynika także z faktu, że rodzeństwa wymagają umieszczenia w jednym ośrodku. Jednocześnie zauważalny jest brak wystarczającej liczby rodzin zastępczych, co dodatkowo zwiększa obciążenie placówek. Placówki starają się dostosowywać do tych wyzwań, jednak zjawisko wzrostu liczby wychowanków pozostaje stałym trendem na przestrzeni ostatnich lat.

Nie ma tygodnia, żeby z trzech PCPR-ów z kraju nie dzwonili do mnie czy nie mam miejsca, żeby dziecko przyjąć. Powiem wprost, piecza zastępcza leży w tej chwili.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Najczęstszymi przyczynami umieszczania dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych są problemy rodzinne, z których najpoważniejszym i najczęściej powtarzającym się jest alkoholizm rodziców. Alkoholizm stanowi główną przyczynę w większości przypadków, często towarzyszą mu również inne trudności, takie jak uzależnienie od narkotyków, niepełnosprawność psychiczna, a także niewydolność wychowawcza rodziców.

W przypadku placówek specjalistyczno-terapeutycznych główną przyczyną jest niepełnosprawność oraz zaburzenia psychiczne dzieci. Często potrzebują one specjalistycznej opieki, której rodzice nie są w stanie zapewnić. Zdarza się także, że placówki opiekuńczo-wychowawcze przyjmują dzieci z rodzin zastępczych, które nie radzą sobie z trudnościami wychowawczymi. Kolejną istotną przyczyną jest przemoc domowa, która prowadzi do interwencyjnego umieszczenia dzieci w placówkach. W niektórych przypadkach dzieci trafiają do ośrodków z powodu zaniedbań opiekuńczych, braku odpowiednich warunków mieszkaniowych lub niewypełniania obowiązku szkolnego. Podkreślono, że zaniedbania te często wynikają z problemów alkoholowych rodziców.

Najczęściej to nadużywanie alkoholu i niezaradność życiowa rodziców (...). To jest rozwód, śmierć ojca i tutaj ona niestety popada w alkoholizm. Mamy też niezaradność życiową, mamy choroby psychiczne.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Uczestnicy badania FGI wskazali na istotne zmiany, jakie zaszły w funkcjonowaniu rodzin zastępczych na przestrzeni ostatnich lat. W ich opinii kluczowe czynniki, takie jak alkoholizm i niewydolność wychowawcza, były obecne od zawsze, jednak w ostatnich latach dołączyły do nich nowe wyzwania, takie jak coraz częstsze zażywanie narkotyków oraz wzrost liczby dzieci z problemami psychicznymi. Ponadto, z obserwacji badanych wynika, że wzrasta liczba przypadków powrotu dzieci z rodzin zastępczych do placówek, co budzi niepokój i sugeruje problemy systemowe, które mogą wynikać z nieodpowiedniego przygotowania rodzin zastępczych lub zmieniającej się mentalności społecznej.

” *Czynniki były podobne, bo to zawsze był alkohol, od zawsze była pewna niewydolność wychowawcza, taka naprawdę posunięta bardzo daleko, natomiast na pewno doszły teraz jeszcze narkotyki do tego.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

” *Z tego, co się orientuję to chyba w większości placówek, każdy z nas ma jakieś tam dzieciaki, które były w rodzinie zastępczej. To jest takie niepokojące.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Kolejnym kluczowym aspektem poruszonym w badaniu jest zmiana pokoleniowa w podejściu do opieki nad dziećmi. Starsze pokolenie rodzin zastępczych, które od lat angażowało się w opiekę nad dziećmi, stopniowo przechodzi na emeryturę, a młodsze pokolenie, mimo zaangażowania i chęci pomocy, często nie wytrzymuje psychicznie obciążeń związanych z pełnieniem tej roli.

Na podstawie wyników badania jakościowego można dojść do wniosku, że kluczowymi formami wsparcia, które mogą zapobiegać umieszczaniu dzieci w placówkach, są asystentura rodziny oraz praca kuratorów i pracowników socjalnych. Zwrócono uwagę, że praca asystentów rodziny często jest ograniczona i niewystarczająca, zwłaszcza w przypadkach, gdy w rodzinie pojawia się problem alkoholizmu i innych uzależnień. Wiele rodzin, z powodu swoich nałogów lub niskiej motywacji do zmian, odrzuca wsparcie.

” *Asystent powinien tą rodzinę wspierać, powinien z nią pracować cały czas. Absolutnie nie może być tak, że w momencie, w którym dzieci są umieszczone w placówce, to wtedy jakby wszyscy na miejscu przestają się tym interesować.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Problemem są także systemowe bariery, takie jak zbyt mała liczba asystentów rodziny, ich niska dostępność i ograniczenia w godzinach pracy. Ponadto, często podnoszony był brak monitoringu wydatków na świadczenia socjalne, takie jak 800+, które nierzadko są wykorzystywane na inne cele niż te, które miały służyć dzieciom. Rodziny, które są beneficjentami świadczeń socjalnych, często nie są zmotywowane do zmiany swojej sytuacji, ponieważ system wsparcia finansowego wydaje im się bardziej opłacalny niż podjęcie pracy.

”

Cały system pomocy społecznej powinien zostać przebudowany, ponieważ on jest amotywacyjny, tak bym to nazwał. Rozdawania pieniędzy za darmo do niczego jeszcze nigdy nie doprowadziło.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Istotnym czynnikiem jest także niewydolność systemu wsparcia psychologicznego dla dzieci i rodzin. Pomoc psychologiczna jest niewystarczająca, a brak długofalowej terapii rodzinnej utrudnia pracę nad trwałą poprawą sytuacji. Dodatkowo, problem dziedziczonej bezradności oraz brak wzorców rodzicielskich prowadzą do powtarzania błędnych schematów w kolejnych pokoleniach.

Główne bariery w implementacji form wsparcia to brak chęci do współpracy ze strony rodziców, brak motywacji do podjęcia pracy oraz zbyt mała liczba pracowników socjalnych i kuratorów. Rodziny często traktują pomoc ze strony opieki społecznej jako narzędzie do przetrwania, bez perspektywy długofalowych zmian. W efekcie, dzieci trafiają do placówek, ponieważ system wsparcia nie jest w stanie skutecznie pomóc rodzinom w wyjściu z kryzysu.

Analiza procesu pełnej reintegracji rodzinnej oraz usamodzielniania wychowanków w 2023 roku

Analiza skuteczności działań w zakresie pełnej reintegracji rodzinnej w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wskazuje na różnorodne podejścia i wyzwania związane z powrotem dzieci do ich rodzin biologicznych. Jak wynika z wypowiedzi uczestników badania FGI, podejmowane są wspólne działania, w których uczestniczą dyrektorzy, wychowawcy, pracownicy socjalni, opiekunowie prawni, a także same rodziny biologiczne. Placówki pomagają w realizacji tych kontaktów, nawet zawożąc dzieci na spotkania, gdy rodzice nie mają możliwości transportu. Starają się również angażować rodziców w podejmowanie decyzji dotyczących dzieci, aby nie byli oni zwalniani z odpowiedzialności.

Rozmówcy podkreślają, że proces reintegracji jest skomplikowany i wymaga współpracy wielu podmiotów. Samodzielne działanie nie jest wystarczające, co sprawia, że kluczowa staje się koordynacja działań zespołowych.

Wypowiedzi uczestników badania wskazują na sukcesy, jakie placówki osiągnęły w ostatnich latach. Badania Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych wykazały, że wskaźnik reintegracji w tych placówkach wynosi 28% w skali ostatnich dwóch lat. W porównaniu do rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, gdzie wskaźnik ten wynosi jedynie 10%, placówki opiekuńcze osiągają wyższe rezultaty. Jednak – jak podkreślono – mimo to, wciąż pokutuje przekonanie, że POW to złe i niepotrzebne instytucje.

”

My jako Ogólnopolskie Stowarzyszenie Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych robiliśmy w zeszłym roku badania, z których wyszło, że reintegracja rodziny w skali powiedzmy 2 ostatnich lat w placówkach opiekuńczych jest na poziomie 28%. Czyli

to jest bardzo dużo, natomiast patrz rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, tam jest niecałe 10%.

Źródło: badanie jakościowe FGI

W 2023 roku w badanych placówkach liczba dzieci, które wróciły do swoich rodzin biologicznych w ramach pełnej reintegracji rodzinnej, była zróżnicowana. W niektórych nie odnotowano żadnych powrotów. W części przypadków dzieci, które wróciły do swoich rodzin, po pewnym czasie ponownie trafiały do placówek. Zdarzało się również, że dzieci trafiały do rodzin zastępczych spokrewnionych, głównie do dziadków, jednak w niektórych przypadkach pojawiały się problemy (np. wychowawcze), które skutkowały ponownym oddaniem dzieci pod opiekę placówek.

Głównymi przyczynami ponownego umieszczenia dzieci w placówkach były przede wszystkim alkoholizm rodziców i związane z tym inne problemy, takie jak przemoc domowa, zaniedbanie dzieci, brak stabilności finansowej oraz brak pracy. Mimo iż rodzice początkowo starali się poprawić swoją sytuację, ich wysiłki okazywały się krótkotrwałe. Po odzyskaniu dzieci powrót do dawnych nawyków, skutkowało ponownym umieszczeniem dzieci w placówkach. Zaniedbania dotyczyły nie tylko kwestii finansowych, ale także zdrowotnych i edukacyjnych, co prowadziło do interwencji i powrotu dzieci do instytucji opiekuńczych.

” *Główną przyczyną był powrót opiekunów biologicznych do dawnych przyzwyczajeń, tak bym to ujął.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Zwrócono uwagę, że wprowadzenie programu 500+ przyczyniło się do wzrostu liczby dzieci wracających do rodzin biologicznych, co początkowo było postrzegane jako pozytywny skutek wsparcia ekonomicznego. Jednak, jak zauważają uczestnicy badania, ten efekt był krótkotrwały. Rodziny często nie były w stanie utrzymać poprawy w dłuższej perspektywie i po pewnym czasie dzieci ponownie wracały do placówek. W związku z tym, najczęstszym problemem jest nie tyle brak środków, co ich niewłaściwe wykorzystywanie oraz brak długotrwałych zmian w sposobie funkcjonowania rodzin.

” *Mieliśmy taką szybką tendencję po tym, jak wprowadzono 500 plus. To była właśnie taka tendencja do powrotu dzieci do rodzin, nagle się zaczęli bardziej starać, ze względów tych ekonomicznych – wiadomo - ale to był taki krótki dystans, że tak około roku może i potem nastąpił właśnie regres, że te dzieci jednak wracały właśnie do nas.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

W 2023 roku proces usamodzielniania w placówkach dotyczył różnej liczby wychowanków, w zależności od danej placówki. Część wychowanków wracała do rodziny biologicznej, natomiast inni zakładali własne gospodarstwa domowe. Niektóre osoby zdecydowały się na

dalszą opiekę placówki, ze względu na trudności w samodzielnym funkcjonowaniu. Respondenci podkreślali, że w przypadkach, w których dzieci wracały do rodzin biologicznych, decydującym czynnikiem była trudna sytuacja mieszkaniowa oraz brak możliwości samodzielnego funkcjonowania. W wielu przypadkach rodziny, do których wracały dzieci, borykały się z problemami alkoholowymi, patologią społeczną, a także brakiem perspektyw. Takie środowiska często nie sprzyjały usamodzielnieniu wychowanków. Niemniej jednak niektóre osoby, mimo trudności, decydowały się na powrót do rodzin, z różnych względów – zarówno emocjonalnych, jak i związanych z brakiem alternatywy.

”

Niestety nie zawsze urlopowania u rodziców też dobrze na dzieci wpływają, bo jeżeli on wie, że w domu jest fajnie, nie pracuje się, pije i jest pomoc społeczna, to czemu on też tak nie może?

Źródło: badanie jakościowe TDI

W przypadku dzieci, które założyły własne gospodarstwa domowe, najczęściej decydujący wpływ na proces usamodzielnienia miało wsparcie instytucji (pomoc w wynajęciu mieszkań, zapewnienie możliwości korzystania z mieszkania treningowego lub wspomaganego) lub rodziny (np. odziedziczenie majątku). Część wychowanków zdołała osiągnąć niezależność podejmując pracę i/lub korzystając ze świadczeń socjalnych.

Kluczowym czynnikiem sukcesu w przypadku procesu reintegracji jest zaangażowanie rodziców i ich chęć współpracy, która w połączeniu z pracą placówki pozwala stworzyć fundament dla powrotu dziecka do domu. Istotne jest również wsparcie emocjonalne oraz stworzenie warunków umożliwiających poprawę sytuacji życiowej rodziny, jak na przykład pomoc w znalezieniu pracy czy zapewnieniu odpowiednich warunków mieszkaniowych.

”

Przede wszystkim ci rodzice by musieli się w jakiś sposób zmienić, chcieć w ogóle zmiany.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Z kolei w procesie usamodzielnienia wychowanków najważniejsze są takie elementy jak nauka samodzielności, począwszy od codziennych czynności, aż po bardziej złożone zadania, jak np. załatwianie spraw urzędowych. Ważne jest, aby proces usamodzielnienia rozpoczął się na długo przed opuszczeniem placówki, już w wieku 16-17 lat, gdy wychowankowie są uczeni podstawowych umiejętności niezbędnych do życia poza placówką. Kluczowa jest również współpraca z zewnętrznymi organizacjami, które pomagają w edukacji i przygotowaniu zawodowym wychowanków.

”

Usamodzielnienie jest procesem, rzecz jasna. Zakładamy, że na końcu tym celem będzie usamodzielnienie, więc w wieku tak 16, 17 lat już sobie takie zręby programu tworzymy, co trzeba robić.

Źródło: badanie jakościowe TDI

W opinii przedstawicieli placówek opiekuńczo-wychowawczych czynnikami warunkującymi sukces procesu reintegracji i usamodzielnienia wychowanków są przede wszystkim stopień dojrzałości emocjonalnej wychowanków, ich środowisko oraz wsparcie oferowane po opuszczeniu placówki.

”

Przed wszystkim wsparcie rodziny, chęć współpracy z rodziną. Bo to jest często tak, że oni wracają, bo po prostu chcą wrócić do rodziny, niezależnie od tego, jakie warunki tam panują.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Analiza potencjału jednostek samorządu terytorialnego (JST) do wspierania procesów usamodzielniania i pełnej reintegracji rodzinnej

Wyniki badania wskazują, że placówki opiekuńczo-wychowawcze aktywnie współpracują z wieloma podmiotami, co przyczynia się do lepszego funkcjonowania tych instytucji i wsparcia podopiecznych. Z wypowiedzi przedstawicieli placówek opiekuńczo-wychowawczych wynika, że w przypadku samorządów gmin z terenu powiatu zaangażowanie w proces usamodzielniania i pełnej reintegracji rodzinnej jest zróżnicowane, zależne od lokalnych zasobów i priorytetów. W niektórych gminach podejmowane są aktywne działania wspierające, natomiast inne wskazują na ograniczenia wynikające z braku środków finansowych. W procesie usamodzielniania wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych kluczową rolę odgrywają powiatowe centra pomocy rodzinie. Prowadzą i koordynują one większość działań związanych z usamodzielnianiem młodych osób.

”

Na pewno mamy silną współpracę z PCPR, oni podpisują plan usamodzielniania z dzieckiem, prowadzą to dziecko też w jakiś sposób, mają wpływ na to, jakie środki dostanie dziecko po usamodzielnieniu.

Źródło: badanie jakościowe FGI

Z badania wynika, że w przypadku samorządów innych powiatów ich podejście do omawianego tematu często jest podobne, z tym że większe jednostki terytorialne mają czasem większe możliwości finansowe, co pozwala na bardziej kompleksowe działania. Ośrodki pomocy społecznej odgrywają kluczową rolę w udzielaniu wsparcia. Wyniki badania sugerują, że większość tych instytucji oferuje szeroki wachlarz usług, takich jak pomoc materialna, psychologiczna, czy doradztwo prawne. Placówki często współpracują z asystentami rodziny. Współpraca ta jest zazwyczaj efektywna, ale zdarzają się problemy wynikające z braku stabilności kadrowej, szczególnie w przypadku osób zatrudnianych na krótkoterminowych kontraktach.

Wyniki badania pokazują, że współpraca placówek opiekuńczo-wychowawczych z instytucjami oświatowymi ma przede wszystkim na celu wspieranie wychowanków oraz ich integrację ze społecznością szkolną. Instytucje oświatowe odgrywają kluczową rolę w zapewnieniu dzieciom edukacji, ale także w tworzeniu warunków sprzyjających rozwojowi

społecznemu i emocjonalnemu. Placówki edukacyjne współpracują z ośrodkami pomocy społecznej oraz innymi jednostkami, aby zapewnić odpowiednią opiekę pedagogiczną, psychologiczną i często terapeutyczną dla wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych. Podkreślono również, że placówki oświatowe często podejmują działania mające na celu wspieranie dzieci w ich indywidualnych potrzebach edukacyjnych, np. przez organizowanie dodatkowych zajęć wyrównawczych lub wspomagających, a także współpracę z pedagogami specjalnymi. Współpraca ta dotyczy także różnych organizacji, takich jak OHP, które prowadzą warsztaty edukacyjne czy projekty społeczne mające na celu podnoszenie świadomości uczniów na temat ważnych kwestii społecznych.

” *W tym OHP, tam jest na szczęście taki nieduży ten internat. Tam oni nigdy nie mają więcej jak od 30 do 50 osób. Ale najczęściej jest 30, 30 parę. Wychowawcy są, z którymi naprawdę dobrze nam się współpracuje. (...) Dobierają pracodawców na praktyki takich, z którymi się współpracuje. I powiem pani, że tam ta współpraca nam się naprawdę dobrze układa. Ważne jest to, że te dzieci tam mają mniej wymagania w szkole, a więcej praktyk. Tutaj na przykład mają same jedynki, my ich tam dajemy, a on zaczyna mieć czwórki, piątki.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Policja została wskazana jako instytucja aktywnie zaangażowana w działania prewencyjne, szczególnie w kontekście współpracy z samorządami i ośrodkami pomocy społecznej. Przytaczano również przykłady uczestnictwa przedstawicieli policji w kampaniach edukacyjnych wśród wychowanków (np. odnośnie bezpieczeństwa w okresie wakacji).

” *Te wizyty dzielnicowe były na zasadzie takich rozmów, terapii. Zaczynało się kiedyś na początku właśnie od interwencji i to potem przeszło w taki system, że po prostu on miał to wpisane w grafik, że często do nas zaglądał. I to naprawdę bardzo dobrze robiło.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Ośrodki adopcyjne współpracują głównie w zakresie procedur związanych z adopcją, a ich rola w procesie zapewnienia opieki dla dzieci w placówkach jest uznawana za znaczącą. Podmioty te wykazują duże zaangażowanie w pomoc wychowankom i rodzinom adopcyjnym. Wyniki badania wskazują na ich bliską współpracę z instytucjami opieki społecznej oraz sądami, co pozwala na sprawniejsze przeprowadzanie procesów adopcyjnych.

Służba zdrowia również odgrywa ważną rolę we wsparciu placówek opiekuńczo-wychowawczych, szczególnie w kontekście pomocy psychologicznej i terapeutycznej. Podkreślono, że w niektórych przypadkach wychowankowie zmagają się z tak poważnymi problemami zdrowia psychicznego, że placówki nie są w stanie skutecznie realizować swojego podstawowego zadania.

Ważnym partnerem dla placówek opiekuńczo-wychowawczych są także organizacje pozarządowe, które wnoszą istotny wkład, zwłaszcza w organizowanie dodatkowych zajęć, warsztatów czy programów wsparcia dla dzieci i młodzieży. Uczestnicy badania FGI wskazywali, że choć organizacje pozarządowe mogą pełnić istotną rolę wspierającą, to jednak główną odpowiedzialność za opiekę nad dziećmi z problemami powinno ponosić państwo. Z wypowiedzi rozmówców wynika, że kościoły i związki wyznaniowe wykazują nieco mniejsze zaangażowanie w proces usamodzielniania i pełnej reintegracji rodzinnej, aczkolwiek w niektórych przypadkach wspierają placówki poprzez inicjatywy o charakterze charytatywnym i duchowym.

Sądy są istotnym partnerem w procesie opieki nad dziećmi, szczególnie w kontekście nadzoru nad procedurami prawnymi i decyzjami dotyczącymi opieki zastępczej czy adopcji. Wyniki badania sugerują, że współpraca sądów z ośrodkami adopcyjnymi i ośrodkami pomocy społecznej jest dobrze rozwinięta, choć czasami napotyka na trudności wynikające z braku koordynacji między różnymi instytucjami. Podkreślano, że w wielu przypadkach współpraca na poziomie lokalnym układa się pomyślnie, dzięki zaangażowaniu poszczególnych osób i wypracowanym procedurom.

Na podstawie analizy wyników badania, udało się zidentyfikować kilka kluczowych problemów i wyzwań we współpracy instytucji z placówkami opiekuńczo-wychowawczymi. Wśród nich wymienić należy:

- Niedobór środków finansowych:

Respondenci wskazują, że największym wyzwaniem jest brak adekwatnych funduszy ze strony powiatów, które nie zwiększają dotacji dla placówek opiekuńczo-wychowawczych mimo rosnących kosztów życia. Placówki muszą ograniczać etaty (np. psychologa), co negatywnie wpływa na jakość opieki nad dziećmi.

- Długie procedury sądowe:

Kolejnym problemem jest opieszałość sądów, zwłaszcza w sprawach dotyczących decyzji o dalszym losie dzieci, które są umieszczane w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Opóźnienia te prowadzą do demoralizacji wychowanków, którzy muszą przebywać w placówkach, czekając na decyzje sądowe. W efekcie dzieci, które mogłyby trafić do adopcji, pozostają w placówkach przez wiele lat.

” *Mam rodzeństwo, gdzie przez 5 lat nie jest sytuacja prawna uregulowana. Przez 5 lat rodzice tutaj przychodzą, przez 5 lat musimy się prosić o wszystko, a może wyrażą zgodę, a może nie wyrażą zgody. Dzieci mogły trafić do adopcji, mieć zupełnie inne życie już w tej chwili, bo podejrzewam, że jakby w tamtym wieku trafiły, to już nawet o rodzicach by zapomniały.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- Problemy związane z usamodzielnianiem wychowanków:

Respondenci wskazują, że jednym z większych wyzwań jest brak mieszkań dla usamodzielniających się wychowanków. Chociaż niektóre powiaty oferują mieszkania treningowe lub wspomagane, nadal jest ich za mało, a biurokracja utrudnia wychowankom samodzielne przejście przez proces usamodzielnienia.

- Niedobór specjalistów (psychiatrów, psychologów):

Placówki zwracają uwagę na problemy związane z dostępem do lekarzy specjalistów (w szczególności psychiatrów). W przypadku dzieci wymagających długotrwałego leczenia lub terapii, proces ten bywa utrudniony z powodu długich kolejek do specjalistów, co utrudnia skuteczne leczenie. Często brak jest specjalistów dziecięcych w lokalnych ośrodkach, co zmusza placówki do organizowania wyjazdów do większych miast.

- Brak koordynacji między instytucjami:

Współpraca między różnymi instytucjami, takimi jak sądy, szkoły, PCPR-y, bywa nieskuteczna, co prowadzi do przedłużających się procedur i braku spójności w podejmowaniu decyzji. Istnieje potrzeba lepszej komunikacji i koordynacji działań pomiędzy tymi jednostkami.

- Brak monitoringu sytuacji dzieci podczas urlopowania:

Pojawiły się głosy sugerujące, że istnieje wyraźny problem z monitorowaniem sytuacji dzieci, gdy te wracają do rodzin na czas urlopowania. Wskazano, że w przeszłości było to kontrolowane w większym stopniu, z obowiązkiem kuratorskiej kontroli nad sytuacją w domu, jednak obecnie praktyka ta nie jest wykorzystywana. Dzieci trafiają na urlopowania do rodzin bez odpowiedniego nadzoru, co może prowadzić do różnego rodzaju zagrożeń.

„*Kiedyś był taki moment, że dzieci jak jechały już do rodziców, to tam musiał wejść kurator. Że kiedyś to było bardziej monitorowane, ktoś był jednak z tej opieki tam. Był taki moment, że właśnie to miało być kontrolowane, że dziecko nie może jechać do rodziców i tylko my o tym wiemy, bo tam może się coś zadziać. I to było nawet słuszne, ale gdzieś to potem zniknęło.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- Zakończenie współpracy z rodzicami od momentu skierowania dziecka do POW

Respondenci wskazywali, że po umieszczeniu dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej rodzice nie są już objęci wsparciem, np. przez asystenta rodziny, co sprawia, że proces reintegracji rodziny staje się praktycznie niemożliwy. Prowadzi to do sytuacji, w której rodzice nie podejmują starań o poprawę swojej sytuacji lub warunków rodzinnych, dlatego dzieci pozostają w placówkach przez długi czas, bez perspektywy na powrót do biologicznych rodziców.

”

W momencie, kiedy dziecko jest zabierane z rodziny, to nadzór nad tą rodziną jakkolwiek nie ulega zakończeniu. Podkreślam jeszcze raz, do czasu prawomocnego zakończenia postępowania.

Źródło: badanie jakościowe TDI

W odniesieniu do działań podejmowanych przez placówki w celu wspierania procesu pełnej reintegracji rodzinnej, warto podkreślić, że jednym z kluczowych działań jest umożliwianie regularnego kontaktu i współpraca z rodzinami biologicznymi dzieci. Placówki podejmują próby angażowania rodziców w życie dziecka poprzez zapraszanie ich na różne uroczystości, (np. urodziny, komunie), a także na spotkania zespołów oceniających sytuację dziecka. Starają się również włączać rodziców w podejmowanie decyzji dotyczących przyszłości dzieci, takich jak wybór szkoły czy planowanie dalszych kroków edukacyjnych.

Placówki organizują także wizyty w środowisku lokalnym, które mają na celu monitorowanie warunków życia rodziny biologicznej i ocenę możliwości powrotu dziecka do rodziny. Rodzice są również informowani o postępach dzieci w nauce, problemach zdrowotnych i relacjach społecznych.

”

Umożliwienie spotkań, zapraszanie rodziców przez liderów, wychowawców na wszystkie wydarzenia, które są ważne dla dziecka, częsty kontakt, wspólne wyjścia, wspólne wyjazdy. To wszystko jest na rzecz tego, żeby ta rodzina zaczęła funkcjonować z powrotem.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Uczestnicy wywiadu FGI wskazywali na wyraźne niedobory kadrowe, które mają bezpośredni wpływ na jakość opieki nad wychowankami. Obecnie, na jednego wychowawcę przypada średnio pięciu wychowanków, co według badanych jest niewystarczające, aby zapewnić odpowiednią opiekę i wsparcie dzieciom.

”

Generalnie 5 i to jest zdecydowanie za mało i tu się zgadzam, że powinno być również w ustawie jasno zapisane, że na przykład, siedmiu wychowawców na 14 dzieci.

Źródło: badanie jakościowe FGI

Wypowiedzi uczestników badania jakościowego wskazują, że placówki podejmują szereg istotnych działań, które mają na celu pomoc wychowankom w przejściu do samodzielnego życia. Młodzież otrzymuje wsparcie w postaci doradztwa, które obejmuje pomoc w załatwianiu formalności urzędowych, pisaniu wniosków czy kontaktach z instytucjami takimi jak urząd pracy. Wiele placówek organizuje również praktyczne warsztaty, które mają na celu nauczanie wychowanków codziennych umiejętności, takich jak gotowanie, sprzątanie, gospodarowanie finansami czy przygotowywanie się do pracy zawodowej. Dzieci

uczą się, jak funkcjonować w dorosłym życiu poprzez podejmowanie odpowiedzialnych zadań i udział w organizacji własnych uroczystości oraz wydarzeń w placówkach.

” *Dzieci od samego początku biorą udział we wszystkich zajęciach, które mieliśmy na placówce, czyli poczynając od sprzątnia, zakupów, gotowania, przygotowywania imprez, bo każdy z tych dzieci bierze udział w takich przygotowaniach. To nie jest tak, że ciotki zrobią wszystko, a reszta przyjdzie na gotowe. Nasze dzieci wiedzą, że jeżeli coś ma dotyczyć ich, oni się muszą w to włączyć.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Dodatkowo, dzieci mogą liczyć na wsparcie w poszukiwaniu mieszkań socjalnych lub komunalnych, a w niektórych przypadkach mają dostęp do mieszkań treningowych, które umożliwiają naukę samodzielnego życia. Co istotne, pomoc placówek nie kończy się w momencie opuszczenia przez wychowanka placówki – młodzież wie, że może wrócić po wsparcie, jeśli napotkają trudności w dorosłym życiu.

Niemniej jednak, mimo podejmowanych działań, placówki wskazują na pewne braki, które utrudniają pełne wsparcie procesu usamodzielniania. Jednym z głównych problemów jest brak współpracy ponadlokalnej, co szczególnie dotyczy dzieci pochodzące z mniejszych miejscowości, gdzie infrastruktura wspierająca usamodzielnienie (np. mieszkania treningowe) jest niewystarczająca. Wiele placówek zwraca również uwagę na niską pomoc finansową dla wychowanków, zwłaszcza w zakresie kontynuacji nauki, co utrudnia młodym ludziom samodzielne funkcjonowanie po opuszczeniu placówki.

Innym problemem jest ograniczona dostępność mieszkań socjalnych, co zmusza niektórych wychowanków do powrotu do patologicznych środowisk, gdzie brakuje stabilnych warunków do samodzielnego życia. Proces reintegracji rodzinnej bywa utrudniony, ponieważ nie wszystkie rodziny są chętne do współpracy z placówkami. Niektóre rodziny nie wykazują wystarczającej motywacji do odbudowywania więzi z dziećmi, co sprawia, że działania w tym obszarze są często nieskuteczne.

Placówki sygnalizują także brak kontroli nad wydatkowaniem środków finansowych, takich jak 800+, co prowadzi do sytuacji, w których pieniądze te są niewłaściwie wykorzystywane przez wychowanków po opuszczeniu placówki. Innym wyzwaniem, z jakim borykają się placówki, jest niedostateczna dostępność specjalistycznej pomocy psychologicznej, terapeutycznej i wsparcia w zakresie uzależnień. Rodziny i dzieci często nie mają dostępu do odpowiednich specjalistów, co znacząco utrudnia proces reintegracji oraz usamodzielnienia młodzieży.

Usługi środowiskowe, które mają na celu wspieranie procesu usamodzielniania i pełnej reintegracji rodzinnej, obejmują przede wszystkim działania realizowane przez asystentów rodziny, pracowników socjalnych, kuratorów sądowych oraz instytucje takie jak OPS, CUS czy PCPR. Te instytucje oferują różnego rodzaju wsparcie, takie jak poradnictwo psychologiczne, prawne oraz doradztwo zawodowe, które pomagają zarówno dzieciom, jak i rodzinom.

Asystenci rodziny odgrywają kluczową rolę w procesie reintegracji, starając się wspierać rodziców w opiece nad dzieckiem oraz pomagać im w trudnych sytuacjach życiowych. Jednak, mimo ich zaangażowania, możliwości działania asystentów są często ograniczone, zwłaszcza w przypadkach, gdy rodzina nie wykazuje chęci współpracy. Kuratorzy sądowi monitorują sytuację rodzin, nad którymi mają nadzór, ale ich rola ogranicza się głównie do interwencji w sprawach już skierowanych do sądu.

Istotną rolę w procesie wspierania młodych ludzi opuszczających placówki opiekuńcze pełnią opiekunowie usamodzielnienia. Ich zadaniem jest nie tylko formalne nadzorowanie planu usamodzielnienia, ale także zapewnienie ciągłego wsparcia. Młodzież, która zbliża się do pełnoletności, wybiera opiekuna usamodzielnienia, którym najczęściej staje się wychowawca z placówki lub osoba z rodziny, choć w niektórych przypadkach bywa to także osoba będąca wcześniej wychowankiem placówki. Opiekunowie usamodzielnienia mają za zadanie pomóc młodym osobom w realizacji planu usamodzielnienia, który obejmuje kwestie takie jak znalezienie pracy, mieszkania, gospodarowanie finansami, a także radzenie sobie z codziennymi wyzwaniami życia dorosłego. Istnieją jednak ograniczenia wynikające z faktu, że rola opiekuna kończy się formalnie po opuszczeniu przez wychowanka placówki. Niestety, w wielu przypadkach dalsza pomoc opiera się na indywidualnej inicjatywie i zaangażowaniu opiekunów.

Jeśli chodzi o usamodzielnianie się wychowanków, PCPR oferuje wsparcie finansowe, które ma pomóc młodym ludziom w rozpoczęciu samodzielnego życia. Jednak jak zauważają osoby pracujące w placówkach opiekuńczych, wsparcie to jest niewystarczające, szczególnie w kontekście dostępu do mieszkań socjalnych, treningowych oraz wspomaganych, w których młodzi ludzie mogliby zacząć samodzielne życie.

” *Dostają tylko środki z PCPR-u na usamodzielnienie i to wszystko tak naprawdę. To jest w formie finansowej, plus na zagospodarowanie. Niestety to kuleje i to bardzo mocno. Jeżeli chodzi o gminy, nie ma tego poczucia, żeby jakoś się włączyć w ten proces usamodzielnienia.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Kolejnym problemem jest brak odpowiedniej infrastruktury środowiskowej, takiej jak ośrodki interwencji kryzysowej. Choć niektóre regiony zaczynają tworzyć takie miejsca, wiele z nich oferuje jedynie poradnictwo prawne i psychologiczne, a brakuje możliwości czasowego schronienia dla rodzin w kryzysie. Ponadto, pracownicy placówek podkreślają, że brakuje intensywniejszej współpracy między służbami socjalnymi a placówkami opiekuńczymi oraz lepszego systemu nadzoru nad rodzinami, które starają się odzyskać dzieci. W wielu przypadkach rodzice przy dziecku wykazują poprawne zachowania, ale w swoim środowisku domowym sytuacja wygląda zupełnie inaczej. Pracownicy placówek często nie mają narzędzi ani uprawnień, aby skutecznie monitorować takie sytuacje, co prowadzi do niepełnej oceny stanu rzeczywistego.

Identyfikacja i analiza czynników ułatwiających i utrudniających procesy usamodzielnienia i pełnej reintegracji rodzinnej

Czynniki, które według badanych ułatwiają reintegrację rodzin i usamodzielnianie wychowanków, są zróżnicowane i obejmują kilka kluczowych aspektów. Pierwszym czynnikiem jest chęć współpracy ze strony zarówno wychowanków, jak i ich rodzin biologicznych. Bez wzajemnego zaangażowania, proces reintegracji jest niezwykle trudny. Oczwistym jest bowiem, że rodziny, które aktywnie uczestniczą w procesie wychowawczym i stawiają na rozwój relacji, mają większe szanse na sukces. Istotna jest także praca z asystentami rodziny, którzy wspierają rodziny w trudnych sytuacjach i pomagają w odbudowie więzi.

”

Musi być obopólna chęć i chęć przede wszystkim rodzica, a w drugiej kolejności placówki, żeby to wszystko się zgrało.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Jeśli chodzi o usamodzielnianie wychowanków, kluczowym czynnikiem jest ich przygotowanie do dorosłego życia, w tym m.in.: naukę podstawowych umiejętności, takich jak gotowanie, zarządzanie budżetem, czy prowadzenie gospodarstwa domowego. Bardzo ważna jest także współpraca z instytucjami zewnętrznymi, takimi jak PCPR, które wspierają młodzież w przejściu do samodzielności. Często dobrze funkcjonujące programy usamodzielniania, które obejmują mieszkania treningowe i wsparcie finansowe, są niezwykle przydatne w tym procesie.

Równie ważne jest zapewnienie stałej opieki psychologicznej, gdyż wielu wychowanków zmaga się z problemami emocjonalnymi i traumami wyniesionymi z trudnych doświadczeń rodzinnych. Psychologowie mogą pomóc w radzeniu sobie z trudnościami, a także w budowaniu pewności siebie i samooceny.

Aby maksymalizować oddziaływanie powyższych czynników, kluczowe jest zapewnienie stabilnej współpracy między placówką a rodziną biologiczną oraz instytucjami wspierającymi. Ważne jest również, aby instytucje takie jak PCPR były bardziej zaangażowane w proces poszukiwania możliwości wsparcia dla młodzieży, co odciążałoby placówki opiekuńcze.

Bariery, które najczęściej utrudniają procesy usamodzielnienia i pełnej reintegracji rodzinnej w placówce, są złożone i wieloaspektowe. Pierwszym i najczęściej występującym problemem jest brak chęci współpracy ze strony rodziców biologicznych. Często, po początkowym zaangażowaniu i próbach kontaktu z dzieckiem, zainteresowanie ze strony rodziców spada, co prowadzi do zanikania więzi i osłabienia szans na skuteczną reintegrację. Zdarza się również, że rodzice nie podejmują żadnych starań w kierunku poprawy swojej sytuacji życiowej.

Kolejną barierą jest brak asystentów rodziny i niewystarczająca kontrola nad sytuacją w rodzinach, które często pozostają bez odpowiedniego wsparcia, a także brak zainteresowania ze strony sąsiedztwa i lokalnej społeczności.

” *Nie może być jeden asystent na piętnaście rodzin, gdzie on nie ma wizyty, tylko wizytację, co się w ogóle mija z celem. Te rodziny nie mają być kontrolowane, one mają być wspomagane, wspierane.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Brak dostępnych mieszkań treningowych i socjalnych również stanowi znaczną barierę. Wielu wychowanków nie ma gdzie wrócić po opuszczeniu placówki, co często prowadzi do ich bezdomności lub powrotu do dysfunkcyjnego środowiska rodzinnego. Dodatkowym wyzwaniem jest brak umiejętności zarządzania finansami przez wychowanków. Pomimo otrzymywania wsparcia finansowego, wielu z nich nie potrafi racjonalnie gospodarować tymi środkami, co prowadzi do szybkiego ich wyczerpania i dalszych problemów. W tym przypadku kluczowe byłoby wprowadzenie odpowiednich warsztatów dotyczących zarządzania budżetem oraz wsparcie opiekunów usamodzielnienia, którzy pomogliby w nauce tych podstawowych umiejętności życiowych.

Istotnym elementem w procesie usamodzielniania jest również problem niskiej samooceny i braku wiary we własne możliwości. Wiele dzieci, które opuszczają placówki, zmaga się z poczuciem niepewności i obawy, że nie poradzą sobie w dorosłym życiu. W takich przypadkach istotne byłoby wsparcie psychologiczne, które pomagałoby im w radzeniu sobie z obawami, a także w budowaniu pewności siebie.

Aby scharakteryzować optymalny katalog wsparcia, który umożliwia usamodzielnienie i reintegrację wychowanków, należy wziąć pod uwagę kilka kluczowych elementów. Pierwszym i najważniejszym aspektem jest współpraca placówki z rodzicami, co jest fundamentem dla osiągnięcia sukcesu w reintegracji. Problemem, który jednak pojawia się w wielu przypadkach, jest brak chęci rodziców do współpracy. Często zdarza się, że rodzice nie angażują się, nie odwiedzają dzieci i nie dążą do poprawy sytuacji rodzinnej. W takich przypadkach placówki muszą podejmować wysiłki, na przykład poprzez umożliwianie dostępu do psychologów, wychowawców i pedagogów, co pozwala rodzicom na łatwiejsze nawiązywanie kontaktu i współpracę.

” *Natomiast tutaj jest ważne, co my robimy, żeby taki rodzic mógł czy porozmawiać z psychologiem w placówce, żeby mógł porozmawiać czy z wychowawcą, czy u nas z dyrektorem, czy z pedagogiem. [...] Myślę, że takie właśnie kontakty, właśnie żeby on zaczął współpracować, to to jest podstawa.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Dla dzieci usamodzielniających się kluczowe jest, aby proces ten zaczynał się odpowiednio wcześnie, co pozwala im na nauczenie się podstawowych umiejętności życiowych. Placówki

powinny wspierać wychowanków w nauce codziennych obowiązków, takich jak robienie zakupów, gotowanie czy załatwianie spraw urzędowych. Wymaga to jednak dodatkowych zasobów, zarówno finansowych, jak i kadrowych. Kolejnym ważnym elementem jest pomoc w znalezieniu mieszkania i pracy. Placówki często muszą same podejmować inicjatywy w tym zakresie, choć zdaniem rozmówców powinno to być zadanie instytucji publicznych, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie czy ośrodki pomocy społecznej.

W przypadku usamodzielnienia ważne jest również, aby placówki miały wsparcie w formie współpracy z pracodawcami, którzy są świadomi specyficznych potrzeb wychowanków. Taka współpraca może znacząco zwiększyć szanse na znalezienie pracy. Dodatkowym wsparciem może być organizowanie spotkań z wolontariuszami, byłymi wychowankami, a także instytucjami zajmującymi się wsparciem prawnym i psychologicznym.

„ *Ja bym tutaj widziała taką większą współpracę też z przedsiębiorcami. Ale to uważam, że to powinien robić albo PCPR, albo MOPS.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wyniki badania wskazują, że głównymi czynnikami, które całkowicie uniemożliwiają powrót wychowanków do środowiska rodzinnego są poważne dysfunkcje rodzin spowodowane uzależnieniami, ich demoralizacja oraz brak chęci do współpracy ze strony rodziców. Uczestnicy badania podkreślali, że rodziny, w których występuje alkoholizm lub przemoc, są uznawane za niezdolne do ponownego przyjęcia dziecka, ponieważ brak jest perspektyw na poprawę ich sytuacji.

„ *Dysfunkcyjność rodziny spowodowana uzależnieniami, czy jeżeli była przemoc w rodzinie - to najczęściej są te czynniki blokujące. Czy bezrobocie, że jeżeli to dziecko trafi po opuszczeniu placówki do tych destrukcyjnych rodzin, to niestety istnieje duże ryzyko, że będzie te zachowania powielać.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Często dzieci przebywające przez długi czas w placówkach zaczynają przyzwyczajać się do wyższego standardu życia i nie wyrażają chęci powrotu do rodzinnego środowiska. Istotnym czynnikiem jest także fakt, że rodziny zamieszkują w lokalach socjalnych, w których przebywają inne rodziny z dysfunkcjami, co powoduje wzajemne negatywne oddziaływanie. Kolejną istotną barierą jest brak więzi emocjonalnej między dzieckiem a rodzicami, co często wynika z zaniedbań w młodszych latach życia dziecka. Zdarza się, że dzieci wychowywane w placówkach nie mają wsparcia ani wzorców rodzinnych, ponieważ ich rodzice sami dorastali w podobnych instytucjach, co powoduje powielanie patologicznych schematów. W przypadkach, gdzie rodzice całkowicie zerwali kontakt z dzieckiem lub są niewydolni życiowo, powrót do rodziny staje się niemożliwy.

„ *Coraz częściej zdarza się tak, że dziecko do mnie przychodzi i jak się na przykład pojawi jakiś rodzic, to się okazuje, że on był w domu dziecka, ktoś tam był w domu*

dziecka. To nie jest tak, że nagle coś się zadziało i dziecko przyszło, to bardzo często się zaczyna być takie pokoleniowe.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Z wypowiedzi badanych wynika, że jednym z kluczowych aspektów procesu pełnej reintegracji rodzinnej lub usamodzielnienia wychowanków, jest współpraca z rodzicami oraz ich zaangażowanie. W przypadkach, gdy rodzice podejmują działania naprawcze, jak na przykład uczestnictwo w terapiach czy utrzymywanie kontaktu z dziećmi, proces reintegracji ma większe szanse powodzenia. Przytoczono między innymi przykład matki, która odbyła terapię, przestała nadużywać alkoholu, a dzięki wsparciu placówki udało się jej odzyskać dzieci. Proces ten trwał dwa lata, a jego sukces opierał się na stopniowym zwiększaniu odpowiedzialności matki, urlopowaniu dzieci na kilka dni, a następnie na dłuższe okresy. W efekcie matka odzyskała pełne prawa rodzicielskie, a dzieci wróciły do domu.

Jeśli chodzi o usamodzielnienie wychowanków, placówki kładą nacisk na budowanie w nich poczucia wartości oraz samodzielności. Wychowankowie uczą się podejmować decyzje, zarządzać swoimi finansami oraz organizować życie codzienne. Podkreślono, że szczególnie dobrze radzą sobie ci wychowankowie, którzy mieli wsparcie zarówno ze strony wychowawców, jak i instytucji zewnętrznych, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie. Wskazano przykłady wychowanków, którzy po ukończeniu edukacji podjęli pracę, wynajęli mieszkanie i zaczęli samodzielnie funkcjonować.

” *Przez 8 miesięcy bardzo fajnie funkcjonował, wszystko robił co się mu mówiło, że trzeba to zrobić, to zrobić. Wskazywało mu się drogi, gdzie czego szukać. Na tym mieszkaniu treningowym będąc podjął pracę i szkołę zaoczną i w zeszłym roku się pięknie usamodzielniał (...). Każda decyzja była konsultowana ze mną i to dziecko tak zafunkcjonowało, że na ten moment on ma mieszkanie w Kielcach i pracuje w Niemczech.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Analiza potrzeb szkoleniowych POW

Z wypowiedzi uczestników badania wynika, że są oni chętni do uczestnictwa w szkoleniach w obszarze pieczy zastępczej. Uważają, że nie tylko są one potrzebne, ale również mogą przynieść wymierne korzyści zarówno pracownikom, jak i wychowankom pieczy zastępczej. Część respondentów zwracała uwagę, że szkolenia powinny być prowadzone przez praktyków, którzy mają doświadczenie w danej dziedzinie. Zainteresowanie dotyczy głównie tematów związanych z codziennymi wyzwaniami pracy w pieczy zastępczej, jak również aspektów prawnych i psychologicznych:

Radzenie sobie w sytuacjach kryzysowych (z trudnym dzieckiem, samookaleczeniami, myślami samobójczymi, zaburzeniami zachowania, trening umiejętności społecznych).

Problemy opiekuńczo-wychowawcze – jak radzić sobie z trudnościami wychowawczymi, np. u dzieci z ADHD, autyzmem.

Szkolenia dla pracowników w celu **radzenia sobie z napięciami i wypaleniem zawodowym**.

Usamodzielnianie wychowanków
(jak mądrze przeprowadzać ten proces).

Współpraca z rodziną biologiczną
(efektywne budowanie współpracy).

Procedury i aspekty prawne – zarówno w zakresie pieczy zastępczej, jak i prawa rodzinnego oraz cywilnego.

Zarządzanie placówką (organizacja pracy, kierowanie placówką, wdrażanie standardów ochrony małoletnich).

Pozyskiwanie dodatkowych środków finansowych dla placówek (szkolenia dotyczące funduszy zewnętrznych i projektów).

Wsparcie psychologiczne i superwizje dla wychowanków (budowanie poczucia własnej wartości u dzieci, sposoby reagowania na problemy, wsparcie dziecka w przepracowaniu traumy).

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania jakościowego TDI

” *Wysłałbym wszystkich moich wychowawców na takie szkolenia. Szkolenia związane nawet z procesem usamodzielnienia, szkolenia z asertywności. Coraz więcej jest przypadków w naszej placówce depresji, samookaleczeń. Szkolenia z zakresu treningu umiejętności społecznych, z treningiem zastępowania agresji. Związane też z wypaleniem zawodowym, z dobrymi praktykami.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wyniki badania z rodzicami prowadzącymi rodzinne domy dziecka

Charakterystyka badanych RDD

Wyniki badania wskazują, że większość przedstawicieli rodzinnych domów dziecka prowadzi je wspólnie z małżonkami/partnerami. Należy zaznaczyć, że w niektórych przypadkach respondenci zatrudniają dodatkowe osoby do pomocy w opiece nad dziećmi. Większość badanych pełni rolę RDD od wielu lat, a część z nich pierwotnie funkcjonowała jako rodzina zastępcza, placówka opiekuńczo-wychowawcza czy pogotowie rodzinne.

Z wypowiedzi przedstawicieli RDD wynika, że liczba dzieci przebywających pod ich opieką jest zróżnicowana i waha się od kilku do kilkunastu osób. Często spotykana jest sytuacja, w której rodziny mają pod opieką rodzeństwa, a niektóre dzieci przebywają w placówkach przez długi czas, nawet kilkanaście lat. Opiekunowie często mają własne biologiczne dzieci, które mieszkają razem z dziećmi przyjętymi w ramach pieczy zastępczej.

Wejście dzieci w system całodobowej opieki rodzinnej i wyjście z niego

Badanie wykazało, że najczęstszymi przyczynami skierowania dzieci do rodzinnych domów dziecka są problemy wynikające z alkoholizmu i uzależnień rodziców, ich niewydolności wychowawczej oraz chorób psychicznych. Podkreślano, że alkoholizm jest dominującym czynnikiem, często prowadzącym do niezdolności rodziców do sprawowania opieki nad dziećmi.

”

To jest przede wszystkim właśnie alkoholizm i niezaradność społeczna. Te dwie przyczyny w przypadku wszystkich naszych dzieci dominują.

Źródło: badanie jakościowe TDI

”

Niewydolność wychowawcza rodziców, używki, brak kompetencji wychowawczych.

Źródło: badanie jakościowe FGI

Oprócz problemów związanych z uzależnieniami, w niektórych przypadkach przyczyną były choroby psychiczne dzieci, mające istotny wpływ na funkcjonowanie rodzin. W takich przypadkach dzieci trafiają do pieczy zastępczej, gdyż ich biologiczni rodzice nie byli w stanie zapewnić im odpowiednich warunków do życia. Zdarzały się sytuacje, kiedy dzieci były porzucane przez rodziców w szpitalach, zwłaszcza jeśli urodziły się z problemami zdrowotnymi.

Wyniki badania wskazują, że liczba wychowanków, którzy do tej pory opuścili RDD różni się w zależności od specyfiki rodziny oraz okresu prowadzenia domu dziecka. Warto jednak nadmienić, że w jednym przypadku liczba wychowanków, którzy odeszli, wynosiła aż 81.

Motywacja do podjęcia pełnienia funkcji rodziny zastępczej/RDD

Wyniki badania dotyczące początkowych motywacji do prowadzenia rodzinnego domu dziecka pokazują, że w przypadku części respondentów były one związane z zawodowymi doświadczeniami, takimi jak praca w edukacji lub w ośrodkach pomocy dzieciom z niepełnosprawnościami. Niektórzy badani podjęli decyzję o prowadzeniu RDD w wyniku osobistych doświadczeń, jak na przykład dorastanie w rodzinie dotkniętej alkoholizmem.

„ *Sama tak miałam, po prostu, wychowałam się w rodzinie alkoholowej i wiedziałam, co to jest, co te dzieci muszą przeżywać. I tak mówię: „może spróbuję”, tylko jak już się spróbuje, to ciężko zrezygnować, bo każdego dziecka szkoda.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Innym impulsem była chęć wypełnienia pustki po opuszczeniu domu przez dorosłe dzieci. W takich przypadkach rodziny miały odpowiednie warunki mieszkaniowe i materialne, aby przyjąć dzieci pod swoją opiekę. W niektórych sytuacjach decyzja o założeniu rodziny zastępczej była wynikiem przypadku.

„ *Po prostu pojechałam tam do tego PCPR-u (...). Pani mi powiedziała, że jest taka sytuacja u nas w powiecie, że małżeństwo, które prowadzi placówkę rodzinną musi odejść pilnie. Bo tam wyszły brzydkie sprawy. I jest piątka dzieci do zaopiekowania. To już jest młodzież. Właściwie to nawet nie chodzi o takie stricte zaopiekowanie, ile pomoc w usamodzielnieniu(...). I miałam do zastanowienia 2 dni. No, ale po 2 tygodniach już byłam dyrektorem placówki.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

„ *Był program taki „Kochaj mnie”, ponad 20 lat temu i tam była taka dziewczynka, która szukała rodziny zastępczej. Moje dzieci tak bardzo chciały: „mamo, weźmy ją do siebie” (...). Ja nie miałam zielonego pojęcia na temat bycia rodziną zastępczą.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wypowiedzi większości badanych sugerują, że do prowadzenia rodzinnego domu dziecka ostatecznie skłoniło ich poczucie misji - chęć pomocy dzieciom, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej. Podkreślono, że finansowe wynagrodzenie za tę pracę jest niewspółmierne do wysiłku, a decyzja o przyjęciu dzieci pod opiekę była podyktowana głównie chęcią dzielenia się dobrem, a nie względami materialnymi.

„ *To jest rodzaj powołania, to jest misja, tego się nie da przeliczyć na żadne względy finansowe, bo jeśli będziemy to przeliczać na pieniądze, nie pociągniemy tego wszystkiego, bo się nie da. Dostajemy jałmużnę od państwa, to jest śmiech.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Część respondentów mówiła o przypadkowym wejściu w rolę rodzica zastępczego – decydowali się na to pod wpływem konkretnych wydarzeń, takich jak konieczność natychmiastowej pomocy dzieciom, które w przeciwnym razie trafiłyby do placówki. Inni podkreślali znaczenie swojego wykształcenia i doświadczenia zawodowego, które skłoniły ich do podjęcia się tego zadania.

Większość uczestników badania nadal czuje silną motywację do kontynuowania swojej roli. Respondenci podkreślali, że choć zmieniają się okoliczności życiowe, w tym wiek i liczba dzieci pod opieką, to poczucie satysfakcji i potrzeby pomocy dzieciom pozostaje niezmiennie. Wskazywano, że wcześniejsze decyzje były często podejmowane na żywioł, bez pełnego zrozumienia systemu pieczy zastępczej, ale mimo to badani nie żałują swojego wyboru.

Inni respondenci wskazywali, że ich motywacja wciąż opiera się na potrzebie pomocy dzieciom i wierze w sens swojej pracy, choć niejednokrotnie napotykają na trudności, takie jak brak wsparcia ze strony rodzin biologicznych czy społeczeństwa. Poczucie, że można zmienić los dzieci, pozostaje jednak dla nich głównym motywatorem.

” *Zdecydowanie to, co robię ma sens. Tak uważam. Że to jest potrzebne i to jest ważne. I nie tylko w moim życiu, ale przede wszystkim w życiu dzieci i przyszłych pokoleń.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wśród powodów, dla których funkcja rodzinnego domu dziecka jest nadal pełniona, badani wskazywali chęć pomocy dzieciom oraz głębokie zaangażowanie emocjonalne w ich wychowanie. Badani podkreślali, że w domu pojawiały się kolejne dzieci potrzebujące pomocy, co sprawiało, że ich zaangażowanie musiało być kontynuowane. Często dzieci te były w wyjątkowo trudnych sytuacjach – były porzucane, zaniedbywane lub narażone na przemoc, co sprawiało, że respondenci nie mogli się wycofać z pełnienia tej funkcji.

” *Zanim zaczęłam ich odchowrywać, to już w domu była ósemka dzieci. Bo trzeba było niemowlaka zabezpieczyć. Bo trzeba było zabezpieczyć jakiegoś malucha, który akurat gdzieś tam został porzucony przez mamusię.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Respondenci wskazywali również, że pomimo trudnych warunków i wyzwania związanych z opieką nad dziećmi, w tym problemów psychicznych i emocjonalnych, czerpią satysfakcję z pomagania dzieciom w powrocie do normalności. Pojawiły się jednak głosy sugerujące, że w przypadku konieczności ponownego podjęcia decyzji o założeniu RDD, byłaby ona bardziej przemyślana. Podkreślono, że młodsze dzieci stwarzają mniej problemów wychowawczych, natomiast praca z nastolatkami jest trudna, gdyż są oni bardziej konfliktowi. Zwracano również uwagę na wyzwania, jakie niesie opieka nad dziećmi z różnego rodzaju zaburzeniami (np. autyzmem czy padaczką).

” *Gdybym miała taką możliwość, to oczywiście jeszcze raz założyłabym rodzinę i przyjąłabym dzieci, z tym że teraz byłabym troszeczkę mądrzejsza. Przede wszystkim dzieci zdrowe (,,). Przyjąłabym tylko dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Na tym bym zakończyła, bo jest bardzo ciężka praca z nastolatkami.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Współdziałanie z instytucjami

Współpraca RDD z instytucjami, takimi jak ośrodek pomocy społecznej oraz powiatowe centrum pomocy rodzinie, odgrywa kluczową rolę w codziennym funkcjonowaniu tych rodzin. OPS, CUS jest głównie odpowiedzialny za wsparcie finansowe, w tym zasiłki pielęgnacyjne oraz dofinansowanie wyżywienia dla dzieci. PCPR natomiast pełni funkcję organizatora pieczy zastępczej, monitorując, nadzorując i koordynując działania RDD. Koordynatorzy pieczy zastępczej, będący bezpośrednimi opiekunami, regularnie odwiedzają rodziny, zapewniając im wsparcie zarówno emocjonalne, jak i organizacyjne.

” *Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, ja podlegam pod nich całkowicie praktycznie, jestem przez nich kontrolowany, monitorowany, to się nazywa ładnie jako koordynator pieczy.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Najczęściej to chyba z PCPR-em mamy kontakt (...) Cały czas zgłaszamy, skoro musimy zgłaszać do PCPR-u, żeby nie było tak, że coś się stanie, a nie było nic zgłaszane. Także jesteśmy w stałym kontakcie, co jakiś czas jest u nas koordynator.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej, takie jak placówki opiekuńczo-wychowawcze, nie odgrywają znaczącej roli w codziennej działalności RDD, a kontakty z nimi są sporadyczne. Współpraca ogranicza się do sytuacji, w których dzieci są przenoszone do instytucji opieki, np. z powodu problemów zdrowotnych lub behawioralnych. Znacznie większe znaczenie mają kontakty z innymi rodzinnymi domami dziecka, które organizują wzajemne wsparcie, np. poprzez tymczasowe opiekowanie się dziećmi w okresach urlopowych.

” *Jeżeli ja potrzebowałam wziąć trochę urlopu, ponieważ mieliśmy wesele, to zawiozłam dzieci do koleżanki, koleżanka znowu przywiozła do mnie. To było takie przekazanie dzieci na czas urlopu.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Relacje z instytucjami oświatowymi, takimi jak szkoły i przedszkola, mają istotne znaczenie, zwłaszcza w kontekście wspierania edukacji dzieci z różnymi potrzebami. Współpraca z nauczycielami i dyrektorami szkół jest na ogół oceniana pozytywnie, jednak zdarzają się sytuacje, kiedy RDD spotykają się z wyzwaniami, zwłaszcza w przypadku dzieci z zaburzeniami

rozwojowymi, gdzie szkoły nie zawsze potrafią dostosować swoje działania do ich specyficznych potrzeb.

Policja oraz ośrodki adopcyjne stanowią ważnych partnerów w codziennym funkcjonowaniu rodzin zastępczych, choć współpraca zazwyczaj ma miejsce w szczególnych okolicznościach. Policja jest często wzywana do interwencji, zwłaszcza w przypadkach trudnych zachowań dzieci lub w sytuacjach kryzysowych związanych z rodzicami biologicznymi. Współpraca z funkcjonariuszami, zwłaszcza z dzielnicowymi, jest oceniana pozytywnie. Z kolei ośrodki adopcyjne mają kluczowe znaczenie, gdy dzieci są przygotowywane do adopcji.

”

Miałam sytuację, gdzie ja musiałam wezwać policję niejednokrotnie do pijanych rodziców, bo poszarpali się na podwórku, pili wódkę na podwórku, mając dziecko moje na podwórku.

Źródło: badanie jakościowe FGI

W przypadku służby zdrowia, w tym ośrodków i przychodni specjalistycznych, w niektórych przypadkach rodziny mają bardzo dobrą współpracę, gdzie udaje im się zapewnić dzieciom szybki dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej. Zdarza się jednak, że w przypadku dzieci z poważniejszymi schorzeniami, rodziny muszą samodzielnie szukać wsparcia, co bywa czasochłonne i frustrujące.

Rola organizacji pozarządowych oraz kościołów lub związków wyznaniowych w funkcjonowaniu RDD jest ograniczona. Organizacje pozarządowe, zazwyczaj wspierają rodziny w okresach świątecznych, oferując pomoc w postaci paczek lub drobnych darów. Wsparcie materialne jest sporadyczne. Kościoły pełnią raczej funkcję duchowego wsparcia, oferując pomoc przy organizacji sakramentów dla dzieci, jednak wsparcie materialne z tej strony jest rzadkie.

Instytucją, która odgrywa kluczową rolę w procesach decyzyjnych dotyczących dzieci przebywających w pieczy zastępczej, jest sąd. RDD generalnie oceniają współpracę z sądami jako pozytywną. Współpraca z sądami jest niezbędna w przypadkach, gdy rozstrzygane są kwestie dotyczące praw rodzicielskich, adopcji czy powrotu dzieci do rodziców biologicznych.

Część przedstawicieli RDD napotkała na pewne problemy we współpracy z ww. instytucjami/podmiotami. Służba zdrowia była wskazywana jako obszar, w którym najczęściej pojawiają się trudności. Wśród nich wskazywano głównie konieczność korzystania z prywatnych usług medycznych oraz utrudniony dostęp do specjalistów. Pojawiały się głosy sugerujące brak wsparcia ze strony władz powiatu.

Analiza kwestii dotyczącej skutecznych rozwiązań dla poprawy współpracy między RDD i instytucjami, uczestnicy badania podkreślali potrzebę zmiany przepisów, które nadmiernie ograniczają kontakty pomiędzy szkołą a opiekunami. Zwrócono uwagę na brak komunikacji ze strony psychologów i pedagogów, którzy zamiast informować rodziców o problemach, od razu kierują sprawę do urzędów. Pojawiły się także głosy sugerujące, że nauczyciele nie

zawsze są świadomi specyficznych potrzeb dzieci przebywających w pieczy zastępczej, a także trudności, z którymi się mierzą, takich jak zaburzenia emocjonalne czy deficyty edukacyjne wynikające z wcześniejszych zaniedbań.

” *Przepisy, jakie ograniczają kontakt między szkołą a rodzicami. Powiem tak, ponieważ my jesteśmy instytucją, no bo ten rodzinny dom dziecka. Gdybym ja była osobą prywatną, gdybym ja miała dziecko w szkole, to ta pani psycholog i ta pani pedagog zadzwoniłaby do mnie i powiedziała: „proszę pani, z pani dzieckiem jest coś nie tak” (...). A panie od razu wzięły pismo, porozsyłały po urzędach.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Współpraca ze szkołą bardzo ważna sprawa. Żeby jednak szkoła wiedziała, jaka jest sytuacja. Że są te dzieci, które troszeczkę inny start mają niż większość dzieci.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Inne opinie dotyczyły potrzeby wprowadzenia specjalnych przywilejów dla dzieci przebywających w RDD, takich jak dostęp do lekarzy specjalistów bez kolejek. Wspomniano również o problemach z finansowaniem RDD oraz o tym, że brakuje wsparcia dla osób, które chcą przystosować swoje mieszkania do potrzeb dzieci w pieczy zastępczej. Zaznaczono, że PCPR-y powinny aktywniej wspierać takich kandydatów, aby zmniejszyć początkowe koszty związane z prowadzeniem RDD.

Istotnym problemem, na który zwracali uwagę badani jest również długi czas oczekiwania na decyzje sądów, co czasem znacznie opóźniało adopcje lub uzyskanie diagnoz potrzebnych do prawidłowej opieki nad dziećmi. Zwrócono również uwagę na brak zrozumienia ze strony sędziów, którzy nie zawsze w pełni rozumieją, jak funkcjonuje piecza zastępcza. W niektórych przypadkach sędziowie podejmują decyzje bez pełnej wiedzy o sytuacji dziecka i bez uwzględnienia istotnych informacji zebranych przez inne podmioty. Rodziny zastępcze doświadczają sytuacji, w których sądy zbyt łatwo przychylają się do wniosków rodziców biologicznych o powrót dzieci. W rezultacie, wychowankowie, którzy przez lata byli wychowywani w RDD, trafiają z powrotem do rodzin biologicznych, które nie zawsze są w stanie zapewnić im odpowiednią opiekę.

” *Mieliśmy taką sytuację, że dziecko autystyczne matka zostawiła w szkole w internacie i sobie poszła, a dziecka nie miał kto wziąć ze względu na autyzm. No oczywiście myśmy to dziecko wzięli, wychowywaliśmy i po kilku latach mama się znalazła, napisała pismo do sądu i na jednej sprawie, bez wywiadu z nami, bez rozmowy z PCPR-em, bez żadnych dodatkowych informacji sąd oddał matce dziecko. Dziecko wróciło do matki, matka zmieniła dziecku nazwisko, oczywiście konto wyczyściła na następny dzień i nie mamy kontaktu z dzieckiem.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

W kontekście zespołów interdyscyplinarnych, które mają oceniać zasadność pobytu dziecka w pieczy zastępczej, przedstawiciele RDD wskazują na brak obecności sędziów na tych spotkaniach. Gdyby sędziowie brali udział w tych spotkaniach, mogliby lepiej zrozumieć sytuację dziecka i podejmować decyzje oparte na dokładniejszych informacjach.

Potrzeby i problemy opieki nad dziećmi przyjętymi do rodzinnej pieczy zastępczej

W zakresie najważniejszych potrzeb wychowanków oraz problemów, z którymi na co dzień borykają się opiekunowie, respondenci podkreślali trudności związane z dostępem do specjalistycznej opieki zdrowotnej, w szczególności neurologów, psychiatrów, psychologów, logopedów, laryngologów, okulistów czy fizjoterapeutów. W wielu przypadkach dzieci trafiają do pieczy zastępczej z różnymi problemami zdrowotnymi, psychicznymi i emocjonalnymi, co znacznie komplikuje codzienne funkcjonowanie rodzin. Problemy te są dodatkowo potęgowane przez wysokie koszty świadczonych usług i leków oraz ograniczony dostęp do specjalistów w małych miejscowościach.

” *Psychiatra kosztuje 300 złotych na wejście. Bo alergolog dobry, czy dermatolog kosztuje dokładnie tyle samo, plus leki (...). My kupujemy leki na atopowe zapalenia skóry, po 500, 600 złotych miesięcznie. My kupujemy leki na bardzo silne astmy, alergię i tym podobne rzeczy, u dzieci leczone latami. Na to nie mamy dofinansowań. Nas ceny leków przerażają. Nas przerażają ceny terapii.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Kolejną istotną kwestią jest problem w zapewnieniu opieki medycznej dzieciom w sytuacjach wymagających interwencji lekarskiej, zwłaszcza gdy rodzice biologiczni nie są pozbawieni praw rodzicielskich. W sytuacjach nagłych brak możliwości samodzielnego działania przez opiekunów rodzi dodatkowe komplikacje.

” *Musimy rodzica ściągać. Rodzica albo sąd prosić o natychmiastową decyzję, żebyśmy mogli coś zrobić.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Badani wskazywali również na potrzebę wsparcia w postaci opieki nad pozostałymi dziećmi podczas wizyt u specjalistów oraz zapewnienie dostępu do dodatkowych zajęć rozwijających dla dzieci, takich jak kolonie czy obozy, które pozwoliłyby im na większą samodzielność i integrację z rówieśnikami. Pojawiły się również głosy, że otrzymywane środki na wyprawki czy bieżące potrzeby dzieci nie są wystarczające.

Sytuacje w rodzinnych formach pieczy zastępczej wymagające wsparcia

Uczestnicy badania wypowiedzieli się na temat głównych potrzeb w obszarach związanych z codziennym funkcjonowaniem RDD:

- **Opieka (przypilnowanie dzieci)** – opiekunowie często podkreślali potrzebę wsparcia w codziennej opiece nad dziećmi, zwłaszcza w sytuacjach, gdy wymagane jest chwilowe zastępstwo. Osoba przeszkolona, dostępna na kilka godzin dziennie, mogłaby odciążyć rodziców podczas wizyt lekarskich, rehabilitacji lub zakupów.
- **Zorganizowanie odpoczynku dla rodziców zastępczych** – badani zwracali uwagę na potrzebę zorganizowania odpoczynku dla siebie, jednak wymaga to zapewnienia zaufanej opieki dla dzieci na czas ich nieobecności. Wielu z nich ma trudności z wyjazdem bez dzieci, gdyż brakuje osób, które mogłyby na ten czas pełnić obowiązki opiekuńcze. Niektórzy rodzice postulowali możliwość wyjazdów z dziećmi, ale z dodatkową osobą, która zapewni wsparcie w codziennych obowiązkach.
- **Kwestie organizacyjne (dowozy/dojazdy dzieci z niepełnosprawnością, umawianie wizyt u specjalistów, odbieranie dzieci ze szkoły)** – respondenci podkreślali, że dowożenie dzieci na zajęcia specjalistyczne i odbieranie ich ze szkoły stanowi dla nich obciążenie. W przypadku dzieci z niepełnosprawnościami konieczne jest częste umawianie wizyt u lekarzy, terapeutów, a także przewożenie dzieci do odległych ośrodków. Część rodzin ma trudności z zapewnieniem transportu, dlatego wsparcie w tej dziedzinie byłoby niezwykle cenne.
- **Pomoc w kontaktach z rodzicami biologicznymi dzieci** – wielu opiekunów zmaga się z trudnościami w kontaktach z rodzicami biologicznymi dzieci. Sytuacje te często bywają konfliktowe, dlatego pomoc w tej dziedzinie mogłaby zminimalizować napięcia i umożliwić bardziej efektywną współpracę. Warto jednak zwrócić uwagę, że większość badanych uznała, że kontakty z rodzicami biologicznymi powinny być ograniczone, co wynika z faktu, że często bywają one trudne, a nawet szkodliwe dla dzieci. Rodzice biologiczni niejednokrotnie wykazują niewłaściwe zachowania, które negatywnie wpływają na procesy wychowawcze.
- **Pomoc w edukacji dzieci** – opiekunowie wskazywali na trudności w nauce, często wymagające dodatkowych korepetycji. Problemem są jednak wysokie koszty prywatnych korepetycji, które są poza zasięgiem wielu rodzin. Zorganizowanie darmowych korepetycji czy programów edukacyjnych mogłoby znacznie poprawić sytuację dzieci.
- **Wsparcie psychologiczne dla rodziców zastępczych** – opiekunowie podkreślali, że wsparcie psychologiczne jest nieocenione w radzeniu sobie z trudnymi zachowaniami dzieci. Możliwość rozmowy z psychologiem, uzyskanie porady, a także wsparcie emocjonalne w sytuacjach kryzysowych pomagają w utrzymaniu zdrowia psychicznego. Mimo że niektórzy rodzice mają dostęp do psychologów, wskazywano na potrzebę zwiększenia dostępności takich usług oraz częstszych konsultacji.
- **Wsparcie psychologiczne dla dzieci** – dzieci przebywające w rodzinach zastępczych

często borykają się z traumami, co wymaga stałego wsparcia psychologicznego. Część dzieci korzysta z pomocy psychologów w szkołach, jednak nie zawsze jest to wystarczające. Rodziny zastępcze postulują o zwiększenie dostępu do psychologów i terapeutów.

- **Aspekty formalno-prawne (na przykład pomoc prawna)** – część opiekunów zgłaszała potrzebę wsparcia prawnego, zwłaszcza w sytuacjach, gdy konieczne jest podejmowanie decyzji o leczeniu dzieci lub załatwianie formalności związanych z ograniczeniem praw rodziców biologicznych. Pomoc prawnika, zwłaszcza wyspecjalizowanego w prawie rodzinnym, mogłaby znacząco usprawnić te procesy.
- **Kwestie materialne (wsparcie finansowe)** – opiekunowie wskazywali na niewystarczające wsparcie finansowe. Koszty związane z wychowaniem dzieci, zwłaszcza tych wymagających specjalistycznej opieki, są wysokie, co sprawia, że wsparcie finansowe często okazuje się niewystarczające.

Pieniądze, które dostajemy, tak naprawdę wystarczają na potrzeby dzieci, pod warunkiem, że mamy dziecko zdrowe. Gdy mamy dziecko wymagające właśnie przewlekłego leczenia, terapii, no to już tych pieniędzy jest za mało.

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Kwestie bytowe (na przykład pomoc rzeczowa, mieszkaniowa)** – w zakresie kwestii bytowych przedstawiciele RDD zgłaszali potrzebę pomocy w dostosowaniu warunków mieszkaniowych do potrzeb dzieci. Wsparcie rzeczowe, takie jak sprzęt rehabilitacyjny, meble czy dofinansowanie do remontów, byłoby niezwykle pomocne.

Badania wskazują, że większość wsparcia, które otrzymują rodziny zastępcze, pochodzi głównie z powiatowych centrów pomocy rodzinie oraz ośrodków pomocy społecznej, które odpowiadają za przyznawanie pomocy materialnej, finansowej oraz organizowanie niezbędnych usług. Respondenci podkreślają, że wsparcie to jest często formalne i ogranicza się do spełniania podstawowych, ustawowych wymogów. Pomoc finansowa, choć istnieje, jest według badanych niewystarczająca, szczególnie w kontekście rehabilitacji dzieci, zakupu niezbędnych przedmiotów codziennego użytku oraz ogólnych wydatków związanych z prowadzeniem domu.

Uczestnicy badania mają różnorodne oczekiwania oraz trudności związane z brakiem możliwości odpoczynku. Część badanych podkreśla, że kluczową barierą w korzystaniu z odpoczynku jest silne przywiązanie dzieci do opiekunów oraz brak osób z odpowiednimi kwalifikacjami, które mogłyby się nimi zająć na czas ich nieobecności. Idealnym rozwiązaniem jeżeli chodzi o system wytchnieniowy, według respondentów, byłoby umożliwienie osobom bliskim, takim jak babcie czy dziadkowie, a także pracownikom, którzy są już obecni w RDD, pełnienia opieki bez konieczności spełniania dodatkowych wymogów formalnych.

Część badanych wskazuje, że system powinien oferować możliwość wyjazdów dzieci na obozy czy kolonie, aby rodzice zastępczy mogli w tym czasie odpocząć, jednak nie zawsze jest to

realne z uwagi na specyficzne potrzeby dzieci, w tym ich stan emocjonalny i zdrowotny. Podkreślono także potrzebę zwiększenia liczby godzin opieki świadczonej przez osoby zatrudnione do pomocy, tak aby rodziny mogły skorzystać z dłuższego czasu wolnego.

Niektórzy badani zauważają, że choć prawo przewiduje urlopy wytchnieniowe dla rodzin zastępczych, to system ten jest niedostatecznie wdrażany, a PCPR-y, które powinny organizować pomoc, często nie oferują realnych rozwiązań. Istnieje także potrzeba zapewnienia lepszego systemu wsparcia w formie regularnych wyjazdów dzieci lub organizowania specjalnych wycieczek, które pozwoliłyby opiekunom na odpoczynek.

” *Osoby do pomocy w czasie urlopu, czyli oczywiście pieniądze i zapłacenie osobom, które by albo z nami pojechały na ten urlop albo by z nami były w domu, jedna do południa, druga popołudniu żebyśmy nawet z tym mężem mogli pojechać na cały dzień gdzieś, na cały weekend sami razem.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

Większość respondentów wskazała, że w ich rodzinnych domach dziecka pojawiały się trudne sytuacje rodzicielskie, takie jak konflikty z wychowankami, choroby, kradzieże czy wagary. Respondenci podkreślali jednak, że dzieci pochodzące z patologicznych rodzin potrzebują szczególnej opieki, a ich zachowania, choć trudne, są zrozumiałe w świetle ich wcześniejszych doświadczeń. W odpowiedzi na takie trudności, opiekunowie często poszukiwali wsparcia w instytucjach takich jak PCPR, jednak niejednokrotnie musieli radzić sobie samodzielnie lub korzystać z pomocy najbliższych współpracowników, np. psychologów.

” *W każdej rodzinie się to pojawia. U mnie też się to pojawia. Myślę, że pojawiało się, pojawia się i się będzie pojawiać. To akurat jest dla rodzin zastępczych taka norma, że my to nawet nie traktujemy jako jakieś trudne zachowania. Bo nie ma trudnych dzieci. Tylko są dzieci z trudnych miejsc.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Opiekunowie przywoływali przykładowe sytuacje, w których konieczne było podejmowanie interwencji, w tym zgłaszanie incydentów na policję lub odwożenie dzieci do specjalistycznych placówek opieki zdrowotnej. Wymagało to nie tylko dużej elastyczności, ale również znajomości systemu wsparcia, aby wiedzieć, gdzie zwrócić się o pomoc. Wielu respondentów wskazywało, że choć wsparcie formalne jest dostępne, często nie wystarcza, co wymaga poszukiwania dodatkowych rozwiązań na własną rękę.

Część badanych podkreślała, że dzięki doświadczeniu zawodowemu (pedagogicznemu lub psychologicznemu) byli w stanie lepiej radzić sobie z trudnymi zachowaniami wychowanków. Pojawiły się również głosy, że istnieje duża potrzeba lepszego systemu wsparcia, zarówno dla dzieci, jak i dla opiekunów, aby móc skutecznie reagować na trudne sytuacje.

Z deklaracji badanych wynika, że zdarzały się sytuacje, w których wychowanek opuścił RDD i został skierowany do pieczy instytucjonalnej, choć były one stosunkowo rzadkie. Miało to

miejsce głównie w przypadkach, kiedy rodzice biologiczni, po powrocie dzieci do domu, ostatecznie zdecydowali się ponownie je oddać, co skutkowało przeniesieniem do instytucji. Część respondentów podkreślała, że nie miała sytuacji, w której sami by nie poradzili sobie z wychowaniem do tego stopnia, aby podjąć decyzję o skierowaniu dziecka do pieczy instytucjonalnej. Wręcz przeciwnie, niektórzy opiekunowie przyjmowali dzieci, z którymi inni nie mogli sobie poradzić.

Jednakże pojawiały się sytuacje, w których instytucje naciskały na oddanie dzieci, szczególnie tych z poważnymi problemami zdrowotnymi, do specjalistycznych ośrodków lub domów pomocy społecznej (DPS). Tego rodzaju decyzje były dla opiekunów niezwykle trudne, zwłaszcza gdy dzieci były z nimi zżyte, a rozłąka mogłaby stanowić dla nich traumę. W takich przypadkach opiekunowie wyrażali chęć utrzymania dzieci w swoich domach, podkreślając, że potrzebują jedynie dodatkowego wsparcia, aby móc nadal sprawować nad nimi opiekę.

” *Wolałabym, żeby ta pomoc była tutaj, u mnie, żeby on był i żeby to jednak zamiast tam, pomagać mu tu. Tylko, żeby ta pomoc była.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Pełna reintegracja rodzinna /usamodzielnienie wychowanków

Wypowiedzi przedstawicieli RDD ukazują zróżnicowane scenariusze, jakie mają miejsce po opuszczeniu pieczy zastępczej. Dzieci często odchodzą w różnym wieku, czasami po ukończeniu 18 lat, inne wcześniej trafiają do adopcji lub wracają do swoich biologicznych rodzin. Zdarzały się również przypadki, kiedy młodzież trafiała do DPS dla dorosłych ze względu na poważne choroby przewlekłe. Część wychowanków, szczególnie w wieku dorosłym, usamodzielnia się, chociaż zdarza się, że niektóre wracają do pieczy zastępczej lub zmagają się z problemami życiowymi, jak bezrobocie czy uzależnienia.

Uczestnicy badania mają różne odczucia związane z odejściem podopiecznych. Dla niektórych dzieci kontakt z rodziną zastępczą pozostaje istotny, wracają w odwiedziny lub dzwonią. Inni z kolei zrywają więzi. Zdarza się, że proces odchodzenia, szczególnie do adopcji, bywa trudny emocjonalnie dla opiekunów, szczególnie gdy dzieci, które wychowują jak własne, są do nich bardzo przywiązane. Opiekunowie w większości akceptują konieczność usamodzielnienia się dzieci, chociaż dla niektórych proces ten niesie za sobą wiele emocji.

” *Będzie czas na rozstanie i na pewno będę to przeżywała. Dzieciom nie będę tego pokazywała, ale sama będę to przeżywać. To na pewno będzie dla mnie bardzo smutny dzień.*

Źródło: badanie jakościowe FGI

” *Każda adopcja jest ciężka, proszę mi wierzyć, bo to człowiek wychowuje jak swoje, to nie ma tak, że to są obce dzieci.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Pytanie dotyczące liczby wychowanków, którzy powrócili do środowiska rodzinnego w wyniku pełnej reintegracji rodzinnej, pokazuje, że takie przypadki są dość rzadkie. Część badanych wskazała, że w niektórych rodzinach biologicznych zdarzają się poprawy, ale najczęściej są to tymczasowe zmiany. Wychowankowie wracają do rodzin, ale często nie na długo, a ich sytuacja się nie poprawia.

Jednocześnie część dzieci trafia do adopcji. Z obserwacji badanych wynika, że wychowankowie wracający do rodzin biologicznych, w większości przypadków nie poprawiają znacząco swojej sytuacji, nawet jeśli ich rodzice zmieniają pewne zachowania, np. przestają pić.

Jeśli chodzi o powrót dzieci do swoich biologicznych rodzin oraz skierowanie ich ponownie do RDD, badani wskazywali, że takie sytuacje zdarzają się stosunkowo rzadko. Główne przyczyny ponownego umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej wynikają zazwyczaj z błędnej oceny sytuacji rodzinnej oraz problemów, które po czasie ponownie ujawniają się w rodzinach biologicznych, takich jak alkoholizm, zaniedbania czy brak zdolności rodziców do odpowiedniego sprawowania opieki nad dziećmi. Problemy te są często trudne do przewidzenia i mogą wynikać z długotrwałego ukrywania przez rodziców problemów, które po czasie stają się zbyt poważne, aby kontynuować opiekę nad dziećmi.

” *Źle oceniona sytuacja rodziny, dzieci oddane parze alkoholików, którzy się bardzo dobrze maskowali. Którzy potrafili tak dobrze wpływać na asystentkę rodziny, że przez 6 lat ukrywała ich pijaństwo.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Badanie dotyczące liczby wychowanków objętych procesem usamodzielnienia w rodzinnych domach dziecka pokazuje, że proces ten obejmuje stosunkowo niewielką grupę dzieci. W części przypadków usamodzielnieni wychowankowie nie wracają do środowiska biologicznego, natomiast niektórzy decydują się na założenie własnych gospodarstw domowych. Niektóre dzieci trafiają z powrotem do rodzin biologicznych, co nie zawsze prowadzi do trwałego rozwiązania ich problemów. Często zdarza się, że powroty do rodzin biologicznych, zwłaszcza w sytuacjach, gdy dzieci wracają do rodziców, którzy w przeszłości mieli problemy związane z alkoholizmem lub zaniedbaniem, nie są udane i mogą prowadzić do ponownych problemów wychowawczych. W niektórych przypadkach, dzieci powracające do rodzin biologicznych były ponownie umieszczane w pieczy zastępczej lub w innych instytucjach opiekuńczych.

Z rozmów z opiekunami wynika, że proces usamodzielnienia dotyczył w niektórych przypadkach dzieci poważnie chorych, które po osiągnięciu pełnoletności trafiały do domów pomocy społecznej. Wspominano również o przypadkach, gdzie dzieci po usamodzielnieniu utrzymywały kontakt z rodziną zastępczą, traktując ją jako swoje wsparcie nawet po zakończeniu formalnego procesu opieki. Podkreślono, że w wielu przypadkach usamodzielnienie dzieci wiązało się z zakończeniem ich edukacji oraz znalezieniem pracy.

Wyniki badania wskazują na kilka kluczowych barier w procesie usamodzielniania wychowanków rodzinnych domów dziecka. Najczęściej wymienianym problemem jest brak odpowiedniego wsparcia mieszkaniowego. Młodzież, opuszczając pieczę zastępczą, ma trudności ze znalezieniem mieszkań, które pozwoliłyby im na samodzielne życie. Brak tanich mieszkań lub mieszkań treningowych, w których osoby te mogłyby stopniowo uczyć się samodzielności, jest poważnym problemem.

” *To ich często zmusza do tego, żeby wracali do rodzin biologicznych. A to jest najgorsza sytuacja, jaka może w 99% przypadków się tym dzieciom zdarzyć.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Brakuje również długofalowego wsparcia finansowego oraz doradztwa, które pomogłoby wychowankom w odpowiedzialnym zarządzaniu środkami finansowymi. Młodzi ludzie często nie są przygotowani do planowania budżetu domowego, co prowadzi do nieprzemyślnych wydatków.

” *Te dzieci nie wiedzą, w to, co wpakować te pieniądze. Kupują lodówkę na przykład 1 metr 80 centymetrów, telewizor na całą ścianę. Zamiast kupić sobie łóżko, stół.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Opiekunowie podkreślają, że ważnym elementem usamodzielnienia byłoby wprowadzenie wsparcia w postaci doradców lub mentorów, którzy pomagiliby młodym ludziom w pierwszych miesiącach ich samodzielnego życia. Dla wielu wychowanków opuszczenie pieczy zastępczej oznacza konieczność szybkiego poradzenia sobie z problemami dorosłości, co bywa trudne, szczególnie bez wsparcia emocjonalnego i psychologicznego.

Na przestrzeni ostatnich lat w badanych rodzinnych domach dziecka zdarzały się zarówno satysfakcjonujące powroty wychowanków do środowiska rodzinnego, jak i usamodzielnienia. Jednakże były to pojedyncze przypadki. Jeśli chodzi o powroty do środowiska rodzinnego, szczególnie ważnym elementem sukcesu była współpraca z rodziną biologiczną. Często występowały sytuacje, gdzie rodzice podejmowali wysiłki, aby odzyskać swoje dzieci, mimo trudnych okoliczności, jak na przykład problemy zdrowotne, ograniczenia umysłowe czy wcześniejsze zaniedbania. W takich przypadkach regularna komunikacja i kontrola stanu dzieci przez RDD, nawet po opuszczeniu pieczy, okazała się skuteczna.

W przypadku procesu usamodzielniania, najczęściej wymienianym sukcesem był przypadek wychowanków, którym udało się stworzyć własne gospodarstwa domowe, często z dala od rodziny biologicznej. Niekiedy opiekunowie sami organizowali mieszkania treningowe, gdzie młodzi ludzie mogli nauczyć się samodzielności w bezpiecznym otoczeniu. Kluczowe okazało się tu również wsparcie emocjonalne i pomoc w zarządzaniu finansami, co pozwoliło wychowankom lepiej przygotować się do dorosłego życia.

Formy wsparcia/usługi ustawowe i pozaustawowe

W zakresie wsparcia pozaustawowego, zdecydowana większość badanych wskazuje na ograniczony lub wręcz brak tego rodzaju wsparcia ze strony instytucji niezależnych. Wsparcie wolontariuszy (najczęściej uczniów szkół, którzy pomagają dzieciom w nauce), jeśli było dostępne, często było krótkotrwałe - wolontariusze najczęściej szybko rezygnowali.

W przypadku wsparcia ustawowego, należy rozważyć każdą formę odrębnie:

- **Zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji, biorąc pod uwagę ich potrzeby** – chociaż niektóre rodziny miały dostęp do szkoleń organizowanych przez PCPR, to ich częstotliwość i jakość były niewystarczające. Część badanych wskazywała, że szkolenia były dostępne jedynie sporadycznie i w niewielkim zakresie. W niektórych przypadkach szkolenia praktycznie nie funkcjonowały lub ich oferta była mało atrakcyjna i nie odpowiadała na realne potrzeby rodzin.
- **Zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych** – grupy wsparcia istniały, ale nie były wystarczająco rozwinięte. Pojawiły się głosy sugerujące, że ich uczestnictwo w grupach wsparcia miało ograniczone korzyści. Często były one tworzone w formie formalnych spotkań, które nie przynosiły realnej pomocy ani emocjonalnego wsparcia. Zdarzały się przypadki, gdzie nie było z kim rozmawiać, ponieważ większość uczestników była z innych rodzin, np. spokrewnionych.
- **Organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy** – pomoc wolontariuszy (głównie uczniów szkół) była rzadka i krótkotrwała. Nieliczne przypadki, w których wolontariusze pozostawali zaangażowani przez dłuższy czas, były wyraźnie doceniane przez rodziny.
- **Prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej** – większość RDD nie korzystała z profesjonalnej terapii ani poradnictwa psychologicznego. Respondenci wskazywali, że taka pomoc była dostępna jedynie na żądanie, a nie jako stała oferta. Jeśli terapia była dostępna, to raczej w ograniczonym zakresie, bez długotrwałego wsparcia.
- **Zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego** – pomoc prawna była dostępna tylko sporadycznie. W wielu przypadkach rodziny zastępcze same radziły sobie z problemami prawnymi. Tam, gdzie pomoc prawna była dostępna, oceniana była jako przydatna, choć nie zawsze dostępna na czas.
- **Szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczę** – wsparcie psychologiczno-pedagogiczne było oferowane przez PCPR, jednak jego efektywność była kwestionowana przez uczestników badania. Wspieranie rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej praktycznie nie istniało.
- **Zapewnianie rodzinom zastępczym zawodowym i niezawodowym oraz prowadzącym**

rodzinne domy dziecka poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego – pomoc w zakresie przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu praktycznie nie istniała. Respondenci zaznaczali, że nie korzystali z takiej formy wsparcia, choć wielu z nich przyznało, że taka pomoc mogłaby być dla nich bardzo wartościowa.

- **Organizowanie opieki nad dzieckiem, w przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku** – RDD rzadko korzystały z tej formy wsparcia, ponieważ było to trudne do zrealizowania. Głównym problemem było znalezienie odpowiednich osób lub placówek, które mogłyby tymczasowo przejąć opiekę nad dziećmi, szczególnie gdy rodzina zastępcza ma pod swoją opieką dużą liczbę dzieci lub dzieci z innych powiatów.
- **Zapewnienie rodzinom zastępczym i rodzinnym domom dziecka opieki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej** – większość respondentów wskazywała na pozytywną współpracę z koordynatorami. Koordynatorzy byli oceniani jako pomocni i zaangażowani, a ich wsparcie miało kluczowe znaczenie dla funkcjonowania RDD.

Analiza działań potrzebnych dla zwiększenia liczby rodzin zastępczych/RDD

W opinii przedstawicieli RDD liczba rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka mogłaby być adekwatna do potrzeb, jeśli podjęte zostałyby działania w kilku kluczowych obszarach. Przede wszystkim zwrócono uwagę na konieczność poprawy sytuacji finansowej osób prowadzących rodzinne domy dziecka. Podkreślano, że wynagrodzenia są zbyt niskie, nieproporcjonalne do odpowiedzialności i ilości pracy. Jednocześnie wskazywano na brak stabilności finansowej, gdyż jest to praca na umowę zlecenie, co nie daje rodzinom poczucia bezpieczeństwa finansowego ani perspektyw na godną emeryturę.

My jesteśmy finansowo niedoceniani. Myślę, że więcej osób by się znalazło, gdyby władze zachęciły wynagrodzeniem.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Kolejnym istotnym obszarem była potrzeba zapewnienia lepszych warunków mieszkaniowych dla rodzin zastępczych, szczególnie w miastach. Zwracano uwagę, że budowa mieszkań dedykowanych dla rodzin zastępczych mogłaby przyciągnąć nowych opiekunów, gotowych do podjęcia się tej roli.

Jak na Skarżysko przypuśćmy nasze byłyby dwa, trzy mieszkania, gdzie rodziny zastępcze mogłyby wziąć dzieci, to by było miło.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Systemowe rozwiązania i ujednolicenie finansowania pieczy zastępczej na poziomie ogólnopolskim to kolejny ważny aspekt, który zdaniem respondentów mógłby wpłynąć na zwiększenie liczby rodzin zastępczych/RDD. Wskazywano, że w obecnym systemie

finansowanie pieczy zastępczej zależy od budżetu powiatów. W bogatszych powiatach rodziny zastępcze mogą liczyć na większe wsparcie, podczas gdy w biedniejszych często brakuje środków finansowych. To zniechęca potencjalnych opiekunów i powoduje, że system nie funkcjonuje sprawiedliwie.

”

Finansowanie pieczy nigdy nie będzie ani sprawiedliwe, ani dobre. Będzie powodowało to, że będą bardzo duże niesnaski między samymi rodzinami zastępczymi. Jedni dostają tyle, drudzy tyle, a trzeci w ogóle pewnych rzeczy nie.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Oprócz kwestii finansowych i mieszkaniowych, respondenci wskazywali na konieczność wzmocnienia wsparcia instytucjonalnego, zwłaszcza w obszarze edukacji, służby zdrowia i współpracy z urzędami. Wiele osób podkreślało, że instytucje takie jak szkoły, przedszkola czy poradnie psychologiczne powinny bardziej aktywnie angażować się w pomoc dzieciom z rodzin zastępczych, bez konieczności wielokrotnego proszenia o wsparcie czy długiego oczekiwania na wizyty u specjalistów. Jako przykład wskazano honorowych dawców krwi, którzy mają prawo do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej w ramach NFZ poza kolejnością.

”

Żebyśmy też mogli, jak honorowy dawca krwi - on tylko pokaże plakietkę i wchodzi bez kolejki, można by było też coś takiego stworzyć.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Respondenci zgodnie stwierdzili, że kampanie promujące pieczę zastępczą, organizowane między innymi przez powiatowe centra pomocy rodzinie, nie przynoszą oczekiwanych efektów. Zamiast tego sugerowano, że bardziej trafione byłyby działania związane z edukacją potencjalnych rodzin zastępczych/RDD i prowadzenie szkoleń, które przedstawiają zarówno pozytywne, jak i negatywne strony tej roli. Uczestnicy badania podkreślali, że ludzie boją się tej pracy ze względu na ogromną odpowiedzialność, wyzwania związane z wychowaniem dzieci, ale także na niskie wsparcie społeczne.

Analiza potrzeb szkoleniowych RDD

Wyniki badania w zakresie zainteresowania udziałem w szkoleniach w obszarze rodzinnej pieczy zastępczej wskazują, że respondenci chętnie biorą udział w szkoleniach i widzą w nich wartość, jednakże ich potrzeby szkoleniowe są różnorodne. Poniżej wypunktowano obszary szkoleń, które były najczęściej wymieniane przez respondentów:

FAS (Płodowy Zespół Alkoholowy) - szkolenia dotyczące pracy z dziećmi z FAS. Respondenci zwracali uwagę na potrzebę aktualizacji wiedzy w tym zakresie, ponieważ pojawiają się nowe badania i podejścia do pracy z dziećmi dotkniętymi tym zespołem.

Psychologia dzieci i młodzieży - szkolenia na temat psychologii dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem trudnych emocji, problemów rozwojowych, radzenia sobie z dojrzewaniem seksualnym i nawiązywania skutecznego kontaktu z dziećmi. Obejmuje to również pracę z dziećmi w wieku dojrzewania, które przejawiają problemy emocjonalne lub behawioralne.

Autyzm i inne zaburzenia rozwojowe - kursy obejmujące pracę z dziećmi z autyzmem lub innymi zaburzeniami rozwojowymi. Respondenci zgłaszali potrzebę lepszego zrozumienia, jak radzić sobie z dziećmi mającymi specjalne potrzeby edukacyjne i zdrowotne.

Prawne aspekty pieczy zastępczej - szkolenia z zakresu prawa i procedur sądowych związanych z opieką zastępczą, obejmujące tematy takie jak prawa rodziców zastępczych, odpowiedzialność prawna, a także rola sądów i urzędników w systemie pieczy zastępczej.)

Szkolenia z udziałem specjalistów (lekarzy, policji, sądu) - respondenci wyrazili zainteresowanie szkoleniami prowadzonymi przez lekarzy, policję i przedstawicieli sądów, które miałyby na celu zrozumienie, jak radzić sobie w sytuacjach kryzysowych, takich jak przemoc, zaniedbanie, a także jakie są medyczne aspekty opieki nad dziećmi z problemami zdrowotnymi.

Asertywność i radzenie sobie z trudnymi sytuacjami - szkolenia na temat asertywności (jak stawiać granice i skutecznie reagować na trudne zachowania dzieci) i radzenia sobie z presją otoczenia, w tym rodzin biologicznych dzieci.

Szkolenia z zakresu udzielania pierwszej pomocy - kursy pierwszej pomocy powinny być obowiązkowe dla rodzin zastępczych/RDD. Praktyczna znajomość udzielania pomocy w nagłych wypadkach, szczególnie w kontekście małych dzieci, jest kluczowa, ponieważ rodziny zastępcze mogą spotkać się z różnymi sytuacjami. Bez podstawowej wiedzy i umiejętności w tym zakresie istnieje ryzyko, że ktoś nie będzie w stanie zareagować w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania jakościowe TDI

”

Może pewne zachowania nasze mogą przynieść odwrotne skutki, niż zamierzone, więc przydałyby się takie szkolenia. No to wiadomo, bo nieraz człowiek postąpiłby tak, a tu dowie się na szkoleniu, że akurat trzeba to inaczej załatwić.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wyniki badania z rodzinami zastępczymi zawodowymi

Charakterystyka badanych rodzin zastępczych zawodowych

Rodziny zastępcze zawodowe objęte badaniem najczęściej prowadzone są wspólnie przez współmałżonków, a tylko jedna z respondentek przyznała, że sama prowadzi rodzinę zastępczą. Podkreśla to zatem znaczenie wzajemnego wsparcia w pełnieniu tej funkcji.

Badani deklarowali, że pod ich opieką przebywa aktualnie od jednego do pięciu dzieci. Część z nich zaznaczyła również, że oprócz dzieci powierzonych im w ramach rodziny zastępczej, posiadają także własne, biologiczne dzieci. W kilku przypadkach są to jeszcze dzieci w wieku szkolnym – a to często wymaga od nich szczególnej organizacji i zaangażowania, by pogodzić opiekę nad własnymi dziećmi oraz powierzonymi im w ramach rodziny zastępczej.

”

Naszych dwoje biologicznych i takich człowieczków, którym oddaliśmy serce to też dwoje.

Źródło: badanie jakościowe TDI

”

Ja zajmuję się dzieckiem jednym, które ma czterokończynowe porażenie mózgowie.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wejście dzieci w system całodobowej opieki rodzinnej i wyjście z niego

Z wywiadów jakościowych wynika, że główną przyczyną skierowania dzieci do rodzin zastępczych zawodowych jest alkoholizm rodziców. Większość respondentów wskazała właśnie na tę przyczynę jako powód umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej. To niejednokrotnie miało bezpośredni wpływ na dzieci znajdujące się w badanych rodzinach zastępczych – wiele z nich obecnie zmagają się z konsekwencjami alkoholizmu swoich rodziców, takimi jak FAS lub inne dysfunkcje rozwojowe.

W dalszej kolejności, choć zdecydowanie rzadziej, wymieniano inne powody umieszczania dzieci w pieczy zastępczej. Należały do nich: przemoc domowa, zaniedbania ze strony rodziców oraz ich niewydolność wychowawcza, uzależnienie od narkotyków oraz porzucenie dziecka w szpitalu (np. ze względu na zbyt młody wiek rodziców i brak gotowości do rodzicielstwa).

”

No najczęściej to jest przemoc, alkohol, narkotyki i zaniedbanie.

Źródło: badanie jakościowe TDI

”

Wydaje mi się, że wszędzie alkohol. Zaniedbania i alkohol.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Liczba dzieci, które opuściły badane rodziny zastępcze zawodowe, była zróżnicowana. W niektórych rodzinach było to od jednego do czterech wychowanków, podczas gdy

w przypadku innych – zwłaszcza tych działających jako pogotowie rodzinne – liczby te sięgały od 20 do nawet 90 osób.

”

Pogotowie to to co było, teraz już nie jesteśmy pogotowiem, tylko rodziną. Około 90 wychowanków.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Motywacja do podjęcia pełnienia funkcji rodziny zastępczej

Ze zrealizowanych wywiadów wynika, że początkowe motywacje respondentów do podjęcia pełnienia funkcji rodziny zastępczej były różnorodne – obejmowały bowiem zarówno ich osobiste przeżycia i doświadczenia czy też silną potrzebę działania na rzecz innych, jak i wpływ otoczenia (rodziny, znajomych). Wiele z tych osób czuło, że rola rodzica zastępczego pozwala realizować potrzebę pomocy, często traktując to jako formę życiowej misji.

Kilku respondentów wskazało na pewne osobiste doświadczenia i zdarzenia życiowe, które zmotywowały ich do tego, by zrobić w swoim życiu coś dobrego i zostać rodzicem zastępczym. Wskazywano konkretnie na chorobę nowotworową bądź też wypadek bliskiej osoby i chęć „odwdzięczenia się losowi” za ich powrót do zdrowia właśnie poprzez pomoc dzieciom.

”

Choroba męża, z której wyszedł. To był nowotwór. (...) Wyszedł i tak żeśmy sobie obiecali, że coś zrobimy dobrego za to.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Należy podkreślić, że niektóre osoby zdecydowały się na pełnienie funkcji rodzica zastępczego pod wpływem doświadczeń bliskich – np. poprzez obserwację działań członków rodziny lub poprzez namowy znajomych, którzy wcześniej podjęli się takiej roli. Takie przypadki potwierdzają, że osobiste relacje i przykłady z najbliższego otoczenia mogą stanowić ważny czynnik motywacyjny.

”

To męża siostra, czyli szwagierka moja, pierwsza podjęła się tego zadania. Podjęła się pierwsza i mój mąż nabrał ochoty na to bardzo, no ja niekoniecznie. (...) Dojrzywałam przez rok czasu, ale jak już dojrzałam, no to zdecydowaliśmy się.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Innym powtarzającym się motywem był tzw. „syndrom pustego gniazda” – rodzice, których dzieci dorosły i opuściły dom, chcieli wypełnić tę lukę, pomagając innym dzieciom. W wielu przypadkach chęć niesienia pomocy dzieciom skrzywdzonym lub porzuconym była wyrazem głębokiego poczucia misji, a także potrzeby nadania swojemu życiu dodatkowego sensu poprzez angażowanie się w działania społeczne.

”

Puste gniazdo. My mamy dwie biologiczne córki: jak jedna poszła do Krakowa studiować, to została druga, młodsza (...). Jak poszła na studia do Lublina – cicho,

głucho, pusto i zadzwoniłam do PCPR-u, jeżeli będzie dziecko, które będzie potrzebowało pieczy zastępczej, to my możemy takie dziecko wziąć.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Częstą motywacją do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej była również chęć spełnienia marzeń z dzieciństwa lub wcześniejszych pragnień związanych z opieką nad dziećmi. Kilka osób wspominało, że od młodości marzyły o pracy z dziećmi, ale różne okoliczności życiowe, takie jak presja rodziny, wykształcenie w innych kierunkach czy inne ścieżki zawodowe, spowodowały, że nie zrealizowały tego wcześniej. Oglądanie programów telewizyjnych o dzieciach z domów dziecka (konkretnie programu „Kochaj mnie”) także przyczyniło się do wzbudzenia zainteresowania tematem i motywowało do działania w tym kierunku.

”

To był taki program, z mamą oglądałam. „Kochaj mnie” – to było o dzieciach z domu dziecka, w tamtym czasie miałam chyba z 6 czy 7 lat. Postanowiłam, że jak będę dorosła, to sobie zaadoptuję dziecko.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Warto podkreślić, że wszyscy badani jednoznacznie deklarowali, iż gdyby dziś ponownie musieli podjąć decyzję o pełnieniu funkcji rodziny zastępczej, bez wahania podjęliby ją po raz kolejny. Mimo upływu lat i licznych doświadczeń związanych z opieką nad dziećmi, ich motywacja pozostała niezmienną. Świadczy to o głębokim poczuciu misji i zaangażowaniu, które nie osłabły z biegiem czasu, ale wręcz zostały wzmocnione przez zdobyte doświadczenia.

Współdziałanie z instytucjami

Badane rodziny zastępcze ściśle współpracują przede wszystkim z powiatowymi centrami pomocy rodzinie, które pełnią rolę organizatora pieczy zastępczej. PCPR zajmuje się monitorowaniem, nadzorowaniem oraz koordynowaniem działań w ramach pieczy zastępczej, dbając o prawidłowy przebieg procesu opieki w rodzinach zastępczych. Respondenci podkreślali, że zdają sprawozdania do PCPR i pozostają w stałym kontakcie z ich przedstawicielami. Ważną rolę w tej współpracy odgrywają również koordynatorzy pieczy zastępczej – bezpośredni opiekunowie rodzin zastępczych, którzy także pozostają w stałym kontakcie z rodzinami zastępczymi.

”

No to tak wiadomo z PCPR-em, bo tam jestem zatrudniona i tam dajemy sprawozdania, opowiadamy o dzieciach.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Współpraca rodzin zastępczych zawodowych z ośrodkami pomocy społecznej koncentruje się w głównej mierze na wsparciu finansowym. Respondenci wskazywali najczęściej, że pobierają

zasiłki pielęgnacyjne. W jednym przypadku skierowano się do ośrodka po wsparcie w ramach opieki nad wychowankiem z niepełnosprawnością.

”

No była taka u nas sytuacja, gdzie mąż był 2 lata temu, miał 2 zabiegi, jeden za drugim i wtedy prosiliśmy MOPR, żeby nas wspomógł opieką, pomoc w opiece.

Źródło: badanie jakościowe TDI

”

Ma dziecięce porażenie mózgowe i jestem na nią, właśnie z GOPS-u, na tym świadczeniu [pielęgnacyjnym].

Źródło: badanie jakościowe TDI

Z wywiadów wynika, że przedstawiciele rodzin zastępczych zawodowych często współpracują ze sobą. Współpraca ta nie polega jednak na przekazywaniu dzieci celem wsparcia w opiece, lecz na utrzymywaniu kontaktu – wymieniają się informacjami, spotykają na piknikach i festynach rodzinnych, a także pełnią dla siebie rolę grupy wsparcia.

”

Jak zaczęłam i poznałyśmy się z tymi innymi rodzicami zastępczymi, szczególnie z taką panią z pogotowia, to też wymieniamy się informacjami na temat rodzeństwa dzieci, rodziny.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Badanie jakościowe wykazało, że rodziny zastępcze zawodowe raczej rzadko współpracują z placówkami instytucjonalnej pieczy zastępczej. Współpraca ta ma głównie miejsce w sytuacjach, gdy dzieci są przenoszone pomiędzy placówkami a rodzinami zastępczymi bądź gdy rodzeństwo zostaje rozdzielone pomiędzy rodzinę zastępczą a takową placówkę.

”

I czasami wymieniamy się informacjami. Bo np. u mnie jest jedna dziewczynka, a u sióstr jest rodzeństwo. I współpracujemy na takiej zasadzie, że np. rozmawiamy na temat taty, czy był u nich, czy nie, bo u mnie np. nie był, a miał przyjechać.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Współpraca rodzin zastępczych zawodowych z instytucjami oświatowymi przebiega bezproblemowo. Z wywiadów wynika, że respondenci są zadowoleni i nie sygnalizowali żadnych trudności w tym zakresie. Dzieci przebywające w badanych rodzinach korzystają ze wsparcia psychologicznego i pedagogicznego w szkołach, co ma istotne znaczenie zwłaszcza w przypadku problemów wychowawczych – wówczas takie wsparcie bywa nieocenione.

”

Jesteśmy na bieżąco, także w razie czego czy szkoła zadzwoni, czy ja. To jesteśmy w bardzo dobrych stosunkach.

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Na ogół to wszystko było dobrze, nie było większych problemów. Naprawdę nie było większych problemów. Jak gdyby jak jakieś tam były problemy też wychowawcze z dziećmi, no to mieliśmy kontakt bezpośrednio jakby też w wychowawczynią, ale też i tutaj z jakimś psychologiem.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Współpraca z policją także oceniana jest pozytywnie przez przedstawicieli badanych rodzin zastępczych. W swoich wypowiedziach podkreślali oni wyrozumiałość funkcjonariuszy, którzy wykazywali zrozumienie dla specyfiki problemów, z jakimi borykają się rodziny zastępcze. Doceniano także dzielnicowych – zwłaszcza pozostawanie z nimi w stałym kontakcie. Nie bez znaczenia była także gotowość Policji do pomocy, szczególnie w sytuacjach kryzysowych, wymagających natychmiastowej reakcji.

” *Dobrze policję wspominam, bo przyjeżdżali i dopytywali się. Nie było czegoś takiego, że „bo on jest tu z tej rodziny, to już wiadomo, że jest skreślony”. Nie, nie, nic takiego nie było. Tylko przyjeżdżali, rozmawiali z nimi, z nami.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Mimo iż nie jest bardzo częsta, współpraca z ośrodkami adopcyjnymi oceniana jest bardzo pozytywnie przez przedstawicieli rodzin zastępczych, głównie ze względu na dobre relacje i skuteczną komunikację. Przedstawiciele badanych rodzin cenią sobie przede wszystkim to, że są traktowani nie tylko jako opiekunowie dzieci, ale także jako ważni partnerzy w procesie adopcyjnym. Nie bez znaczenia jest również to, że ich opinie i spostrzeżenia uwzględniane są przez ośrodki adopcyjne – to może z kolei pozytywnie wpływać na relacje oraz budować zaufanie między stronami tej współpracy.

” *Więc no tutaj też jakby współpracuje się dobrze z ośrodkiem adopcyjnym, w ogóle no tak słuchają nas, naszych opinii, naszych relacji, naszych obserwacji, więc jestem też zadowolona, że no nie jesteśmy po prostu tylko od pilnowania tych dzieci, ale też jakby zwracają uwagę na to, no jak my to odbieramy tych rodziców, co my o tym myślimy, co myślimy o tej relacji dzieci z rodzicem.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Mankamentem współpracy ze służbą zdrowia jest w szczególności bardzo długi czas oczekiwania na wizyty u specjalistów. Niejednokrotnie zdarza się, że respondenci muszą korzystać z wizyt prywatnych, aby skrócić czas oczekiwania i skorzystać z mniej odległych terminów, co wiąże się z dodatkowymi kosztami, aczkolwiek jest kluczowe w przypadku diagnostyki i podjęcia leczenia wychowanków. Natomiast same relacje z lekarzami są kwestią raczej indywidualną – z niektórymi lekarzami układa się lepiej i bazuje na zaufaniu, jednak nie jest to regułą i zdarzają się odmienne przypadki.

” *A teraz, no naprawdę, do niektórych specjalistów to się czeka. Czekają się i pół roku, i 3 miesiące (...). A do okulisty dostałam skierowanie, no i to było w maju, a dopiero termin jest na lutego. Więc ja do lutego nie czekałam, tylko poszliśmy prywatnie. Za 2 tygodnie, poprosiłam pana i pan mi po prostu znalazł miejsce za 2 tygodnie, i wizyta się odbyła.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Współpraca z organizacjami pozarządowymi jest raczej sporadyczna i polega m.in. na korzystaniu przez wychowanków z wyjazdów organizowanych przez fundacje i stowarzyszenia (wycieczki, kolonie). Należy podkreślić, że wyjazdy te są płatne, co może ograniczać możliwość korzystania z nich przez część rodzin zastępczych. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi obejmuje także zbiórki środków – przekazywanie 1% podatku na rzecz wychowanków rodzin zastępczych.

” *To znaczy tak, my jesteśmy – mamy zbiórkę, taką 1% [podatku].*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Badanie wykazało, że współpraca rodzin zastępczych zawodowych z kościołami lub związkami wyznaniowymi jest raczej niewielka i bardzo sporadyczna. Choć badane rodziny nie nawiązują zbyt ścisłych relacji z przedstawicielami instytucji religijnych, zdarzały się jednak pozytywne doświadczenia w tym zakresie. Przykładowo, niektórzy księża wykazali zrozumienie dla sytuacji rodzin zastępczych, rezygnując z pobierania opłat za sakramenty takie jak chrzest czy pierwsza komunie. Takie gesty ze strony duchownych są postrzegane jako wyraz wsparcia dla ich trudnej roli wychowawczej.

” *Nawet jak mam dziecko do chrztu, bo tak się zdarza, że jest dziecko w ogóle niechrzczone, a wiem, że nie będzie ochrzczone, bo tam trzeba go... Bo jest bardzo chore i gdzieś tam do ośrodka trzeba wywieźć, jest chrzest bez problemu żadnego, to nawet złotówki nie wezmą.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Współpraca zawodowych rodzin zastępczych z sądami została oceniona raczej negatywnie, głównie ze względu na zbyt długi czas trwania procesów sądowych – szczególnie tych dotyczących pozbawienia praw rodzicielskich. Rodziny wskazywały, że przewlekłość procedur sądowych negatywnie wpływa na losy dzieci, które pozostają w zawieszeniu prawnym, często przez wiele miesięcy, a nawet lat. Szybsze rozstrzygnięcia pozwoliłyby zwiększyć ich szanse na adopcję, zwłaszcza że z wiekiem znalezienie nowej rodziny staje się trudniejsze. Dodatkowo, długie oczekiwanie na uregulowanie sytuacji prawnej staje się szkodliwe emocjonalnie dla dzieci, które w tym czasie przywiązują się do rodziny zastępczej, a tym samym mogą być narażone na traumę związaną z koniecznością ich odejścia, ze zmianą sytuacji życiowej. Reasumując, respondenci uważają, że prawo obecnie działa na korzyść rodziców biologicznych zamiast dzieci, a współpraca z sądami to uwidacznia.

” *Natomiast takie mam wrażenie, że to wszystko za długo trwa. Szczególnie jeżeli chodzi o takie malutkie dzieci, o pozbawianie praw rodziców, że to zbyt długo wszystko trwa. (...) Byłaby większa szansa [na wyadoptowanie]. A tak to mam dzieci, które już w tej chwili chłopak ma 14 lat, dziewczynka 12 skończyła.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Sędzia nie odbiera im praw, nie dając szansy na adopcję. Bo to są małe dzieci, które... Dziewczynka miała półtora roku, jak do nas trafiła. Teraz ma 4 lata. (...) I zamykają im drogę do adopcji. Ale teraz dziewczynka już coraz starsza, 4 lata i nie wiem, czy będzie miała szansę na adopcję, ponieważ wychodzą jej coraz większe deficyty. No więc tutaj z sądami tak się układa. Aczkolwiek nie wiem, czy to jest wina jakiegokolwiek sędziego, czy to po prostu przepisów prawa.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Podsumowując, problemy we współpracy z instytucjami dotyczą w głównej mierze służby zdrowia oraz sądów. Kluczowe byłoby zatem podjęcie działań dążących do ich zniwelowania.

Potrzeby i problemy opieki nad dziećmi przyjętymi do rodzinnej pieczy zastępczej

Najważniejsze potrzeby wychowanków koncentrują się na dostępie do usług specjalistycznych. Wiele dzieci przyjętych do rodzinnej pieczy zastępczej wymaga diagnostyki i leczenia, a zatem regularnych wizyt u specjalistów, takich jak: psychiatry, psychologowie, neurologi, rehabilitanci, endokrynologi, kardiologowie, gastrologi czy ginekolodzy. Niestety poważnym problemem jest bardzo długi czas oczekiwania na wizyty w ramach publicznej służby zdrowia – w praktyce zmusza to rodziców zastępczych do korzystania z usług prywatnych. To z kolei wiąże się z dodatkowymi kosztami, na które rodziny zastępcze nie zawsze mogą sobie pozwolić. Co więcej, niejednokrotnie wiąże się to z szukaniem pomocy w całej Polsce i korzystaniem z usług specjalistów w innych województwach (problemy logistyczne i konieczność organizowania dalekich wyjazdów).

” *I my mamy problem z dotarciem do psychiatry, do neurologa. Jeżeli chcemy, bo widzimy, że już trzeba, to trzeba iść prywatnie. Trzeba chodzić prywatnie i to jest koszt. Jak jest dzieci pięcioro, siedmioro, jak było u mnie i tak raz w miesiącu któreś trzeba zawieźć. Tu do psychiatry, tu do psychologa. To tak tu 200 zł, tu 200 zł, tu 200 zł. Bo tak biorę, niestety (...) Może byłoby ciutkę taniej, ale u nas nie ma, trzeba do Kielc albo do Krakowa.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Również rodzice zastępczy mają swoje istotne potrzeby. Wskazywano na brak czasu na zajmowanie się domowymi obowiązkami (prace domowe i ogrodowe) i potrzebę zatrudnienia osób do pomocy w tym zakresie. Respondenci wskazywali także na potrzeby

uczestnictwa w szkoleniach bądź spotkaniach z psychologiem, które mogłyby pomóc im wspierać dzieci w trudnych sytuacjach (takich jak doświadczanie wyśmiewania ze strony rówieśników) oraz wspierać skuteczną komunikację.

” *I ewentualnie pomoc przy takich pracach porządkowych, bo na to mi brakuje czasu. Na przykład zrobienie czegoś na podwórku, czy jak jest wiosna, na to mi czasu brakuje, żeby im zorganizować... No bo wiadomo, czym więcej dzieci, tym więcej czasu się poświęca im i zajęcia dodatkowe, itd.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Sytuacje w rodzinnych formach pieczy zastępczej wymagające wsparcia

Przedstawiciele badanych zawodowych rodzin zastępczych poproszono o wskazanie swoich głównych potrzeby w następujących obszarach wymagających wsparcia:

- **Opieka (przypilnowanie dzieci)** – respondenci w większości podkreślali, że potrzebowaliby wsparcia w tym obszarze, zwłaszcza w sytuacjach, gdy muszą pojechać z dziećmi do lekarza, wyjść do sklepu i nie mają z kim zostawić pozostałych wychowanków. Obecnie angażują do pomocy członków rodziny.

” *Tak [przydałoby się]. Jak muszę wyjść, no to wtedy zostaje moja córka z dziećmi i ona się nimi opiekuje, ewentualnie moja mama. A jak większa liczba osób musi opuścić mieszkanie, więc jak syn wraca z pracy to i jego trzeba zaangażować, także sztab ludzi.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Zorganizowanie odpoczynku dla rodziców zastępczych** – opiekunowie wskazywali na potrzebę zorganizowania wypoczynku, np. w formie wyjazdu, gdzie dla wychowanków zapewniona byłaby opieka animatorów, dzięki czemu rodzice zastępczy mogliby w tym czasie odpocząć i zregenerować się.

” *No to wtedy po 5 dni, no to był taki odpoczynek. Byli animatorzy, dziećmi się zajmowali, no a my mogliśmy... Szkolenie, plus jeszcze tam zwiedzanie, basen. No to był ten odpoczynek, że człowiek nie musiał gotować i dzieci pilnować.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Kwestie organizacyjne (dowozy/dojazdy dzieci z niepełnosprawnością, umawianie wizyt u specjalistów, odbieranie dzieci ze szkoły)** – w przypadku tego obszaru wskazywano m.in. na potrzeby związane z rekompensatą kosztów za paliwo. Obecnie opiekunowie kwestie organizacyjne rozwiązują we własnym zakresie, w razie potrzeby korzystając ze wsparcia koordynatorów. Podkreślano jednak, że wsparcie w tym obszarze byłoby dobrym rozwiązaniem, zwłaszcza w przypadku, gdy pod opieką znajduje się kilkoro wychowanków.

” *Mogliby po prostu jeszcze chociaż częściowo to paliwo rekompensować. Samochód też musimy mieć swój. Na wsi jak samochodu nie ma, to już jest bieda. Musimy mieć samochód. Dla nas by wystarczył taki mniejszy, ale jak jest już piątka, szóstka dzieci, to już jest problem.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Zadeklarowały, że one pomogą mi umówić jakieś tam wizyty. Czy właśnie u kardiologa, czy u endokrynologa dla dzieciaków. Więc tutaj, no wsparcie tych pań właśnie jest koordynatora i pani z PCPR-u, jakby mam bardzo duże.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Pomoc w kontaktach z rodzicami biologicznymi dzieci** – w tym obszarze nie deklarowano potrzeb.
- **Pomoc w edukacji dzieci** – w tym obszarze opiekunowie nie zgłaszali większych potrzeb. Pojawiła się jedynie opinia, że takie wsparcie byłoby cenne w przypadku dzieci w starszych klasach, gdzie przerabiany materiał może być już zbyt skomplikowany, by rodzice zastępczy mogli wesprzeć wychowanków i pomóc im w nauce.

” *No, my jeździliśmy prywatnie, ponieważ dziewczynka się tam dziewczynka się przygotowywała do egzaminów w ósmej klasie, i jeździłyśmy prywatnie, (...) bo ja już w ósmej klasie tego [materiału] nie ogarniałam. Więc myślę, że tak, to byłby dobry pomysł.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Wsparcie psychologiczne dla rodziców zastępczych** – w tym obszarze również nie zgłaszano większych potrzeb. W wywiadach pojawiła się sugestia wskazujące na chęć skorzystania ze wsparcia psychologicznego u specjalisty postronnego, tj. niezwiązanego z PCPR.

” *Nie ktoś, kto pracuje np. w PCPR-ze, tylko ktoś, komu mogłabym naprawdę dużo więcej powiedzieć, żeby to nie było tak, że zostanie wykorzystane przeciwko mnie.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Wsparcie psychologiczne dla dzieci** – brak potrzeb w tym obszarze wynika z faktu, że wychowankowie mają zapewnione takie wsparcie zarówno w szkole, jak i w PCPR. Ponownie jednak pojawiła się sugestia o wsparciu psychologicznym świadczonym przez postronnego specjalistę.

”

Też wydaje mi się, że byłoby to była taka osoba postronna, nie wiem, żeby było pierwszeństwo do jakiejś poradni, albo gdzieś, gdzie my możemy tam przychodzić, ale nie byłby to pracownik PCPR-u.

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Aspekty formalno-prawne (na przykład pomoc prawna)** – w tym obszarze również nie zadeklarowano większych potrzeb. Pojawiła się opinia, że istnieje możliwość skorzystania z poradnictwa prawnego w PCPR. Część respondentów nie znalazła się jak do tej pory w sytuacji, która wymagałaby skorzystania z takiego poradnictwa.
- **Kwestie materialne (wsparcie finansowe) oraz kwestie bytowe (na przykład pomoc rzeczowa, mieszkaniowa)** – zdania w tym zakresie były podzielone. Pojawiały się opinie świadczące zarówno o potrzebie wsparcia finansowego, jak i takie, stanowiące o tym, że aktualnie otrzymywane wsparcie z PCPR czy OPS jest wystarczające.

Z deklaracji badanych wynika, że wsparcie pozyskują w głównej mierze z PCPR.

Pełna reintegracja rodzinna/usamodzielnienie wychowanków

Z badania jakościowego wynika, że wychowankowie zawodowych rodzin zastępczych opuszczają je w różnym wieku – trudno jest zatem to ujednolicić i wskazać jeden uniwersalny moment ich odejścia. Podkreślano, że w przypadku pogotowia rodzinnego są to raczej małe dzieci, z uwagi na tymczasowość tej formy pieczy zastępczej.

”

Jako rodzina zastępcza typu pogotowie rodzinne, no to małe dzieci, bo najstarsze to miało 5 lat, które szło do rodziny adopcyjnej, z bratem dwuipółrocznym.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Opuszczenie rodziny zastępczej przez dziecko ma silny wpływ emocjonalny na rodziców zastępczych. Przywiązują się oni bowiem do wychowanków, co sprawia, że każde odejście jest trudnym doświadczeniem.

”

Ale człowiek cierpi, tak, wiadomo. Szczególnie za takimi maluszkami, jak się je wychowuje od kilku miesięcy i odchodzą, to tak człowiek przeżywa to.

Źródło: badanie jakościowe TDI

”

Nie mogę sobie miejsca znaleźć. Idę do tego pokoju, patrzę na to łóżko, ubrania, jak składam ubrania, to jakoś tak ciężko mi się zakręci.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Formy wsparcia/usługi ustawowe i pozaustawowe

Podczas wywiadów badani odnieśli się do poszczególnych form wsparcia:

- **Zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji, biorąc pod uwagę ich potrzeby** – badani wskazali, że korzystali z tej formy pomocy, zwłaszcza na początku swojej pracy w tej roli, kiedy to odbyli kluczowe kursy przygotowujących do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. Niektórzy respondenci uczestniczyli w dodatkowych szkoleniach również w późniejszym okresie. Szkolenia te są wysoko cenione przez badane rodziny, które dostrzegają ich znaczenie w lepszym przygotowaniu do opieki nad dziećmi.
- **Zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych** – respondenci podkreślali, że korzystali z tego rodzaju wsparcia i mieli okazję wymieniać się doświadczeniami i uzyskać potrzebną pomoc. Zaznaczono jednak, że nie wszystkie rodziny są zainteresowane taką formą współpracy – niektórzy opiekunowie nie biorą udziału w tych spotkaniach, mimo ich dostępności. Opiekunowie wskazywali, że konieczność wygospodarowania czasu, dojazdu, wyjścia z domu i zapewnienia na ten czas opieki nad dziećmi stanowi istotną barierę w uczestnictwie, mimo że sama forma wsparcia jest cenna.
- **Organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy** – nie wszystkie badane rodziny zastępcze korzystały z pomocy wolontariuszy, jednak ci, którzy mieli okazję skorzystać z tego rodzaju wsparcia, oceniali je bardzo pozytywnie. Wolontariusze okazali się być cenną pomocą.
- **Prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej** – niewielu respondentów korzystało z poradnictwa i terapii. Mimo to badani byli świadomi dostępności tego rodzaju wsparcia. Podkreślano jednak, że istnieją pewne bariery, które utrudniają regularne korzystanie z tej formy pomocy, przede wszystkim konieczność wygospodarowania czasu oraz przeorganizowania codziennych obowiązków, co przy intensywnej opiece nad dziećmi bywa wyzwaniem.
- **Zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego** – niewielka część respondentów korzystała z pomocy prawnej. Mimo tego, większość badanych uznaje tę formę wsparcia za przydatną – potrzebną i wartościową.
- **Szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczę** – nie wszyscy respondenci korzystali z oferowanych szkoleń i wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Ci, którzy brali udział, często wskazywali na spotkania z psychologiem. Podkreślano jednak, że czas poświęcony na takie formy pomocy można poświęcić dzieciom.
- **Zapewnianie rodzinom zastępczym zawodowym i niezawodowym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie ich**

kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego – z takiej formy wsparcia korzystano raczej sporadycznie. Pojawiały się opinie, że może być to przydatna forma wsparcia.

- **Organizowanie opieki nad dzieckiem, w przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku** – respondenci praktycznie nie korzystają z tej formy wsparcia. W większości przypadków, w razie potrzeby, angażują do pomocy swoich bliskich (członków rodziny).
- **Zapewnienie rodzinom zastępczym i rodzinnym domom dziecka opieki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej** – opieka koordynatora cieszy się pozytywną opinią wśród respondentów. Korzystają z tej formy wsparcia i są bardzo zadowoleni.

Analiza działań potrzebnych dla zwiększenia liczby rodzin zastępczych zawodowych

Na podstawie wyników badania jakościowego wśród przedstawicieli rodzin zastępczych zawodowych, można wskazać kilka kluczowych działań, które mogłyby – w ich opinii – zachęcić do pełnienia roli rodziny zastępczej, a tym samym do zwiększenia ich liczby. Respondenci poruszyli następujące kwestie:

- **Budowanie świadomości społecznej** – zdaniem badanych konieczne jest szerokie edukowanie społeczeństwa na temat roli rodzin zastępczych. Obecnie społeczeństwo nie wykazuje zrozumienia względem rodzin zastępczych, a te spotykają się z opiniami, że robią to dla pieniędzy, a nie dla dzieci i czerpią z tego zyski. Ważne jest, aby pokazać społeczeństwu, że bycie rodziną zastępczą to pewnego rodzaju misja, wymaga zaangażowania, empatii i poświęcenia, a nie nastawienia na korzyści finansowe. Według respondentów, wyeliminowanie negatywnych stereotypów i większa wyrozumiałość w społeczeństwie mogłyby sprawić, że więcej osób byłoby skłonnych do pełnienia roli rodziców zastępczych.
- **Zapewnienie lepszych warunków zatrudnienia** – podczas wywiadów respondenci sugerowali wprowadzenie umów o pracę dla rodzin zastępczych zawodowych, co zapewniłoby większą stabilność oraz pozwoliło na odpoczynek i regenerację (urlopy i zwolnienia chorobowe). Ponadto podkreślano, że wynagrodzenia dla rodzin zastępczych powinny być bardziej adekwatne do odpowiedzialności, jaka spoczywa na rodzinach zastępczych. To w dłuższej perspektywie mogłoby poprawić nie tylko jakość opieki nad dziećmi, ale także zachęcać kolejne osoby do podjęcia decyzji o pełnieniu funkcji rodziny zastępczej.
- **Wsparcie finansowe/bytowe** – w wywiadach podkreślano także konieczność zapewnienia środków na przystosowanie mieszkania/domu do przyjęcia dzieci (tj. dostosowania mieszkania do ich potrzeb). Niejednokrotnie konieczne jest zakupienie dodatkowego wyposażenia, przeprowadzenie remontu czy też dokonanie podziału pokoi (wydzielenie nowych pomieszczeń), co wiąże się z wysokimi kosztami. Zapewnienie wsparcia w tym

zakresie mogłoby pozytywnie wpłynąć na skłonność do pełnienia funkcji rodziny zastępczej.

- **Wsparcie medyczne** – ważnym elementem poprawy systemu jest zabezpieczenie dostępu do lekarzy i specjalistów, zwłaszcza w świetle wcześniejszych opinii respondentów na temat współpracy ze służbą zdrowia. Większość dzieci przebywających w pieczy zastępczej to dzieci schorowane, bardzo często cierpiące na FAS. Podkreślano zatem znaczenie szybkiej diagnostyki i skrócenia czasu oczekiwania na wizyty u specjalistów. Gdyby te kwestie zostały usprawnione (znielowanie obecnych barier), być może więcej osób decydowałoby się na pełnienie roli rodziny zastępczej.
- **Więcej opieki wytchnieniowej** – w trakcie wywiadów wielokrotnie pojawiały się zastrzeżenia co do opieki wytchnieniowej. W opinii badanych, podjęcie działań w tym zakresie, a zwłaszcza zwiększenie wymiaru opieki wytchnieniowej oraz jej usprawnienie, mogłoby przynieść liczne korzyści. Rozszerzenie formy wsparcia jaką jest opieka wytchnieniowa, nie tylko znacząco poprawiłoby kondycję rodzin zastępczych, ale mogłoby także zachęcić kolejne osoby do podjęcia decyzji o pełnieniu funkcji rodziny zastępczej.
- **Egzekwowanie alimentów** – pojawiła się opinia, że należałoby skuteczniej egzekwować alimenty od rodziców biologicznych, by choćby w niewielkim stopniu zabezpieczyć przyszłość dzieci po opuszczeniu systemu pieczy zastępczej.

Należy mieć na uwadze, że podczas wywiadów niejednokrotnie wskazywało, że trudno jest zachęcać do pełnienia roli rodziny zastępczej osób, które nie czują w sobie powołania do takiej roli. Bycie rodziną zastępczą wymaga określonych cech, takich jak empatia, współczucie, cierpliwość i chęć niesienia pomocy. To nie tylko zawód, ale przede wszystkim misja, dlatego kandydaci muszą być ludźmi, którzy autentycznie kochają dzieci i są gotowi na duże poświęcenie. Trudno zatem – w ich opinii – podjąć jakiegokolwiek działania, by to zmienić.

Analiza potrzeb szkoleniowych rodzin zastępczych zawodowych

Badania jakościowe wykazały, że większość respondentów wyraża zainteresowanie udziałem w szkoleniach w obszarze rodzinnej pieczy zastępczej. Wśród zakresu tematycznego szkoleń, jakie interesowałyby respondentów, wskazywano następujące:

Szkolenia dotyczące pracy z trudnymi wychowankami i radzenia sobie ze złymi zachowaniami dziecka.

Szkolenia z udziałem specjalistów: psychologów, sędziów, kuratorów, seksuologów.

Szkolenia z zakresu pomocy dzieciom z różnymi schorzeniami (np. autyzm, FAS).

Szkolenia na temat wypalenia zawodowego.

Szkolenia z zakresu psychologii, zwłaszcza dziecięcej.

Szkolenia dotyczące rozwoju dziecka, zwłaszcza małego dziecka.

Szkolenia dotyczące problematyki uzależnień.

Szkolenia o skutecznej komunikacji z dziećmi.

Szkolenia na temat radzenia sobie z agresją u dzieci.

Szkolenia dotyczące radzenia sobie ze stresem.

Szkolenia z zakresu relacji między dzieckiem a rodzicem.

Szkolenia na temat okresu dojrzewania u dzieci i młodzieży.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania jakościowe TDI

Wyniki badania z rodzinami zastępczymi spokrewnionymi

Charakterystyka badanych rodzin zastępczych spokrewnionych

Większość badanych pełni funkcję rodziny zastępczej wspólnie z małżonkiem lub partnerem. Chociaż w wielu przypadkach osoby formalnie wpisane jako samodzielni opiekunowie, otrzymują wsparcie innych członków rodziny (np. dorosłe dzieci), takich jak dzieci czy współmałżonkowie.

Czas pełnienia roli rodziny zastępczej różni się znacznie – wynosi od kilku lat do ponad 10. Większość rodzin zastępczych tworzą dziadkowie, którzy opiekują się wnukami, co wskazuje na silne powiązania rodzinne i zaangażowanie starszego pokolenia w opiekę nad młodszym. Wiele z tych rodzin pełni swoją funkcję od momentu narodzin dziecka.

W kwestii liczby dzieci przebywających obecnie pod opieką rodzin zastępczych wyniki ukazują, że w większości przypadków opieka sprawowana jest nad jednym dzieckiem, jednakże nie brakuje rodzin, które opiekują się dwojgiem lub większą liczbą dzieci. Wiek dzieci przebywających pod opieką rodzin zastępczych jest zróżnicowany, choć najczęściej są to dzieci w wieku szkolnym, a także nastolatki.

Wejście dzieci w system całodobowej opieki rodzinnej i wyjście z niego

Wyniki badania wskazują na różnorodne przyczyny skierowania dzieci do rodzin zastępczych. Najczęściej powtarzającymi się przyczynami były jednak uzależnienia rodziców, takie jak alkoholizm czy narkomania. W wielu przypadkach rodzice nie byli w stanie zapewnić swoim dzieciom podstawowych potrzeb życiowych, takich jak jedzenie, higiena czy wsparcie emocjonalne. W niektórych sytuacjach dzieci trafiały pod opiekę rodzin zastępczych z powodu śmierci jednego lub obojga rodziców. W innych przypadkach matki dzieci zmagają się z problemami psychicznymi, w tym z depresją poporodową lub schizofrenią paranoidalną, co uniemożliwiało im sprawowanie prawidłowej opieki nad dziećmi.

” *Niestety, nie żyją rodzice. I myśmy się zaopiekowali. Innej opcji po prostu nie było, żeby to inaczej wyglądało. Ja sobie inaczej nie wyobrażam.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

W kilku przypadkach dzieci były porzucone przez rodziców, którzy wyjechali za granicę. Rodzice biologiczni często nie mieli kontaktu z dziećmi. Wyniki badania pokazują, że kluczową rolę w opiece nad dziećmi w rodzinach zastępczych odgrywały babcie i dziadkowie, którzy podejmowali się opieki nad wnukami, aby zapewnić im poczucie stabilności.

Motywacja do podjęcia pełnienia funkcji rodziny zastępczej

Wyniki badania dotyczące motywacji do zostania rodzicem zastępczym pokazują, że najczęściej wymienianym powodem była więź pokrewieństwa z dzieckiem. Wielu opiekunów podkreślało, że było to dla nich naturalne i oczywiste, że w momencie, gdy dziecko z rodziny znajdzie się w potrzebie, przejmą nad nim opiekę. Opiekunowie często mówili o głębokiej więzi emocjonalnej z dzieckiem, podkreślając, że opiekowali się nim już wcześniej, jeszcze przed formalnym objęciem funkcji rodzica zastępczego.

”

Ja je wychowywałam od urodzenia. Od urodzenia byłam przy tych wnukach. To jest jedna posesja, to muszę nadmienić.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Badani wspominali również o trudnych sytuacjach rodzinnych, w których dzieci były zaniedbywane lub wychowywane w niewłaściwych warunkach. W takich przypadkach decyzja o zostaniu rodzicem zastępczym była motywowana koniecznością ochrony dziecka przed dalszymi traumami oraz chęcią zapewnienia mu poczucia bezpieczeństwa. Część opiekunów miała trudności zdrowotne lub finansowe, jednak mimo to zdecydowała się na przyjęcie dzieci pod swoją opiekę. Przykłady takie wskazują na ogromne poświęcenie ze strony opiekunów, którzy stawiali dobro dzieci na pierwszym miejscu.

”

Z moim zdrowiem nie jest za bardzo dobrze, więc ja się musiałam zastanawiać, czy ja podołam temu. I no przeważyło to, że w tamtym domu, poprzednim, nie mieli opieki takiej, jak dzieci powinny mieć (...). Wnuczek szedł do gimnazjum, nie umiał czytać.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Uczestnicy wywiadów podkreślali, że w trakcie pełnienia roli rodzica zastępczego ich początkowe motywacje pozostały niezmiennie. Niektórzy jednak zauważyli, że w miarę upływu czasu zmieniały się ich priorytety, a także rozwijały umiejętności związane z opieką nad dziećmi.

Współdziałanie z instytucjami

Badanie dotyczące współpracy rodzin zastępczych z różnymi instytucjami i podmiotami ujawniło różnorodne poziomy zaangażowania we wsparcie rodzin. Uczestnicy wywiadów przedstawili następujące doświadczenia z poszczególnymi instytucjami/podmiotami:

- **Ośrodek pomocy społecznej** – wielu rozmówców wskazywało, że kontakt z ośrodkami pomocy społecznej był minimalny lub incydentalny. Zazwyczaj OPS angażował się w interwencje związane z kontrolą sytuacji rodzinnej, jednak wsparcie w formie regularnej współpracy było rzadkością. Ankietowani najczęściej wspominali sporadyczne wizyty, które wynikały z formalnych procedur.

„ *Jeżeli chodzi o pomoc społeczną, to w ogóle nie miałam kontaktu. Poza tym, że po raz pierwszy, jak chcieli wziąć dziecko do obcej rodziny zastępczej, na zarządzenie tymczasowe, mimo że była u mnie w domu i miała dobrą opiekę i nie było to konieczne.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Koordynator pieczy zastępczej** – współpraca z koordynatorami pieczy zastępczej była opisywana jako najważniejsza i kluczowa. Zapewnia on wsparcie finansowe, organizuje grupy wsparcia czy spotkania z psychologami. Jednak nie wszyscy koordynatorzy byli równie zaangażowani – niektóre osoby krytkowały powierzchowność działań koordynatorów, a także brak wiedzy na temat specyfiki pracy z dziećmi.
- **Organizator pieczy zastępczej (PCPR)** – współpraca z organizatorem pieczy zastępczej, była oceniana bardzo pozytywnie. Respondenci w większości wyrażali zadowolenie ze wsparcia finansowego i organizacyjnego, podkreślając, że bez PCPR nie daliby rady sprostać finansowym wymaganiom opieki nad dziećmi. PCPR organizował także szkolenia i spotkania, które również są oceniane pozytywnie.

„ *PCPR to jest instytucja, która ma mocne takie dźwięki i działania. Jesteśmy wspomagani przez panią, która nas odwiedza, no i poczuliśmy się taką dużą rodziną. Były takie integracje, były wyjazdy, jesteśmy tutaj wszyscy w tej sytuacji rodziną zastępczą.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej** – kontakty z placówkami były sporadyczne. Współpraca polegała przede wszystkim na organizacji wsparcia dla dzieci, które wcześniej przebywały w placówkach.
- **Inne rodziny zastępcze/RDD** – w ramach PCPR organizowane były spotkania grup wsparcia dla rodzin zastępczych. Uczestnicy wywiadów podkreślali, że takie spotkania są okazją do wymiany doświadczeń i wzajemnej pomocy. Jednak w niektórych przypadkach pandemia ograniczyła te kontakty, co wpłynęło na zmniejszenie ich częstotliwości.
- **Instytucje oświatowe (szkoły, przedszkola)** – współpraca ze szkołami była oceniana bardzo różnie. Niektórzy respondenci podkreślali pozytywne relacje z nauczycielami, psychologami szkolnymi oraz pedagogami, inni narzekali na brak wsparcia ze strony szkół, podając przykłady sytuacji, kiedy dzieci spotykały się z niezrozumieniem i uprzedzeniami.

„ *Jest równo traktowana, a nawet byłam w radzie rodziców i Komitecie Rodzicielskim, więc z nauczycielami mam bardzo dobry kontakt. Nawet jak wybrały mnie mamy.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Policja** – współpraca z policją bywała opisywana w kontekście incydentów, takich jak

problemy wychowawcze czy interwencje związane z niezgodnością w realizacji postanowień sądu. Respondenci mieli mieszane odczucia – niektórzy wskazywali na zbyt formalistyczne podejście, inni na pomocne wsparcie policji w trudnych sytuacjach.

- **Ośrodek adopcyjny** – kontakty z ośrodkami adopcyjnymi były sporadyczne i odnosiły się do sytuacji związanych z adopcją dzieci.
- **Służba zdrowia (ośrodki, przychodnie specjalistyczne)** – współpraca ze służbą zdrowia była zazwyczaj dobrze oceniana. W opinii rozmówców czas oczekiwania na wizyty u specjalistów bywa jednak problemem, dlatego wiele rodzin było zmuszonych do korzystania z prywatnej opieki zdrowotnej. Dotyczyło to zwłaszcza dzieci z problemami zdrowotnymi lub psychicznymi.

” *Lekarze typu ortopeda, neurolog, pediatra, okulista, psycholog też musi być, logopeda, dziecko musi uczęszczać na basen, fizjoterapeuta. Taki pan od integracji sensorycznej. Bo [Imię], mimo że ma 7 lat, to ma jeszcze niewycofane takie ruchy niemowlęce. To jest bardzo ważne, żeby dziecko później mogło dobrze funkcjonować w życiu.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Organizacje pozarządowe (NGO)** – organizacje pozarządowe nie odgrywały istotnej roli w życiu większości rodzin zastępczych. Respondenci wskazywali, że nie korzystali z ich pomocy.
- **Kościoły lub związki wyznaniowe** – relacje z kościołem były różne – niektórzy księża wspierali rodziny zastępcze, oferując pomoc, inni nie wykazywali większego zaangażowania. Respondenci wskazywali, że nie otrzymywali szczególnego wsparcia od kościołów, choć byli przypadki pomocy materialnej lub duchowej.
- **Sądy** – współpraca z sądami była zazwyczaj konieczna w procesach formalizowania pieczy zastępczej. Część badanych wrażała zadowolenie ze wsparcia ze strony sędziów w trudnych sytuacjach.

Odpowiedzi rozmówców na pytanie dotyczące głównych trudności we współpracy z instytucjami były zróżnicowane. Niektórzy zwracali uwagę na brak problemów i sprawną współpracę, podkreślając pomoc i wsparcie, jakie otrzymywali od instytucji w rozwiązywaniu bieżących spraw.

” *Nie mam problemów z takimi rzeczami, no bo tamte panie mi w tym PCPR-ze i w ośrodku bardzo chętnie pomagają. Nie mogę nic powiedzieć, pomagają. No także nie ma takich na razie takich niedogodności.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Inni opisywali sytuacje, w których napotykali na bariery biurokratyczne, brak przejrzystości procedur czy zbyt długi czas oczekiwania na rozwiązanie problemów. Niektórzy rozmówcy wskazywali na problemy we współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, szczególnie w zakresie współpracy z psychologami oraz koordynatorami pieczy zastępczej. Wspominano

o trudnościach wynikających z interpretacji informacji, które dzieci przekazywały psychologom, co często prowadziło do podejmowania działań bez pełnego rozważenia sytuacji rodzinnej, jak np. wnioski o ograniczenie władzy rodzicielskiej bez konsultacji z drugą stroną. Współpraca z urzędami gminy również budziła frustrację, szczególnie w kontekście spraw mieszkaniowych, gdzie uczestnicy skarżyli się na długi czas oczekiwania na decyzje dotyczące przydziału mieszkań komunalnych. W przypadku sądów, pojawiały się problemy związane z długim czasem rozpatrywania spraw, szczególnie w kontekście przydzielania opieki prawnej nad dziećmi.

Aby poprawić współpracę rodzin zastępczych z instytucjami, w opinii badanych potrzebna jest większa empatia i zrozumienie, szczególnie ze strony psychologów i koordynatorów. Uczestnicy wywiadów wskazywali na potrzebę większego wsparcia finansowego, aby umożliwić dzieciom z rodzin zastępczych łatwiejszy dostęp do edukacji, jak również zapewnienie środków na dodatkowe aktywności, jak wyjazdy integracyjne czy zajęcia dodatkowe/korepetycji, zwłaszcza dla dzieci z trudnościami.

” *Żeby nie traktować dzieci z rodzin zastępczych jako marginesowych osób, tylko pełnowartościowych, tak jak wszystkie. Moja wnuczka na żadne takie spotkania z rodzinami zastępczymi nie chciała chodzić, bo dla niej było psychicznie to nie do udźwignięcia.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Inną kluczową sugestią była poprawa procedur administracyjnych i przyspieszenie działań sądowych, szczególnie w kwestiach dotyczących opieki zastępczej oraz przymusowego leczenia rodziców z problemami uzależnień. W opinii rozmówców sprawy sądowe dotyczące dzieci powinny być rozpatrywane priorytetowo, aby zminimalizować stres i niepewność rodzin zastępczych.

” *Gdyby było coś takiego jak szybsze, przymusowe leczenie uzależnień, nie tylko alkoholowych, ale i narkotyki, alkohol, wszelakiego rodzaju. Już nie wspomnę o chorobach psychicznych, bo to już jest całkiem inna bajka, ale te uzależnienia, to gdyby te osoby były kierowane naprawdę dużo szybciej na przymusowe leczenia, to myślę, że mniej by było tragedii i tych dzieciaków takich osieroconych i zostawionych.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Mnie się wydaje, że właśnie tu sądy powinny bardziej podchodzić do tego, że jeżeli dzieje się dziecku krzywda, to ta sprawa powinna być z automatu, od razu, szybko. W ciągu tam miesiąca, dwóch góra, żeby po prostu ta potencjalna osoba na rodzinę zastępczą nie miała tego stresu.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Ponadto, wielokrotnie podkreślano potrzebę lepszego monitorowania i kontrolowania działań zarówno instytucji, jak i rodzin zastępczych, aby uniknąć nadużyć i zapewnić, że dzieci faktycznie otrzymują odpowiednią opiekę. Wskazywano również na konieczność integracji systemów informacji między różnymi urzędami.

Propozycje ulepszeń obejmowały także większą ilość szkoleń i wsparcia psychologicznego zarówno dla dzieci, jak i opiekunów, a także organizację spotkań integracyjnych i wsparcia grupowego dla rodzin zastępczych, co mogłoby poprawić wymianę doświadczeń i wzajemną pomoc.

Potrzeby i problemy opieki nad dziećmi przyjętymi do rodzinnej pieczy zastępczej

W kwestii najważniejszych potrzeb wychowanków w rodzinach zastępczych i codziennych problemów z nimi związanych, uczestnicy zwracali uwagę na kilka kluczowych obszarów. Przede wszystkim, podkreślali znaczenie wsparcia finansowego, które często okazuje się niewystarczające, zwłaszcza w przypadku wydatków związanych z edukacją, jak korepetycje czy dojazdy na zajęcia dodatkowe. Problemem bywa także dostęp do zorganizowanego transportu, aby umożliwić udział w zajęciach pozaszkolnych. Rodziny potrzebują również dodatkowych środków finansowych na pokrycie kosztów, takich jak wyjazdy na rehabilitację, leczenie specjalistyczne czy sprzęt medyczny.

Innym problemem, który pojawia się regularnie, jest ograniczony dostęp do specjalistów, takich jak psychologowie, logopedzi, ortopedzi, alergolodzy i neurologi. Wychowankowie często borykają się z problemami zdrowotnymi, które wymagają regularnych wizyt lekarskich. Problemy emocjonalne są trudne do rozwiązania bez regularnego wsparcia psychologicznego.

” *Wnuczek teraz taki przechodzi okres buntowniczego nastolatka. To tak próbowaliśmy, ja nawet byłam u pani psycholog z nim w PCPR-ze w zeszłym roku szkolnym, pod koniec roku szkolnego, bo takie zdarzały się nietypowe uwagi w szkole.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Analiza form pomocy oraz usług specjalistów potrzebnych dzieciom w rodzinach zastępczych pokazuje, że kluczowe jest wsparcie psychologiczne, zwłaszcza w kontekście dzieci z traumami lub problemami emocjonalnymi. Ważne jest jednak, aby psycholog był zaangażowany i rzeczywiście zainteresowany pomocą. Z deklaracji części rozmówców wynika bowiem, że psycholog, który nie nawiązuje relacji opartej na zaufaniu z dzieckiem, nie jest w stanie skutecznie mu pomóc.

Ważną rolę pełnią także szkoły i poradnie pedagogiczno-psychologiczne, które powinny reagować na problemy związane z trudnościami szkolnymi dzieci z rodzin zastępczych. W opinii badanych szkoły powinny być miejscem, gdzie konflikty, takie jak dokuczanie czy

wykluczenie, muszą być natychmiast rozwiązywane. Współpraca z wychowawcami i pedagogami szkolnymi jest tu kluczowa, aby zapewnić dziecku poczucie bezpieczeństwa i właściwej opieki.

Sytuacje w rodzinnych formach pieczy zastępczej wymagające wsparcia

Potrzeby rodzin zastępczych spokrewnionych są zróżnicowane w zależności od sytuacji życiowej i stanu zdrowia dzieci oraz opiekunów. Większość rodzin radzi sobie w wielu aspektach samodzielnie, jednak wsparcie w kluczowych obszarach mogłoby poprawić jakość ich funkcjonowania i opieki nad dziećmi. Wyniki badania wskazują na następujące potrzeby w zakresie niżej wymienionych obszarów:

- **Opieka (przypilnowanie dzieci)** – niektórzy opiekunowie wyrazili brak potrzeby wytchnienia, podkreślając, że nie chcieliby oddać dzieci pod opiekę obcych osób. Zamiast tego, opiekę organizują we własnym zakresie, zazwyczaj z pomocą rodziny. W przypadku osób starszych, które odczuwają zmęczenie, wskazywano na potrzebę krótkoterminowego wsparcia, aby mogły odpocząć, jednak były to pojedyncze opinie.
- **Zorganizowanie odpoczynku dla rodziców zastępczych** – badani mieli różne opinie w tym zakresie. Część opiekunów nie odczuwa takiej potrzeby, wskazując na pomoc rodziny i brak chęci oddania dziecka pod opiekę osób z zewnątrz. Inni opiekunowie, szczególnie ci opiekujący się większą liczbą dzieci, dostrzegali korzyści z możliwości zorganizowania wypoczynku dla siebie.
- **Kwestie organizacyjne (dowozy/dojazdy dzieci z niepełnosprawnością, umawianie wizyt u specjalistów, odbieranie dzieci ze szkoły)** – opiekunowie, którzy nie mają pod opieką dzieci z niepełnosprawnościami, zazwyczaj nie wskazywali na problemy w tym zakresie. Inni wskazywali na trudności z organizowaniem dojazdów do specjalistów oraz brakiem dostępnych usług transportowych, szczególnie na wsiach. Część opiekunów radzi sobie samodzielnie, ale podkreślali, że wsparcie byłoby przydatne.
- **Pomoc w kontaktach z rodzicami biologicznymi dzieci** – większość opiekunów nie miała problemów z organizowaniem kontaktów z rodzicami biologicznymi, lecz niejednokrotnie to rodzice biologiczni nie wykazywali zainteresowania utrzymywaniem regularnych kontaktów z dzieckiem. W takich sytuacjach opiekunowie zazwyczaj nie podejmowali dodatkowych działań.
- **Pomoc w edukacji dzieci** – niektórzy badani podkreślali, że dzieci dobrze sobie radzą w szkole, więc nie potrzebują dodatkowego wsparcia. Inni z kolei wskazywali na potrzebę dodatkowych zajęć edukacyjnych, takich jak korepetycje, szczególnie w sytuacjach, gdy dzieci miały problemy szkolne.
- **Wsparcie psychologiczne dla rodziców zastępczych (np. radzenie sobie z trudnymi zachowaniami dzieci)** – część opiekunów zaznaczała, że nie korzystała ze wsparcia psychologicznego dla siebie, ponieważ dobrze radzili sobie z trudnymi zachowaniami dzieci i mieli wsparcie ze strony rodziny. Inni jednak wskazywali, że taki rodzaj wsparcia jest potrzebny. Jednocześnie część opiekunów podkreślała, że dostępność do

odpowiednich specjalistów była ograniczona.

- **Wsparcie psychologiczne dla dzieci** – większość badanych wskazywała na potrzebę wsparcia psychologicznego dla dzieci. Wsparcie to jest uznawane za kluczowe, aby pomóc dzieciom radzić sobie z traumą i problemami emocjonalnymi, jednak nie zawsze było łatwo dostępne.
- **Aspekty formalno-prawne (na przykład pomoc prawna)** – pomoc formalno-prawna była uznawana za istotną, szczególnie w przypadkach uzyskania alimentów czy pozbawienia władzy rodzicielskiej. Niektórzy opiekunowie radzili sobie sami z tymi zagadnieniami, ale inni wyrażali potrzebę dostępu do profesjonalnej pomocy prawnej.
- **Kwestie materialne (wsparcie finansowe)** – opiekunowie wskazywali, że dodatkowe wsparcie finansowe jest niezbędne, aby zapewnić dzieciom odpowiednie warunki życia, zwłaszcza w przypadku dzieci pełnoletnich, które nadal się uczą.
- **Kwestie bytowe (na przykład pomoc rzeczowa, mieszkaniowa)** – większość opiekunów radzi sobie z kwestiami bytowymi, choć niektórzy wskazywali, że wsparcie mieszkaniowe byłoby przydatne.

”

My próbujemy coś robić, ile możemy, tyle stwarzamy wnuczkom. A na przykład on pytał się o takie 10 tysięcy, co się należy na usamodzielnienie, ale żeby je dostać, musiałby się wymeldować i znaleźć sobie mieszkanie.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wyniki badania wskazują na różnorodne potrzeby oraz wyzwania związane z opieką nad dziećmi w rodzinach zastępczych. W kwestii idealnego systemu wychowawczego dla rodzin zastępczych, pojawiło się wiele spostrzeżeń, które sugerują, że powinien on oferować elastyczne, dostosowane do indywidualnych potrzeb rozwiązania.

Część respondentów podkreślała, że istnieje ogromna dysproporcja między wsparciem oferowanym rodzinom spokrewnionym a tym, które otrzymują zawodowe rodziny zastępcze. Zauważono, że system wspierający rodziny zastępcze, zwłaszcza w odniesieniu do finansów, jest niesprawiedliwy. Rodziny spokrewnione często otrzymują znacznie mniejsze środki, mimo że ich potrzeby są porównywalne do rodzin zawodowych. W dodatku, wiele osób wskazywało na brak wystarczającego zainteresowania ze strony urzędów i instytucji, które powinny organizować wsparcie i monitorować warunki w rodzinach zastępczych. Pojawiły się sugestie, że system wychowawczy powinien być bardziej praktyczny i dostosowany do rzeczywistych potrzeb rodzin.

”

Przecież tam są pompowane tak olbrzymie pieniądze, że się w głowie nie mieści. My jako rodzina spokrewniona dostajemy może 1/5 tego na dziecko, co tam idzie, bo tam jest wszystko.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Respondenci wspominali o różnych formach wsparcia, jakie mogłyby być przydatne w ramach takiego systemu. Jedną z częściej powtarzających się propozycji było stworzenie wolontariatu, który umożliwiłby opiekę nad dziećmi przez kilka godzin dziennie lub na kilka dni, np. na czas rehabilitacji czy wizyty w szpitalu.

Inną, równie ważną kwestią, którą poruszyli respondenci, był problem związany z brakiem wsparcia psychologicznego. Część opiekunów wskazywała, że brakuje im zorganizowanych grup wsparcia, w których mogliby dzielić się swoimi doświadczeniami, a także czerpać z wiedzy i porad specjalistów. Szczególnie w rodzinach zastępczych, w których dzieci mają różnego rodzaju niepełnosprawności, opiekunowie są przemęczeni i potrzebują regularnej pomocy specjalistów.

Badani, którzy mają pod opieką więcej dzieci, sugerowali również konieczność wprowadzenia programów edukacyjnych, kolonii, czy warsztatów integracyjnych, które mogłyby nie tylko odciążyć opiekunów, ale także wpłynąć pozytywnie na rozwój dzieci.

” *On jeździł na kolonie co roku. A teraz na kolonie nie, no bo już jest za stary. Do tej fundacji też nie, bo dla takich starszych nie ma nic. Nie ma nic, żeby jakieś warsztaty, jakieś coś, gdzie przy okazji by się czegoś nauczyły i jakoś tam wolne chwile spędziły.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wypowiedzi uczestników wywiadów sugerują, że respondenci mają różne doświadczenia związane z trudnymi sytuacjami rodzicielskimi. Część osób wskazywała, że ich podopieczni nie sprawiali większych problemów wychowawczych, nie chodzili na wagary, ani nie mieli problemów z agresją. W przypadku innych badanych, trudności pojawiały się głównie w relacjach z rówieśnikami. W takich sytuacjach respondenci często sami musieli interweniować, szukając pomocy w szkole lub u psychologa, a wsparcie instytucjonalne, takie jak PCPR, było ograniczone lub niedostateczne.

Część badanych wspominała o problemach związanych z traumą i konfliktami rodzinnymi, które miały wpływ na zachowanie dzieci. W szczególności dotyczyło to dzieci, które miały trudne relacje z biologicznymi rodzicami lub doświadczały przemocy emocjonalnej ze strony rówieśników. W tych przypadkach opiekunowie podkreślali, jak ważne jest wsparcie psychologiczne zarówno dla dzieci, jak i dla nich samych.

” *Niektórzy dokuczali mu, że jego babcia wychowuje, że on nie ma matki (...). I on wtedy reagował właśnie złością, biciem. No i miałam też trochę problemów, bo też jeździłam do tej szkoły, tłumaczyłam.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Z deklaracji uczestników wywiadów wynika, że nie zdarzyła im się sytuacja, w której wychowanek opuścił rodzinę zastępczą i został skierowany do pieczy instytucjonalnej. Może to wskazywać na silne więzi emocjonalne między opiekunami a dziećmi, a także duże

zaangażowanie opiekunów w zapewnienie wychowankom poczucia stabilności i bezpieczeństwa.

Pełna reintegracja rodzinna/usamodzielnienie wychowanków

Deklaracje respondentów wskazują, że usamodzielnianie jest postrzegane jako trudny proces, który niejednokrotnie wymaga dodatkowego wsparcia ze strony instytucji, takich jak PCPR, szczególnie w kontekście wsparcia finansowego, opłaty za mieszkania czy zapewnienia podstawowych warunków życia.

Rodziny zastępcze często opisywały wychowanków jako osoby, które nie zawsze są gotowe na samodzielne funkcjonowanie po osiągnięciu pełnoletności, co wiąże się z dalszą pomocą, zarówno finansową, jak i organizacyjną ze strony rodziny. Wypowiedzi badanych sugerują, że usamodzielnianie bywa niejednokrotnie związane z etapami edukacji — dopóki dziecko kontynuuje naukę, zwykle pozostaje pod opieką rodziny. Z wypowiedzi wyłania się również obraz problemów emocjonalnych związanych z relacjami z rodziną biologiczną, które często są skomplikowane. Niektóre dzieci, mimo formalnych możliwości kontaktu, unikają relacji z rodzicami biologicznymi z powodu wcześniejszych traumatycznych doświadczeń.

Ona pojechałaby tam do tamtej cioci, do tamtej babci, ale się nie chce spotykać z ojcem.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Ponadto, usamodzielnianie się wychowanków bywa zależne od wsparcia instytucjonalnego - brak odpowiednich środków finansowych lub wsparcia z PCPR-u może znacząco opóźniać ten proces. W odniesieniu do osób z problemami zdrowotnymi lub psychologicznymi, usamodzielnianie jest jeszcze bardziej skomplikowane, ponieważ dzieci te często potrzebują stałej opieki, nawet po osiągnięciu pełnoletności.

Z deklaracji uczestników wywiadów wynika, że żaden z wychowanków nie powrócił do środowiska rodzinnego w wyniku pełnej reintegracji rodzinnej. Nie zdarzały się również sytuacje, kiedy dzieci powróciły do swojej biologicznej rodziny, a później ponownie zostały skierowane do rodziny zastępczej.

Rozmówcy zwracali uwagę na trudności, jakie napotykają lub mogą napotkać ich wychowankowie w procesie usamodzielnienia, podkreślając przede wszystkim brak odpowiedniego wsparcia w kilku kluczowych obszarach. Przede wszystkim brakuje dostępu do stabilnego zatrudnienia oraz mieszkań, co stanowi podstawę do ich samodzielnego funkcjonowania w dorosłym życiu. W związku z tym pojawia się potrzeba wprowadzenia obowiązkowego wsparcia instytucji, w tym przede wszystkim dostęp do mieszkań, aby młode osoby mogły bezpiecznie wejść w dorosłe życie. Wskazuje się również na potrzebę wsparcia psychologicznego, jednak niekoniecznie w ramach instytucji powiązanych z PCPR, ale raczej poprzez dostęp do niezależnych specjalistów, którym młodzi ludzie mogliby zaufać. Zdarza się bowiem, że wychowankowie z niechęcią korzystają z pomocy instytucji, które mają kontakt

z ich opiekunami, z obawy, że informacje mogą zostać przekazane dalej w niepożądany sposób.

”

Jakieś wsparcie może psychologa, tylko ja myślę, że psychologa może niekoniecznie znanego, jakiegoś takiego z PCPR-u, do którego mogą nie mieć zaufania, bo jest to jakaś tam instytucja związana z ich tymi ciociami, czy ich opiekunami.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Formy wsparcia/usługi ustawowe i pozaustawowe

W zakresie wsparcia pozaustawowego, zdecydowana większość badanych wskazuje na ograniczony lub wręcz brak tego rodzaju wsparcia. W przypadku wsparcia ustawowego, należy rozważyć każdą formę odrębnie:

- **Zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji, biorąc pod uwagę ich potrzeby** – badani wskazywali, że uczestniczyli w szkoleniach organizowanych przez PCPR. Część z nich twierdziła, że ich tematyka była zbyt ogólna lub nieadekwatna do ich aktualnych potrzeb. Uczestnicy wywiadów w szczególności cenią sobie spotkania dotyczące radzenia sobie z trudnymi zachowaniami dzieci.
- **Zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych** - część rodzin korzystała z grup wsparcia, jednak w niektórych przypadkach po pandemii spotkania te przestały być praktykowane. Zdarzało się również, że grupy wsparcia były mało liczne, przez co ich skuteczność była ograniczona. Wśród badanych pojawiły się głosy, że brakuje wsparcia na poziomie bardziej emocjonalnym i terapeutycznym.
- **Organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy** - zdecydowana większość badanych nie korzystała z tego rodzaju wsparcia, a niektóre osoby stwierdzały, że nawet nie wiedziały o takiej możliwości. Część rodzin wyraziła zainteresowanie tego typu pomocą, np. w zakresie zakupów czy opieki nad dzieckiem.
- **Prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej** - nie wszystkie rodziny korzystają z poradnictwa i terapii. Część z nich nie widziała potrzeby korzystania z tego wsparcia lub miała ograniczone możliwości dostępu do specjalistów. Ci, którzy skorzystali, uważają je za pomocne, szczególnie w trudnych przypadkach związanych z dziećmi po przejściach.
- **Zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego** - większość rodzin nie korzystała z pomocy prawnej, choć były przypadki, w których pomoc prawnika była przydatna. Kilku uczestników wywiadów miało negatywne doświadczenia z prawnikiem PCPR, który nie dostarczył oczekiwanej pomocy.

- **Szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczę** – nieliczne rodziny deklarowały, że korzystały ze wsparcia psychologiczno-pedagogicznego.
- **Organizowanie opieki nad dzieckiem, w przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku** – uczestnicy wywiadów nie korzystali z tego rodzaju wsparcia, choć niektóre osoby zgłaszały, że taka pomoc mogłaby być przydatna, zwłaszcza w sytuacjach awaryjnych lub przy potrzebie odpoczynku.
- **Zapewnienie rodzinom zastępczym i rodzinnym domom dziecka opieki koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej** – uczestnicy wywiadów mają stały kontakt z koordynatorem pieczy zastępczej, a wielu z nich wyrażało zadowolenie z tej współpracy.

”

Koordinator jest i nie mam nic do pani obecnie, która jest koordynatorem. Zawsze mówi: „jeżeli pani ma jakiś problem, czy coś, proszę dzwonić o każdej porze”. Nie mogę powiedzieć nic złego.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Analiza działań potrzebnych dla zwiększenia liczby rodzin zastępczych/RDD

W opinii badanych, aby liczba rodzin zastępczych/RDD była adekwatna do potrzeb, należałoby dokonać zmian proceduralnych i zwiększenia świadomości społecznej na temat pełnienia tej roli. Wskazywano, że formalności związane z zostaniem rodziną zastępczą/RDD są skomplikowane, co zniechęca potencjalnych kandydatów. Procesy kwalifikacyjne bywają trudne, wymagające i często niezrozumiałe dla osób starających się o opiekę nad dzieckiem.

Drugim ważnym aspektem jest edukacja i informowanie społeczeństwa o roli rodzin zastępczych/RDD. Pomysł organizowania spotkań edukacyjnych oraz kampanii społecznych, które przybliżałyby tematykę pieczy zastępczej, pojawiał się w wielu wypowiedziach. Współpraca z mediami, zarówno lokalnymi, jak i ogólnokrajowymi, mogłaby pomóc w zmniejszeniu stygmatyzacji dzieci z rodzin zastępczych oraz w propagowaniu pozytywnych wzorców.

Większość uczestników wywiadów wskazywała, że obecne wsparcie finansowe jest niewystarczające, zwłaszcza w przypadku dzieci z niepełnosprawnościami lub poważnymi problemami zdrowotnymi. Rodziny zwracają uwagę na wysokie koszty opieki nad dziećmi wymagającymi specjalistycznego leczenia oraz na brak dostępu do odpowiednich usług zdrowotnych i terapeutycznych.

”

Jeśli chodzi o te wsparcie na utrzymanie dziecka, że jednak 1000 zł, to jest stanowczo za mało, moja emerytura idzie na opłaty, później kupienie środków, tego węgla, tego drzewa.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Kolejnym ważnym aspektem jest zapewnienie wsparcia psychologicznego i logistycznego dla rodzin zastępczych. Rodziny zastępcze często czują się osamotnione w swoich problemach i potrzebują bardziej zorganizowanego wsparcia ze strony specjalistów oraz instytucji. Ułatwienie dostępu do pomocy psychologicznej i terapii, a także stworzenie systemu grup wsparcia dla rodzin zastępczych, mogłoby poprawić ich funkcjonowanie.

Warto zauważyć, że emocjonalne zaangażowanie i „powołanie” do pełnienia roli rodziny zastępczej jest kluczowym czynnikiem motywującym, o czym wspomina wiele osób. Podkreślano, że miłość do dzieci oraz chęć zapewnienia im opieki i wsparcia jest podstawowym motywem, który skłonił ich do podjęcia tej roli. Z drugiej strony, pojawiły się również głosy sugerujące, że badani nie zdecydowałoby się na pełnienie roli rodziny zastępczej w sytuacji, jeśli dziecko nie byłoby z nimi spokrewnione.

” *Ja to uważam tak - żeby prowadzić rodzinny dom dziecka, to musi być do tego człowiek powołany, nie z przymusu.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *To jest wnuczek, obcego dziecka chyba bym się nie podjęła.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Analiza potrzeb szkoleniowych rodzin zastępczych spokrewnionych

Wyniki badania wskazują, że większość starszych opiekunów rodzin zastępczych spokrewnionych nie jest zainteresowana uczestnictwem w szkoleniach. Wynika to przede wszystkim z zaawansowanego wieku, problemów zdrowotnych oraz odpowiedzialności związanych z opieką nad dziećmi. Badani podkreślali, że wcześniejsze szkolenia były wystarczające, a obecnie nie odczuwają potrzeby kontynuowania edukacji w tym zakresie.

” *Nie, to już nie dla mnie, bo ja już jestem w takim wieku, że ja już czymś takim bym się nie zajmowała.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wśród pozostałych osób zauważalne jest zainteresowanie tematami związanymi z:

- **technologią i wychowaniem dzieci w nowoczesnym świecie** - respondenci wyrażali zaniepokojenie nadmiernym korzystaniem przez dzieci z komputerów, telefonów oraz innych urządzeń elektronicznych. Wskazywali na potrzebę szkoleń, które pomogłyby lepiej radzić sobie z ograniczaniem czasu spędzanego przez dzieci przed ekranem.

” *Jak postępować w pewnych sytuacjach. Jak rozmawiać z takimi dorastającymi chłopakami czy dziewczynami, bo ja wychowałam swoje dzieci w zupełnie innym świecie. Ja nieraz sama zastanawiam się, co powiedzieć w danej sytuacji, no bo ja tego nie przeżyłam, ja nie żyję w tym świecie teraz Internetu.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **dorastaniem dzieci i młodzieży** - badani wyrażali potrzebę wsparcia w radzeniu sobie z emocjami dzieci, ich trudnymi zachowaniami oraz w poprawie komunikacji. Opiekunowie podkreślali, że chcieliby szkoleń, które pomogłyby im lepiej wspierać młodzież w okresie dojrzewania.
- **wychowaniem dzieci z zaburzeniami rozwoju, takimi jak FAS i autyzm** – badani zwracali uwagę na konieczność wsparcia w opiece nad dziećmi z tymi problemami oraz na potrzebę uzyskania praktycznych wskazówek dotyczących radzenia sobie z trudnościami wychowawczymi.

Wyniki badania z rodzinami zastępczymi niezawodowymi

Charakterystyka badanych rodzin zastępczych niezawodowych

Uczestnicy wywiadów, tworzący rodziny zastępcze niezawodowe, w większości wskazują, że pełnią tę funkcję wspólnie z małżonkiem lub partnerem, choć zdarzają się także przypadki osób, które pełnią tę rolę samodzielnie. W przypadku tworzenia rodziny zastępczej wspólnie, obie osoby zazwyczaj uczestniczyły w odpowiednich szkoleniach przygotowujących do tej roli.

Długość pełnienia funkcji rodziny zastępczej jest bardzo zróżnicowana – od rodzin, które dopiero rozpoczęły swoją działalność, po takie, które funkcjonują w tej roli już od wielu lat, nierzadko ponad dekadę. Często pod opieką znajdują się dzieci spokrewnione z opiekunami, zwłaszcza z linii bocznej (np. siostrzeńcy lub bratanice).

Większość badanych pełni funkcję rodziny zastępczej dla jednego dziecka. Niektórzy wspominali również o biologicznych dzieciach, które także znajdują się pod ich opieką.

Wejście dzieci w system całodobowej opieki rodzinnej i wyjście z niego

Najczęstszymi przyczynami skierowania dzieci do badanych rodzin zastępczych były problemy wynikające z zaniedbania przez biologicznych rodziców, często związane z nadużywaniem alkoholu, przemocą oraz brakiem odpowiedniej opieki. Część uczestników wywiadów wskazywała, że dzieci były zaniedbane pod względem zarówno fizycznym, jak i emocjonalnym, co doprowadziło do decyzji o umieszczeniu ich w rodzinie zastępczej.

Zdarzały się także przypadki śmierci rodziców. W takich sytuacjach często drugi rodzic nie radził sobie z odpowiedzialnością, popadając w alkoholizm lub nie interesując się dziećmi. Innym wskazywanym powodem była choroba psychiczna jednego z rodziców, która skutkowałą niemożnością sprawowania opieki nad dziećmi.

” *Mama jej nie chciała od początku jak ją urodziła, nie opiekowała się nią należycie, ojciec tak samo. Też już w pewnym momencie podejmowała decyzje, żeby ją gdzieś tam oddać, jeszcze rodzina ją blokowała, że może jeszcze się uda, ale jak znaleźli siniaki, to przyszła policja i dziecko zostało przejęte.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Zmarła siostra męża, która samodzielnie wychowywała dziecko i został sam.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Moja siostra jest osobą niepełnosprawną ze znacznym stopniem. Jest upośledzona umysłowo w stopniu znacznym, nie mówi.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Niektórzy respondenci wskazywali, że dzieci, które wcześniej były pod ich opieką, usamodzielniały się. Wychowankowie najczęściej pozostawali w rodzinach zastępczych aż do zakończenia edukacji lub do momentu, gdy byli gotowi na samodzielne życie. Podkreślono, że młodzi dorośli nadal utrzymują bliski kontakt z rodziną zastępczą, mimo że formalnie nie są już jej wychowankami.

Motywacja do podjęcia pełnienia funkcji rodziny zastępczej

Najczęściej wspominanymi przez uczestników wywiadów początkowymi motywacjami do zostania rodzicem zastępczym były potrzeba serca oraz chęć pomocy dziecku z rodziny. W niektórych przypadkach decyzja ta wynikała głównie z chęci ochrony dziecka przed zaniedbaniem, przemocą lub brakiem odpowiedniej opieki ze strony rodziców biologicznych. Część respondentów podkreślała, że ich decyzja była spontaniczna.

”

Szczerze mówiąc, to nie było czasu do namysłu. To wyszło nagle, nikt się tego nie spodziewał. Zostaliśmy rzućni na głęboką wodę i tak wyszło.

Źródło: badanie jakościowe TDI

W przypadku niektórych respondentów motywacje do pełnienia roli rodziny zastępczej były także związane z sytuacjami osobistymi, takimi jak brak możliwości posiadania własnych dzieci. Dla części osób decyzja o zostaniu rodziną zastępczą była naturalnym wyborem, wynikającym z potrzeby zapewnienia dziecku opieki i miłości, której nie mogło otrzymać w swojej biologicznej rodzinie.

”

Ja już od dawna, odkąd pamiętam, marzyłam o tym, żeby stworzyć taką rodzinę. Właściwie myślałam o adopcji. Ale mój mąż nie był nigdy na to gotowy. Psychicznie chyba raczej. Bał się zawsze, że dziecko może skrzywdzić w ten sposób, że „nasze dzieci będą kochać inaczej, bardziej”. Ale dorósł chyba też do tej decyzji.

Źródło: badanie jakościowe TDI

”

Ja te dzieci znam od urodzenia, jakby nie było i było mi przykro, że te dzieci musiały być w domu dziecka te półtorej roku i robiłam wszystko, żeby dzieciaki mogły być przy mnie.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Większość respondentów deklarowała niezmiennność początkowych motywacji. W trakcie pełnienia tej funkcji ich zaangażowanie i motywacja nie osłabły, a wielu z nich zaznacza, że podjęliby taką samą decyzję ponownie.

”

Jak najbardziej podjęłabym tą decyzję. Nie wahałabym się teraz, tak samo jak nie wahałam się wcześniej.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Zwrócono również uwagę na to, że doświadczenie zdobyte w trakcie pełnienia funkcji rodziny zastępczej sprawia, iż teraz czuliby się lepiej przygotowani do podjęcia tej odpowiedzialności. Część badanych wspominała o problemach związanych z rodzicami biologicznymi dziecka lub wyzwaniem wychowawczymi, które jednak nie wpłynęły na ich ogólne podejście do pełnienia roli rodzica zastępczego.

Współdziałanie z instytucjami

Odpowiadając na pytanie dotyczące współpracy rodziców zastępczych z różnymi instytucjami, należy odnieść się do każdego z podmiotów z osobna:

- **Ośrodek pomocy społecznej** – OPS, CUS zapewnia rodzinom zastępczym wsparcie socjalne, organizacyjne oraz doradcze. Współpraca obejmuje regularne kontakty w celu uzyskania świadczeń finansowych, pomocy rzeczowej, a także w razie potrzeby skierowanie rodziny do innych instytucji wspierających.
- **Koordinator pieczy zastępczej** – koordynator pełni rolę bezpośredniego opiekuna i doradcy dla rodzin zastępczych. Współpraca z koordynatorem jest stała i dotyczy zarówno bieżących spraw opiekuńczych, jak i długofalowego planowania rozwoju dziecka. Koordynator organizuje także szkolenia oraz spotkania integracyjne dla rodzin zastępczych.

”

Na dzień dzisiejszy najczęściej kontakt mam z PCPR. Wynika chociażby to z tego, że mamy odwiedzin pani, która sprawuje pieczę nad nami, opiekuje się, pani koordynator.

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Organizator pieczy zastępczej (PCPR)** – współpraca rodzin zastępczych z PCPR obejmuje wszystkie formalności związane z opieką zastępczą, od kwalifikacji do pełnienia roli rodziny zastępczej po wsparcie merytoryczne i psychologiczne.
- **Placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej** – zdarzały się sytuacje, że dzieci trafiające do rodzin zastępczych miały za sobą doświadczenia związane z pobytem w placówkach instytucjonalnych (np. placówkach opiekuńczo-wychowawczych). W takich przypadkach współpraca dotyczyła przekazywania informacji o dziecku.
- **Inne rodziny zastępcze/rodzinne domy dziecka** – rodziny zastępcze niezawodowe regularnie utrzymują kontakt z innymi rodzinami w ramach wymiany doświadczeń i wzajemnego wsparcia, zarówno w sprawach codziennych, jak i w trudnych sytuacjach wychowawczych. Często organizowane są także spotkania integracyjne i szkolenia, które umożliwiają nawiązywanie kontaktów i dzielenie się praktycznymi poradami.
- **Instytucje oświatowe** – współpraca z instytucjami oświatowymi, takimi jak szkoły i przedszkola, odbywa się regularnie, często również w kontekście organizowania indywidualnej pomocy pedagogicznej i psychologicznej dla dzieci w pieczy zastępczej. Niektóre rodziny muszą współpracować z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, aby monitorować rozwój dzieci i w razie potrzeby wdrażać dodatkowe formy wsparcia.

- **Policja** – rodziny zastępcze współpracują z policją raczej sporadycznie, głównie w sytuacjach kryzysowych. Dotyczy to interwencji związanych z zagrożeniem zdrowia lub bezpieczeństwa dziecka, ale także wyjaśniania spraw sądowych lub trudnych sytuacji rodzinnych.
- **Ośrodek adopcyjny** – wypowiedzi rozmówców wskazują, że do tej pory współpraca z ośrodkami adopcyjnymi nie miała miejsca.
- **Służba zdrowia (ośrodki, przychodnie specjalistyczne)** – rodziny zastępcze bardzo często współpracują ze służbą zdrowia, zwłaszcza jeśli dziecko wymaga specjalistycznej opieki lekarskiej. Wizyty u lekarzy specjalistów, psychologów i terapeutów są często nieodłącznym elementem życia rodzin zastępczych.

”

Co do specjalistów, takich typowych, ortopeda, alergolog, to są bardzo... ale to bardzo długie okresy oczekiwania. W większości, żeby dziecko była fajnie prowadzone, to ja muszę korzystać z opieki prywatnej.

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Organizacje pozarządowe** - współpraca z organizacjami pozarządowymi w przypadku rodzin zastępczych jest rzadkością i ma charakter incydentalny. Głównie ogranicza się do okazjonalnego uczestnictwa w szkoleniach, warsztatach lub korzystania ze wsparcia psychologicznego oferowanego przez te organizacje.
- **Kościół lub związki wyznaniowe** - współpraca z kościołami lub związkami wyznaniowymi odbywa się stosunkowo rzadko i zazwyczaj dotyczy wsparcia duchowego lub okazjonalnej pomocy materialnej.
- **Sąd** - kontakt z sądami jest stosunkowo częsty, zwłaszcza w kontekście procesów dotyczących przyznania opieki zastępczej lub ustalania kontaktów dziecka z rodzicami biologicznymi. Rodziny zastępcze muszą często uczestniczyć w rozprawach i współpracować z sądami przy podejmowaniu decyzji dotyczących przyszłości dziecka.

Trudności we współpracy z wyżej wymienionymi instytucjami/podmiotami dotyczyły między innymi długości trwania procesów sądowych. Respondenci wskazywali, że formalności związane z postępowaniami sądowymi często ciągną się przez wiele miesięcy, co wydłuża procesy związane z opieką prawną nad dziećmi.

”

Chyba zaczęliśmy papiery, dokumenty składać jakoś na początku roku i wiem, że na koniec czerwca mieliśmy to postanowienie z sądu, czyli dość długo to było.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Inne trudności, które pojawiły się w wypowiedziach badanych, związane były z ograniczonymi środkami finansowymi powiatów, które wpływają na możliwość zapewnienia dzieciom odpowiednich form wsparcia, takich jak dowozy na zajęcia czy udział w dodatkowych aktywnościach.

W kilku przypadkach problemem okazały się kwestie związane z rodzinami biologicznymi, Opisano przykład ojca, który ingeruje w życie rodziny zastępczej, manipulując dziećmi. Część uczestników wywiadów wspominała natomiast o trudnościach we współpracy ze służbą zdrowia, szczególnie w kontekście długich kolejek do specjalistów.

Uczestnicy wywiadów wskazywali na kilka kluczowych obszarów do poprawy, w kontekście polepszenia współpracy rodzin zastępczych z instytucjami. Jednym z najczęściej podnoszonych problemów była długotrwałość procedur sądowych oraz brak dostatecznie szybkiej reakcji na potrzeby dzieci i rodzin zastępczych. W szczególności respondenci sugerowali, że sądy powinny działać sprawniej, zwłaszcza w przypadkach, które bezpośrednio dotyczą dobra dziecka.

W odniesieniu do współpracy z instytucjami, takimi jak PCPR, rodziny wskazywały na potrzebę większego wsparcia informacyjnego i organizacyjnego. Podkreślono, że muszą oni sami szukać informacji o dostępnych formach wsparcia, terapii czy zajęciach dodatkowych dla dzieci.

” *Wydaje mi się, że może MOPS czy PCPR, powinny takie instytucje podpowiadać nam troszeczkę więcej, gdzie mamy się udać, jak mamy jakieś możliwości pozyskania pieniędzy dla takiego dziecka. Czy dodatkowych zajęć jeszcze organizowanych w powiecie czy w gminie.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Jednym z kluczowych obszarów wymagających poprawy jest dostęp do lekarzy specjalistów. Respondenci wielokrotnie wskazywali, że czas oczekiwania na wizyty u lekarzy specjalistów, jest zbyt długi. Pojawiały się też postulaty dotyczące bardziej systematycznego wsparcia psychologicznego i prawnego dla rodzin, szczególnie w sytuacjach, gdy rodziny te stają przed trudnościami prawnymi lub są niesłusznie oskarżane przez podopiecznych. W kontekście relacji z policją, respondenci wskazywali na potrzebę większej skuteczności i obiektywności interwencji.

” *Mnie się wydaje, że taka pomoc psychologiczna, jeżeli są jakieś tego typu rzeczy. I pomoc prawna.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

” *Nasze dzieciaki wychodząc z pieczy w okresie nastoletnim mają okres buntu. Okres buntu, ale nie w tym sensie, że przychodzą im do głowy różne pomysły, ale czasami ze strony tych dzieci jest bardzo duża złośliwość (...). Te rodziny są później naprawdę pokrzywdzone i nie ma takiej ochrony, takiego przedstawiciela prawnego.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Inną istotną kwestią są trudności związane z dostępnością szkoleń. Respondenci zwrócili uwagę na konieczność organizowania szkoleń bliżej miejsca zamieszkania, aby uczestnictwo w nich było łatwiejsze, a nie wymagało długich dojazdów.

Potrzeby i problemy opieki nad dziećmi przyjętymi do rodzinnej pieczy zastępczej

Z wypowiedzi badanych odnośnie potrzeb i problemów opieki nad dziećmi w rodzinnej pieczy zastępczej wynika, że najpilniejsze potrzeby wychowanków to wsparcie emocjonalne, pomoc edukacyjna oraz dostęp do specjalistycznej opieki zdrowotnej. Badani podkreślali, że dzieci przynoszą do rodzin zastępczych багаż emocjonalny i często wykazują trudności w codziennym funkcjonowaniu. Rodziny zastępcze zwracają uwagę na specyficzne trudności emocjonalne i psychologiczne dzieci. Podczas gdy niektóre z dzieci są otwarte i komunikatywne, inne mają problemy z pewnością siebie lub przejawiają trudne zachowania, takie jak izolowanie się od otoczenia czy niechęć do nauki. Kluczowym wyzwaniem dla rodzin jest zapewnienie dzieciom wsparcia psychologicznego, które jest niezbędne, aby mogły radzić sobie z traumami i lękami.

Zwrócono także uwagę, że szkoły odgrywają kluczową rolę w rozwoju dzieci z pieczy zastępczej. Część wychowanków ma trudności w nauce lub problemy behawioralne wynikające z ich wcześniejszych doświadczeń. Brak zindywidualizowanego podejścia może sprawić, że takie dzieci będą miały problemy z osiągnięciem sukcesów edukacyjnych. Ponadto, ograniczony dostęp do specjalistów i niewystarczająca współpraca z rodzinami zastępczymi powodują, że dzieci te często pozostają bez adekwatnego wsparcia.

On potrzebuje opieki psychologa, opieki psychiatry, pedagoga dobrego w szkole, bo no wiadomo, że w szkole spędza więcej czasu niż w domu.

Źródło: badanie jakościowe TDI

W przypadku starszych dzieci i nastolatków wychowujących się w pieczy zastępczej, pojawił się temat przygotowania do dorosłego życia. Wyrażano obawy związane z brakiem możliwości uzyskania własnego mieszkania w przyszłości. Rodzice zastępczy sugerowali potrzebę systemowych rozwiązań, takich jak dostęp do tanich mieszkań czy programy wspierające usamodzielnianie się młodych dorosłych opuszczających pieczę zastępczą.

Wyniki badania wskazują, że opiekunowie często zmagają się ze zmęczeniem wynikającym z codziennych obowiązków oraz koniecznością łączenia pracy z opieką nad dziećmi. Rodzice zastępczy szczególnie potrzebują wsparcia w takich obszarach jak dowozy dzieci do szkół i na wizyty u specjalistów oraz uzyskanie odpowiedniej pomocy formalno-prawnej. Wsparcie psychologiczne dla opiekunów, jest również istotne, zwłaszcza w kontekście radzenia sobie z trudnymi zachowaniami dzieci.

Sytuacje w rodzinnych formach pieczy zastępczej wymagające wsparcia

Przedstawiciele badanych niezawodowych rodzin zastępczych poproszono o wskazanie swoich głównych potrzeb w następujących obszarach wymagających wsparcia:

- **opieka (przypilnowanie dzieci)** – niektórzy opiekunowie wyrazili brak potrzeby wytchnienia. W przypadku starszych dzieci rodzice zastępczy często radzą sobie samodzielnie lub mają wsparcie od innych członków rodziny, jak starsze rodzeństwo, dziadkowie czy małżonek. Potrzeba opieki jest bardziej potrzebna opiekunom mającym pod swoją opieką małe dzieci lub w sytuacjach awaryjnych, takich jak nagłe wyjścia czy problemy zdrowotne. Uczestnicy wywiadów wskazywali, że gdy brakuje rodziny, możliwość korzystania z rodzin pomocowych lub osób, które dzieci znają, mogłaby stanowić dobre rozwiązanie.

”

To jest właśnie ta jedyna, podstawowa potrzeba, żeby ja mam też takie życie w ruchu, dużo mam zajęć, tak że przydałoby się czasem, żeby ktoś się mi nią zajął, a nie zajmie się nią nikt prócz mojego męża, on też pracuje sporo.

Źródło: badanie jakościowe TDI

- **Zorganizowanie odpoczynku dla rodziców zastępczych** – większość respondentów wskazywała na brak potrzeby dodatkowego wsparcia ze względu na pomoc ze strony rodziny (np. dorosłych dzieci czy dziadków). W przypadku opieki nad młodszymi dziećmi rodzice zastępczy sugerują, że możliwość wsparcia finansowego lub wynajęcia opiekunki na kilka dni byłaby przydatna, choć często wskazują na trudności emocjonalne związane z zostawieniem dzieci na dłuższy czas.
- **Kwestie organizacyjne (dowozy/dojazdy dzieci z niepełnosprawnością, umawianie wizyt u specjalistów, odbieranie dzieci ze szkoły)** – rodzice zastępczy zazwyczaj radzą sobie samodzielnie, szczególnie jeśli mają dostęp do samochodu, mieszkają blisko szkoły lub mogą liczyć na wsparcie rodziny. Większość respondentów wskazuje na brak potrzeby dodatkowego wsparcia. Jeden z respondentów wskazał, że w przypadkach, gdy dzieci wymagają opieki, korzysta on z pomocy asystentów z opieki społecznej, którzy zajmują się dowozami na wizyty u lekarzy.
- **Pomoc w kontaktach z rodzicami biologicznymi dzieci** – opinie badanych były podzielone – część rodzin miała pozytywne doświadczenia, utrzymując regularne i dobre relacje z rodzicami biologicznymi dzieci, podczas gdy inne podkreślały potrzebę kontroli i wsparcia ze strony instytucji, zwłaszcza w sytuacjach konfliktowych.
- **Pomocą w edukacji dzieci** – w wielu przypadkach respondenci wskazywali na potrzebę korepetycji, szczególnie z przedmiotów takich jak matematyka czy języki obce. Wzrastające wymagania edukacyjne sprawiają, że pomoc w edukacji jest kluczowa. Rodziny często wskazywały na trudności finansowe związane z organizacją korepetycji, podkreślając, że wsparcie finansowe ze strony instytucji takich jak PCPR czy OPS, CUS byłoby pomocne.

- **Wsparcie psychologiczne dla rodziców zastępczych (np. radzenie sobie z trudnymi zachowaniami dzieci)** – część respondentów wskazuje, że wsparcie psychologiczne byłoby pomocne w pracy nad emocjami. Kilku opiekunów korzysta z pomocy psychologa. Inni wskazują na brak potrzeby wsparcia, podkreślając swoją samodzielność i radzenie sobie bez pomocy specjalistów.
- **Wsparcie psychologiczne dla dzieci** – część badanych podkreślała, że wsparcie psychologiczne jest niezbędne, zwłaszcza w przypadku dzieci borykających się z traumą i problemami emocjonalnymi. Rodziny korzystają z poradni psychologicznych, a także warsztatów i terapii indywidualnych, choć niektórzy zauważają, że wsparcie to jest zbyt rzadkie. Inni rodzice podkreślają, że dzieci radzą sobie dobrze i wsparcie psychologa nie jest im potrzebne, choć zwracają uwagę na to, że możliwość skorzystania z pomocy psychologicznej jest zawsze dostępna.
- **Aspekty formalno-prawne (na przykład pomoc prawna)** – w wielu przypadkach respondenci podkreślali, że wsparcie prawnika jest kluczowe, zwłaszcza w sytuacjach związanych z długami po rodzicach biologicznych dzieci, pozbawieniem praw rodzicielskich, czy ustaleniem opieki prawnej. Niektóre rodziny korzystały z pomocy prawnej oferowanej przez PCPR lub prywatnych prawników.
- **Kwestie materialne (wsparcie finansowe)** – część uczestników wywiadów podkreślała, że na chwilę obecną radzi sobie finansowo, korzystając ze wsparcia PCPR-u oraz z programów takich jak 800+ czy 300+. Jednak niektóre rodziny sygnalizują, że dodatkowe wsparcie finansowe, szczególnie na korepetycje, leki, czy inne dodatkowe potrzeby, mogłoby być pomocne. W przypadkach, gdzie dzieci wymagają specjalnej opieki zdrowotnej, koszty leczenia oraz dojazdów stają się wyzwaniem, a rodziny odczuwają większą potrzebę wsparcia materialnego.
- **Kwestie bytowe (na przykład pomoc rzeczowa, mieszkaniowa)** – niektórzy rozmówcy sygnalizowali potrzebę wsparcia w zakupie nowych mebli, a także dostosowania przestrzeni do rosnących potrzeb dzieci (np. adaptacji strychu na pokoje). W niektórych przypadkach pojawia się również potrzeba większego mieszkania, jednak koszty związane z zakupem nieruchomości są zbyt wysokie.

Wyniki badania pokazują, że większość respondentów otrzymuje wsparcie głównie z PCPR. Instytucja ta zapewnia środki finansowe, organizuje szkolenia oraz udziela porad dotyczących formalności i codziennych problemów rodzin zastępczych. Koordynatorzy PCPR-u są oceniani pozytywnie za swoją dostępność i chęć pomocy. W niektórych obszarach, takich jak nauka, pomoc prawna, czy kwestie materialne, wsparcie jest niewystarczające - rodziny muszą same szukać rozwiązań. Inne instytucje, takie jak OPS, nie są często wymieniane jako źródło pomocy, a ich wsparcie jest ograniczone głównie do świadczeń finansowych.

W opinii uczestników wywiadów najważniejsze jest stworzenie systemu wytchnieniowego, który zapewniałby wsparcie w momentach, gdy rodzina zastępcza potrzebuje odpoczynku lub załatwienia ważnych spraw. Idealnym rozwiązaniem byłaby możliwość czasowego oddania podopiecznych pod opiekę zaufanej osoby –innej rodziny zastępczej lub pomocowej.

”

Może to jest jakaś myśl, może z tych właśnie rodziców zastępczych wybrać taką grupę, która by chciała dać wytchnienie tym ludziom, którzy pracują na co dzień, i zastąpić ich na ten czas.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Część badanych wskazywała, że powinna istnieć możliwość skorzystania z wolontariatu, w ramach którego osoby przeszkolone mogłyby na krótki czas przejąć opiekę nad dziećmi. Respondenci zwracali uwagę na konieczność wcześniejszego poznania takiej osoby przez dziecko, by czuło się bezpieczne w trakcie rozłąki z opiekunami.

Rodziny często podkreślały znaczenie wsparcia ze strony krewnych lub znajomych. W idealnym systemie wytchnieniowym oczekują, że w sytuacjach awaryjnych mogliby liczyć na pomoc tych osób. Niemniej jednak, gdy krewni nie są dostępni, instytucje takie jak PCPR powinny zapewniać wsparcie. W szczególności mowa tutaj o możliwości zorganizowania opieki zastępczej na czas wyjazdów, czy nawet krótkich przerw od codziennych obowiązków.

”

Na pewno przydałaby się jakaś pomoc, choćby w odrabianiu lekcji czy odbieraniu tych dzieci. Pewnie w różnych godzinach kończą lekcje, także myślę, że taka pomoc by się przydała.

Źródło: badanie jakościowe TDI

”

Ja bym zostawiła z mamą. A jak ktoś nie ma, na przykład rodziców, to żeby po prostu był albo z instytucji ktoś, albo też co dzieci się po prostu znajdą w grupie.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Badani opiekunowie w większości deklarowali, że występowanie poważnych problemów wychowawczych (np. trudny wychowanek, choroba, konflikt w rodzinie, kradzieże, wagary) ich nie dotyczy. Część badanych przyznaje, że ich podopieczni mogą mieć trudniejsze momenty, takie jak nieposłuszeństwo, spory czy konflikty z rodzeństwem, jednak zazwyczaj są one szybko rozwiązywane i nie wymagają interwencji z zewnątrz. Zazwyczaj w rozwiązaniu występujących problemów pomagają rozmowy oraz zachowywanie odpowiedniej dyscypliny. Rodzice zastępczy podkreślali także, że w razie trudności wiedzieliby, do kogo się zgłosić po pomoc, najczęściej wskazując na koordynatora PCPR lub psychologa.

”

Jest ułożonym, grzecznym chłopcem. Bardzo wrażliwym. I jak każde dziecko, wiadomo, ma swoje lepsze i gorsze dni.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Deklaracje uczestników wywiadów wskazują, że nie zdarzały im się sytuacje, w których wychowankowie opuściliby rodzinę zastępczą i zostali skierowani do pieczy instytucjonalnej.

Pełna reintegracja rodzinna /usamodzielnienie wychowanków

Sytuacje dzieci opuszczających badane rodziny zastępcze zależą w dużej mierze od indywidualnych uwarunkowań każdego z nich, ich sytuacji zdrowotnej oraz wsparcia, jakie otrzymują od opiekunów i instytucji państwowych. W przypadku dzieci z niepełnosprawnościami lub problemami zdrowotnymi usamodzielnienie się często nie jest możliwe w pełnym zakresie. W takich sytuacjach dzieci pozostają pod opieką rodziny zastępczej lub bliskich krewnych. W przypadku zdrowych dzieci usamodzielnienie przebiega sprawniej. Część z nich założyła własne gospodarstwa domowe, podjęło naukę na studiach lub poszukuje pracy, korzystając przy tym ze wsparcia finansowego PCPR. Proces ten wymaga jednak zaangażowania ze strony opiekunów, którzy pomagają wychowankom w zrozumieniu, jak radzić sobie w dorosłym życiu, np. zarządzając pieniędzmi czy podejmując decyzje dotyczące edukacji.

Usamodzielnienie dzieci ma duży wpływ emocjonalny na opiekunów. Dzieci, które odchodzą z rodzin zastępczych, często utrzymują bliski kontakt z opiekunami. W przypadku dzieci, które mają trudności z usamodzielnieniem, proces ten wiąże się z większym stresem, zarówno dla nich, jak i dla opiekunów.

W wielu przypadkach opiekunowie pełnią funkcję przewodników dla dzieci w procesie usamodzielniania. To oni pomagają im w podejmowaniu kluczowych decyzji życiowych, a także zapewniają wsparcie materialne – w postaci mieszkania, pieniędzy na start lub pomocy w zdobywaniu kwalifikacji. Czasami usamodzielnienie się dziecka przebiega szybko i bez większych trudności, jednak zdarzają się również przypadki, w których dzieci mają problemy z adaptacją do dorosłego życia, co rodzi obawy opiekunów co do ich przyszłości i zdolności do samodzielnego funkcjonowania.

Deklaracje uczestników wywiadów wskazują, że żaden z wychowanków badanych rodzin zastępczych nie powrócił do swojego biologicznego środowiska rodzinnego na skutek pełnej reintegracji rodzinnej. Nie odnotowano również żadnych przypadków, w których dzieci powróciły do swoich biologicznych rodzin, a później ponownie zostały skierowane do rodziny zastępczej.

Główne bariery w procesie usamodzielniania wychowanków dotyczą braku mieszkań oraz niewystarczającego wsparcia finansowego, które umożliwiłoby młodym ludziom samodzielne życie po opuszczeniu rodziny zastępczej. Opiekunowie wskazują, że młodzi ludzie wychodzący z rodzin zastępczych nie mają możliwości uzyskania własnego lokum, co stanowi główną barierę w ich samodzielnym funkcjonowaniu. Wynajem mieszkań jest kosztowny, a w wielu przypadkach samorządy nie mają zasobów, aby zapewnić młodym ludziom mieszkania.

”

Fajnie by było jakby w powiatach, w gminach powstały takie bloki, jak u nas był kiedyś hotelowiec, żeby mogły te dzieci mieć kawalerkę dla swojego użytku. Czyli państwo czy gmina by sprawowała opiekę, przez rok przypuścimy.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Myślę, że to byłaby dobra opcja, jeśli przynajmniej częściowo pokryliby koszty. Jakiś pokój lub coś takiego, żeby te dzieci mogły się usamodzielniać.

Źródło: badanie jakościowe TDI

Opiekunowie zaznaczają również, że kwota przeznaczana przez PCPR na usamodzielnienie jest niewystarczająca, aby w pełni zabezpieczyć wszystkie potrzeby młodych dorosłych. Nie wystarcza na wyposażenie mieszkania, a tym bardziej na jego wynajęcie. Opiekunowie wyrażają potrzebę większego wsparcia ze strony państwa, zwłaszcza w kontekście wysokich kosztów życia i wynajmu mieszkań.

Opiekunowie podkreślali potrzebę stworzenia mieszkań treningowych lub wspomaganych, gdzie dzieci mogłyby funkcjonować samodzielnie, ale pod kontrolą osób zaufanych lub koordynatorów zatrudnionych przez gminy.

Formy wsparcia/usługi ustawowe i pozaustawowe

W toku wywiadów badani poruszyli również kwestię korzystania z poszczególnych form wsparcia:

- **Szkolenia podnoszące kwalifikacje rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka** – z deklaracji badanych wynika, że większość z nich uczestniczyła w szkoleniach organizowanych przez PCPR, choć nie wszyscy. Kilku respondentów wspominało o szkoleniach, które miały charakter jednorazowy, a potem nie były już dostępne.
- **Grupy wsparcia oraz rodziny pomocowe** – większość respondentów korzystała z grup wsparcia. Niektórzy słyszeli o ich istnieniu, ale nie brali w nich udziału. Część badanych deklarowała, że słyszała o spotkaniach organizowanych przez PCPR, jednak nie czuła potrzeby korzystania z nich.
- **Pomoc wolontariuszy** – uczestnicy wywiadów nie korzystali z takiej formy wsparcia, a niektórzy nawet nie wiedzieli o jej istnieniu. Wolontariusze pojawiali się na przykład podczas wydarzeń organizowanych przez PCPR, ale pomoc indywidualna nie była oferowana.
- **Poradnictwo i terapia dla rodzin zastępczych oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej** – pomoc psychologiczna była dostępna, ale niewielka liczba rodzin z niej korzystała. Kilka osób wspominało o konsultacjach z psychologiem na początku swojej działalności jako rodzina zastępcza. Niektóre rodziny przyznały, że o możliwości terapii były informowane, ale nie czuły potrzeby korzystania z niej.
- **Pomoc prawna, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego** – pomoc prawna była oferowana przez PCPR, ale niewielu respondentów korzystało z tej formy wsparcia.
- **Szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych pieczą** – część badanych deklarowała, że była informowana o możliwości takiego wsparcia, ale niewielu z nich z niego korzystało.
- **Poradnictwo mające na celu przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu** - nieliczni

respondenci korzystali z tej formy wsparcia. Większość rodzin zastępczych, zwłaszcza tych, które dopiero zaczynały swoją działalność, nie czuła jeszcze wypalenia zawodowego. W niektórych przypadkach rodziny przyznawały, że nie potrzebowały takiego wsparcia, a sama forma poradnictwa dotycząca wypalenia zawodowego nie była szeroko dostępna.

- **Opieka nad dzieckiem, gdy rodzina zastępcza nie może sprawować opieki (ze względów zdrowotnych, losowych lub wypoczynkowych)** – uczestnicy wywiadów do tej pory nie korzystali z tej formy wsparcia. Respondenci przyznawali, że gdy musieli wyjechać lub mieli problemy zdrowotne, opieką nad dzieckiem zajmowała się najbliższa rodzina lub znajomi. W niektórych przypadkach rodziny nie wiedziały o możliwości skorzystania z tej formy wsparcia lub uznawały, że jej nie potrzebują.
- **Opieka koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej** – wszyscy badani korzystali z pomocy koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Respondenci podkreślali regularny kontakt z koordynatorem i chwalili wsparcie, jakie otrzymywali. Koordynatorzy pomagali w rozwiązywaniu problemów i byli dostępni, gdy tylko pojawiła się taka potrzeba.

” *Mamy cały czas panią koordynator. Współpraca z naszą panią koordynator przebiega pomyślnie. Pani stara się nam pomóc, wczuwa się w tę sytuację i jak najbardziej oceniam dobrze.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Analiza działań potrzebnych dla zwiększenia liczby rodzin zastępczych/RDD

W kontekście sposobów zwiększenia liczby rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka uczestnicy wywiadów zwracali uwagę na to, że choć zachęcanie do pełnienia roli rodziny zastępczej może mieć pewne efekty, to wielu uważa, że trzeba „urodzić się” do tego zadania. Tylko osoby, które mają w sobie odpowiednią wrażliwość, empatię i gotowość do podjęcia odpowiedzialności, mogą zdecydować się na pełnienie tej roli.

” *Trudno przekonać rodzinę, żeby zostali rodzicami zastępczymi. Chyba że jest to ktoś z bliskiej rodziny. A obce dzieci to raczej niechętnie, bo każdy woli się wyłożyć przed telewizorem. A to jest pewien obowiązek dodatkowy.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Niektórzy badani sugerowali, że pomoc w przejściu przez proces prawny oraz uproszczenie procedur mogłyby zachęcić więcej osób do podjęcia tej roli. Odpowiednie wsparcie w postaci psychologów oraz zapewnienie współpracy z instytucjami, takimi jak szkoły czy poradnie, mogłoby pozytywnie wpłynąć na decyzję o pełnieniu roli rodziny zastępczej.

” *Ja wiedziałam, że ja muszę zostać tą rodziną zastępczą. Ja miałam cel. Ja jestem zadaniowiec, miałam cel. Wiedziałam, że to nasze dziecko, zostaje w naszej rodzinie. Ale gdybym ja miała przez to wszystko przechodzić z potrzeby serca, bo ja bym chciała być rodziną zastępczą, to chyba bym się z tego wymiksowała.*

Źródło: badanie jakościowe TDI

Wielu respondentów podkreślało również znaczenie wsparcia finansowego. Choć niektórzy twierdzą, że pieniądze nie są najważniejsze, to trudności finansowe stanowią poważną barierę w podejmowaniu decyzji o zostaniu rodziną zastępczą/RDD. Wielu uważa, że podniesienie wysokości świadczeń mogłoby zachęcić więcej osób do wzięcia dzieci pod opiekę.

Niektórzy uczestnicy badania zwracali uwagę na konieczność szerzenia wiedzy o funkcjonowaniu rodzin zastępczych oraz ich realnych problemach. Obecnie, według respondentów, zbyt mało mówi się o rodzinach zastępczych, co sprawia, że społeczeństwo nie jest dostatecznie poinformowane o ich roli. Respondenci sugerowali, że potrzebna jest rzetelna kampania informacyjna, która pokazywałaby nie tylko pozytywne aspekty bycia rodziną zastępczą, ale również uwzględniała wyzwania i problemy, z którymi rodziny te muszą się mierzyć.

Zdaniem respondentów uważa, że pełnienie roli rodziny zastępczej to ogromna odpowiedzialność i obowiązek, który wymaga odpowiedniego charakteru i podejścia. Wśród wyzwań, z którymi mierzą się rodziny zastępcze, wymieniano również kontakty z biologicznymi rodzicami dzieci, które mogą destabilizować sytuację dziecka i powodować problemy wychowawcze. Z tego względu niektórzy sugerowali, że większy nadzór nad rodzicami biologicznymi oraz ograniczenie ich bezpośredniego wpływu na dziecko mogłoby przyczynić się do poprawy funkcjonowania rodzin zastępczych.

Analiza potrzeb szkoleniowych rodzin zastępczych niezawodowych

Obszary szkoleniowe, jakimi byłiby zainteresowani rodzice zastępczy niezawodowi obejmują poniżej wskazaną tematykę.

Szkolenia dotyczące zaburzeń rozwojowych (FAS, autyzm, zaburzenia psychiczne) - szkolenia dotyczące dzieci z zespołem FAS, spektrum autyzmu oraz innych zaburzeń psychicznych. Uczestnicy podkreślali, że chcieliby uzyskać więcej wiedzy na temat rozpoznawania objawów, metod wsparcia i pracy z dziećmi dotkniętymi tymi zaburzeniami.

Radzenie sobie z trudnymi i agresywnymi zachowaniami dzieci i młodzieży - tematyka związana z problemami współczesnej młodzieży, w tym zagadnienia dotyczące uzależnień, stanów depresyjnych, zachowań buntowniczych oraz trudności w relacjach społecznych. Szkolenia miałyby na celu dostarczenie wiedzy na temat rozwoju psychologicznego nastolatków, sposobów reagowania na pojawiające się trudności, radzenia sobie z agresją.

Prawne aspekty pieczy zastępczej - szkolenia obejmujące tematy związane z przepisami prawa dotyczącymi pieczy zastępczej, w tym kwestie prawne dotyczące podejmowania decyzji o losie dzieci, procedur adopcyjnych oraz wyjazdów zagranicznych. Uczestnicy zgłaszali potrzebę zrozumienia przepisów, które bezpośrednio wpływają na codzienne funkcjonowanie rodzin zastępczych.

Uzależnienia od nowoczesnych technologii - szkolenia dotyczące radzenia sobie z problemem uzależnienia dzieci od telefonów, komputerów czy telewizji.

Rozwojem psychologicznym dzieci i młodzieży - szkolenia dotyczące rozwoju psychologicznego dzieci, w szczególności w okresie dojrzewania. Respondenci chcieliby dowiedzieć się, jak radzić sobie z wyzwaniami, jakie stawia dorastanie, jak rozmawiać z dziećmi oraz jak reagować na ich zmieniające się potrzeby emocjonalne i społeczne.

Usamodzielnianiem się młodzieży - szkolenia związane z procesem usamodzielniania się młodzieży w pieczy zastępczej. Uczestnicy wywiadów chcieliby dowiedzieć się, jak pomóc dzieciom w stawaniu się bardziej samodzielnymi, jak radzić sobie z ich adaptacją do dorosłego życia oraz jak wspierać ich w podejmowaniu odpowiedzialnych decyzji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania jakościowe TDI

Wyniki panelu ekspertów

W panelu ekspertów uczestniczyli pracownicy instytucji i podmiotów funkcjonujących w obszarze wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, tj. przedstawiciele: Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Kielcach (1 osoba), Świętokrzyskiego Ośrodka Adopcyjnego (1 osoba), Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Końskich (1 osoba), Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Kielcach (1 osoba), placówek opiekuńczo-wychowawczych (3 osoby), rodziny zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego (1 osoba), rodzinnych domów dziecka (3 osoby), Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej (2 osoby). Dyskusja w ramach panelu ekspertów służyła weryfikacji wyników badania oraz wypracowaniu wspólnej opinii na temat poruszony w badaniu. Na podstawie panelu ekspertów udało się sformułować kilka kluczowych wniosków:

- **Problemy finansowe rodzin zastępczych** – eksperci podkreślali, że wynagrodzenie dla rodzin zastępczych jest zbyt niskie, a dodatkowo otrzymuje je tylko jeden z opiekunów, co jest niewystarczające przy dużej liczbie dzieci. Brakuje formalnych umów o pracę dla opiekunów, które zapewniłyby stabilność finansową rodzin. Propozycją było zwiększenie wynagrodzenia oraz wprowadzenie umów o pracę dla obojga opiekunów.

„ *Na pewno byłoby łatwiejsze, gdyby te osoby miały inną formę zatrudnienia, właśnie tak jak w pieczy instytucjonalnej – umowę o pracę.*

Źródło: panel ekspertów

- **Niedobór specjalistów** – wskazano na brak dostępu do specjalistów, zwłaszcza psychiatrów dziecięcych i terapeutów. Często jedynym rozwiązaniem są kosztowne wizyty prywatne, na które rodziny zastępcze nie mają środków. Eksperci sugerują wprowadzenie bonów terapeutycznych w PCPR-ach, które umożliwiłyby korzystanie z prywatnej opieki w przypadku braku dostępu do specjalistów w ramach publicznej służby zdrowia.

„ *W niektórych PCPR-ach jest coś takiego jak bon terapeutyczny, z którego można korzystać, gdy musimy iść prywatnie na wizytę, gdy musimy rozpocząć prywatną terapię (...). To są dodatkowe pieniądze i one muszą być na takie rzeczy, bo z tych pieniędzy, które dostajemy na dzieci, nie ma szans rozpocząć jakiegokolwiek procesu, który będzie długotrwały.*

Źródło: panel ekspertów

- **Wsparcie asystentów rodziny** – zgłaszano problemy związane z brakiem asystentów rodziny, którzy mogliby wspierać rodziny biologiczne oraz proces reintegracji dzieci z ich rodzicami. Wskazano również, że asystenci powinni mieć zadaniowy czas pracy, aby dostosować się do potrzeb rodzin.

- **Brak mieszkań treningowych lub wspomaganych dla usamodzielniających się wychowanków** – młodzież opuszczająca pieczę zastępczą często boryka się z problemami związanymi z brakiem mieszkań i ograniczonym wsparciem w zakresie nauki samodzielnego życia. Eksperti sugerują, że mieszkania treningowe lub wspomagane powinny być priorytetem w każdej gminie, aby młodzi ludzie mogli stopniowo uczyć się zarządzania gospodarstwem domowym i budżetem.
- **Kwestia szkoleń i promocji pieczy zastępczej** – eksperci zauważają, że negatywne przedstawianie rodzin zastępczych w mediach wpływa na zmniejszenie zainteresowania potencjalnych kandydatów. Zwrócono uwagę na potrzebę pozytywnej promocji pieczy zastępczej i podkreślenia jej znaczenia.

”

Ja jeszcze nie spotkałam się w mediach ogólnopolskich czy też w radiu, czy w prasie, z takim pozytywnym, cyklicznym mówieniem o rodzicielstwie zastępczym. Jak dla mnie, na chwilę obecną, rodzicielstwo zastępcze jest traktowane jak temat taki niewygodny.

Źródło: panel ekspertów

- **Rozszerzenie kompetencji rodzin zastępczych** – propozycją ekspertów było zwiększenie kompetencji rodzin zastępczych, aby mogli podejmować ważne decyzje (np. dotyczące leczenia dzieci) bez angażowania rodziców biologicznych, co przyspieszyłoby działanie w sytuacjach nagłych i ułatwiło codzienne funkcjonowanie dzieci w pieczy zastępczej.

Powyższe wnioski stanowiły podstawę dla opracowania rekomendacji (propozycji konkretnych rozwiązań) pod kątem usprawnienia funkcjonowania systemu pieczy zastępczej w województwie świętokrzyskim w kontekście deinstytucjonalizacji usług społecznych.

Kluczowe wnioski z badania

Organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej

W opinii ponad połowy PCPR-ów (53,8%) wysokość proponowanego wynagrodzenia dla rodzin zastępczych zawodowych/rodzinnych domów dziecka oraz innych świadczeń ma wpływ na liczbę kandydatów do pełnienia tej funkcji.

Jako główną przyczynę kierowania dzieci z rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka do pieczy instytucjonalnej w 2023 roku wskazywano trudności opiekuńczo-wychowawcze (75,0%).

Wśród trudności występujących w rodzinnych formach pieczy zastępczej wskazywano najczęściej problemy wychowanków z nauką (100,0%) oraz w kontakcie z rodziną biologiczną (76,9%), a także poczucie przeciążenia rodzin zastępczych obowiązkami nad wychowankami (69,2%).

Najważniejsze potrzeby zgłaszane przez przedstawicieli rodzinnych form pieczy zastępczej to wsparcie psychologiczne dla dzieci (84,6%), pomoc w kontaktach z rodzicami biologicznymi dzieci (69,2%), pomoc w edukacji dzieci (69,2%) oraz wsparcie psychologiczne dla rodziców zastępczych (np. radzenie sobie z trudnymi zachowaniami dzieci) (69,2%).

Mimo iż wszyscy organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej pozytywnie ocenili obecnie funkcjonujący w powiecie system wspierania rodzinnej pieczy zastępczej, blisko 40% badanych uważa, że należałoby uzupełnić katalog form wsparcia kierowanych do rodzinnych form pieczy zastępczej o inne formy wsparcia.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze (POW)

W ostatnich latach wzrasta liczba dzieci z problemami psychicznymi, które trafiają do placówek opiekuńczo-wychowawczych. Placówki wskazują na niewystarczające wsparcie psychologiczne i terapeutyczne dla wychowanków oraz trudności w dostępie do lekarzy specjalistów, zwłaszcza psychiatrów.

Wskazywano na problem niedoboru asystentów rodziny oraz kuratorów sądowych. Brak odpowiedniego nadzoru nad sytuacją rodzinną po umieszczeniu dziecka w placówce utrudnia proces reintegracji rodzinnej.

Do czynników uniemożliwiających powrót wychowanków do rodzin biologicznych należą uzależnienia rodziców (alkoholizm, narkomania) oraz przemoc domowa. Brak więzi emocjonalnych między dziećmi a rodzicami również stanowi istotną przeszkodę w powrocie dzieci do domów.

Proces usamodzielniania wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych napotyka na trudności związane z ograniczoną liczbą mieszkań socjalnych i treningowych. Młodzież opuszczająca placówki często boryka się z brakiem środków na start w dorosłe życie,

co utrudnia im usamodzielnienie. Wychowankowie często nie są wystarczająco przygotowani do samodzielnego życia, co objawia się m.in. brakiem umiejętności zarządzania budżetem czy prowadzenia gospodarstwa domowego.

Rodzice zastępczy i prowadzący rodzinne domy dziecka

W opinii większości przedstawicieli PCPR (69,3%) na terenie ich powiatu brakuje odpowiedniej liczby miejsc w rodzinach zastępczych/rodzinnych domach dziecka.

Rodziny zastępcze często borykają się z trudnościami w dostępie do specjalistycznej opieki zdrowotnej. Czas oczekiwania na wizyty w ramach publicznej służby zdrowia jest bardzo długi, co zmusza rodziny do korzystania z kosztownych prywatnych usług medycznych. Koszty leczenia dzieci z poważnymi schorzeniami, takimi jak astma, atopowe zapalenie skóry czy zaburzenia psychiczne, są szczególnie obciążające, co rodzi potrzebę większego wsparcia finansowego.

W sytuacjach nagłych, zwłaszcza gdy rodzice biologiczni nie są pozbawieni praw rodzicielskich, rodziny zastępcze napotykają problemy związane z brakiem możliwości podjęcia szybkich decyzji medycznych, co dodatkowo komplikuje zapewnienie dzieciom odpowiedniej opieki zdrowotnej.

Długi czas trwania postępowań sądowych dotyczących praw rodzicielskich, adopcji, czy decyzji o powrocie dziecka do rodziny biologicznej negatywnie wpływa na stabilizację emocjonalną i rozwój dzieci. W niektórych przypadkach przewlekłość działania sądów opóźnia proces adopcyjny, co powoduje, że dzieci, które mogłyby trafić do adopcji, pozostają w pieczy zastępczej.

Środki na wyprawki, bieżące potrzeby dzieci oraz edukację (np. korepetycje czy dojazdy na zajęcia dodatkowe) są często niewystarczające. Rodziny zastępcze (w szczególności spokrewnione i niezawodowe) potrzebują większego wsparcia finansowego, aby zapewnić dzieciom odpowiednie warunki do rozwoju.

Dzieci trafiające do rodzin zastępczych często przynoszą ze sobą bagaż emocjonalny. Rodziny zastępcze zgłaszają trudności związane z brakiem regularnego wsparcia psychologicznego, zarówno dla dzieci, jak i dla nich samych.

Dzieci w pieczy zastępczej często mają problemy edukacyjne oraz trudności behawioralne. Brak zindywidualizowanego podejścia w szkołach oraz niewystarczająca współpraca rodzin zastępczych ze szkołami i poradniami pedagogiczno-psychologicznymi stanowi poważne wyzwanie.

Młodzież napotyka na trudności związane z procesem usamodzielniania. Wielu młodych ludzi opuszczających pieczę zastępczą nie ma możliwości uzyskania własnego mieszkania. Młodzież często nie otrzymuje również odpowiedniego wsparcia w znalezieniu pracy, a także w zakresie kontynuacji edukacji. Wielu wychowanków opuszcza pieczę zastępczą bez

wystarczających umiejętności gospodarowania budżetem, prowadzenia gospodarstwa domowego czy radzenie sobie z codziennymi obowiązkami.

Rodziny zastępcze zmagają się ze zmęczeniem wynikającym z łączenia obowiązków domowych z opieką nad dziećmi. Potrzebują większego wsparcia w obszarach takich jak dowozy dzieci na zajęcia dodatkowe, do szkół, opieka nad pozostałymi dziećmi podczas wizyt lekarskich z dzieckiem czy w sytuacjach nagłych (np. choroba opiekuna).

Promocja rodzinnej pieczy zastępczej

Badane PCPR-y promują rodzicielstwo zastępcze najczęściej poprzez umieszczanie informacji na stronie www (100,0%), w lokalnych mediach (prasie, radiu, telewizji, portalach internetowych) (84,6%) oraz poprzez dystrybucję materiałów (plakatów, ulotek) w instytucjach publicznych (84,6%).

Z badania jakościowego wynika, że zainteresowanie pełnieniem funkcji rodziny zastępczej dla dzieci niespokrewnionych z kandydatem jest bardzo niskie. W przeszłości powiaty podejmowały różnorodne działania promocyjne mające na celu pozyskanie nowych zawodowych rodzin zastępczych. Wskazano, że zainteresowanie najczęściej kończyło się na etapie wstępnych rozmów, ale proces weryfikacji i spełniania wymogów prawnych okazywał się dla wielu osób zniechęcający.

Potrzeby i oczekiwania dotyczące zmian w systemie wspierania pieczy zastępczej

Większość badanych PCPR-ów odczuwa potrzebę szkoleń w obszarze systemu pieczy zastępczej (69,2%). Wśród tematów szkoleń wymieniano m.in.: radzenie sobie z wypaleniem zawodowym, aktualizację przepisów dot. ustawy o pieczy zastępczej, problemy wychowawcze w rodzinach zastępczych, plan pomocy pełnoletniemu wychowankowi, sposoby pozyskiwania kandydatów na rodziny zastępcze, motywowanie rodziców biologicznych do odzyskania dzieci, współpracę z trudną rodziną zastępczą.

Rodzinne domy dziecka/RDD zgłaszały potrzebę szkoleń dotyczących m.in. pracy z dziećmi z zaburzeniami rozwojowymi (FAS, autyzm), radzenia sobie z trudnymi wychowankami, psychologii dzieci i młodzieży, prawnych aspektów pieczy zastępczej, radzenia sobie z uzależnieniami dzieci od technologii czy usamodzielniania młodzieży.

Główne problemy związane z realizacją zadań wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, jakie w największym stopniu dotyczą powiatów to zbyt mała liczba kandydatów na rodziny zastępcze (92,3%), niedostateczna liczba rodzin zawodowych specjalistycznych (69,2%) oraz przewlekłość postępowań sądowych (61,5%).

Z badania jakościowego wśród przedstawicieli samorządów powiatowych wynika, że w kontekście usprawnienia systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, kluczowym wyzwaniem jest skuteczna deinstytucjonalizacja. Powinna być ona realizowana w sposób

indywidualny, z uwzględnieniem specyfiki rodzin zastępczych, jak i instytucjonalnych form pieczy. Pełne przejście do rodzinnych form pieczy zastępczej wydaje się trudne do realizacji, głównie z powodu niedostatecznej liczby kandydatów na rodziny zastępcze.

Badanie jakościowe wykazało, że w celu zwiększenia liczby rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, należy skupić się na pozytywnej promocji pieczy zastępczej, podkreślając sukcesy i pozytywne historie. Ważne są także zmiany w przepisach, które uproszczą procedury związane z pełnieniem roli rodziny zastępczej, ponieważ aktualne wymogi mogą odstraszać kandydatów.

Zdaniem PCPR-ów działania, jakie należałoby podjąć, aby zwiększyć liczbę rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka to przede wszystkim: zmiany prawno-organizacyjne systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej w kraju (61,5%), rozwój opieki wytchnieniowej (53,8%), zwiększenie wsparcia finansowego dla rodzin zastępczych (46,2%) oraz ulepszenie systemu wsparcia psychologicznego i terapeutycznego (46,2%).

Główne potrzeby i oczekiwania PCPR-ów dotyczące zadań samorządu województwa w obszarze wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej to organizacja szkoleń dla kadr wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (76,9%), zwiększenie liczby miejsc w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych (69,2%) i organizacja kampanii promujących rodzinną pieczę zastępczą (61,5%).

Rekomendacje

Celem głównym badania była identyfikacja barier procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz potencjału jednostek samorządu terytorialnego w zakresie możliwości wsparcia pieczy zastępczej.

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
Identyfikacja przeważających praktyk funkcjonowania systemu rodzinnych form pieczy zastępczej w zakresie zaspokajania potrzeb dzieci wraz z określeniem kluczowych barier w rozwoju form wsparcia	- W dokumencie <i>Strategii Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021-2030</i> zdiagnozowano niską liczbę rodzin zastępczych zawodowych, które powinny stanowić podstawę systemu pieczy zastępczej świadczonej na poziomie lokalnych społeczności. <i>Raport z realizacji w latach 2020-2021 Regionalnego Programu Wsparcia Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej do roku 2025</i> w kontekście pieczy zastępczej unaocznia wzrost liczby kandydatów na rodziców zastępczych i wzrost liczby rodzin zastępczych spokrewnionych w badanym w tym dokumencie okresie. Wzrastała także liczba powracających dzieci z instytucjonalnej do rodzinnej pieczy zastępczej oraz liczba dzieci zakwalifikowanych do adopcji. - W większości powiatów zauważalna jest tendencja wzrostowa liczby rodzin spokrewnionych, przy jednoczesnym	- Niezbędne są działania na rzecz pozyskiwania kandydatów do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej, w tym szczególnie promowanie przykładów dobrych praktyk w tym zakresie; - Zasadnie jest prowadzenie ogólnospołecznych kampanii informacyjno-promocyjnych budujących pozytywny wizerunek rodzinnej pieczy zastępczej oraz niwelujących utrzymywanie się negatywnych stereotypów społecznych w tym zakresie. - Zasadne jest opracowanie kampanii informacyjnych służących upowszechnieniu zasad organizacji rodzinnej pieczy zastępczej. - Zasadne jest podjęcie starań w kierunku zmiany formy zatrudniania rodziców zastępczych z umowy o dzieło na umowę o pracę. - Zasadne jest podjęcie starań w kierunku wypracowania systemowych zmian i rozwiązań zasady finansowania pieczy zastępczej na poziomie ogólnopolskim.	Samorządy gminny Samorządy powiatowe Samorząd województwa Powiatowe centra pomocy rodzinie/ organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej Koordynatorzy pieczy zastępczej

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
	problemie z malejącą liczbą rodzin zawodowych. • Jedną z głównych przyczyn rozwoju systemu rodzinnej pieczy zastępczej jest brak nowych kandydatów na rodziny zastępcze, w tym szczególnie zawodowe. • Dostrzegane jest utrzymujące się w społeczeństwie pejoratywne postrzeganie systemu pieczy zastępczej oraz osób bezpośrednio zaangażowanych, przejawiające się w braku zrozumienia, poważania oraz ogólnego zainteresowania tą formą opieki nad dziećmi wymagającymi wsparcia zastępczego rodzinnego środowiska wychowawczego. • <i>Raport z realizacji Świętokrzyskiego Programu Pomocy Społecznej w latach 2020-2021</i> odniósł się do obszaru działań realizowanych w latach 2020-2021 na rzecz systemu pieczy zastępczej, alarmując, że w zmniejszeniu uległa zarówno liczba przeprowadzonych działań promujących rodzicielstwo zastępcze, jak i grup wsparcia dla rodziców zastępczych. • Identyfikowany jest brak adekwatnych funduszy ze strony powiatów, które nie zwiększają dotacji dla placówek	• Zasadne jest rozbudowanie i uelastycznienie systemu wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej umożliwiające dostosowanie zakresu wsparcia do indywidualnych i zmieniających się potrzeb odbiorców. • Zasadne jest opracowanie procedur i standardów służących zwiększeniu efektywności wsparcia ze strony lokalnych instytucji dostosowanego do indywidualnych i zmieniających się potrzeb odbiorców.	

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
	opiekuńczo-wychowawczych mimo rosnących kosztów życia. • Wynagrodzenia dla opiekunów w ramach rodzinnej pieczy zastępczej postrzegane są jako nieproporcjonalnie niskie w stosunku do odpowiedzialności i koniecznego zaangażowania. • Wskazywano na brak poczucia stabilizacji finansowej rodziców zastępczych wynikającej z faktu oferowania zatrudniania w oparciu o umowy zlecenie. • Brak wsparcia ze strony lokalnych instytucji, takich jak szkoły, sądy czy ośrodki pomocy społecznej, jest postrzegany jako jeden z głównych powodów wycofywania się rodzin zastępczych z pełnionych funkcji.		
• Ocena współpracy podmiotów funkcjonujących w systemie pieczy zastępczej	• Współpraca między różnymi instytucjami, takimi jak sądy, szkoły, PCPR-y, bywa nieskuteczna, co prowadzi do przedłużających się procedur i braku spójności w podejmowaniu decyzji. Istnieje potrzeba lepszej komunikacji i koordynacji działań pomiędzy tymi jednostkami. • Dostrzegany jest brak ogólnych regulacji, które mogłyby uprościć procesy administracyjne i zapewnić	• Zasadne jest opracowanie procedur i standardów służących zwiększeniu efektywności współpracy i komunikacji instytucji i podmiotów zaangażowanych w organizację systemu pieczy zastępczej. • Zasadne jest opracowanie procedur i standardów określających priorytetowość dostępu do świadczeń medycznych, w tym szczególnie specjalistycznych, dla dzieci objętych pieczą zastępczą.	• Samorządy gminny • Samorządy powiatowe • Samorząd województwa • Powiatowe centra pomocy rodzinie/ organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
	rodzinom zastępczym większe prawa i możliwości szybkiego reagowania w sytuacjach kryzysowych oraz wymagających właściwego zabezpieczenia specyficznych potrzeb podopiecznych. • Dostrzegane są problemy w relacjach z placówkami zdrowotnymi, gdzie dostęp do specjalistów jest ograniczony, a rodziny zastępcze napotykają trudności w uzyskaniu szybkiej opieki medycznej dla dzieci. • Współpraca z nauczycielami i dyrektorami placówek oświatowych jest na ogół oceniana pozytywnie, jednak zdarzają się sytuacje, braku właściwego wsparcia i przygotowania umożliwiającego zabezpieczenie ich specjalnych potrzeb wychowawczo-edukacyjnych. • Dostrzegany jest brak właściwej komunikacji ze strony oświatowych psychologów i pedagogów, którzy zamiast informować rodziców o problemach, od razu kierują sprawę do urzędów. Pojawiły się także głosy sugerujące, że nauczyciele nie zawsze są świadomi specyficznych potrzeb dzieci przebywających w pieczy zastępczej,	• Zasadne jest opracowanie procedur i standardów w ramach placówek oświatowych umożliwiających właściwe zabezpieczenie specjalnych potrzeb wychowawczo-edukacyjnych dzieci objętych pieczą zastępczą. • Zasadne jest opracowanie systemu szkoleń oraz kampanii informacyjnej kierowanej do pracowników instytucji świadczących usługi na rzecz dzieci objętych pieczą zastępczą obejmujących informacje dotyczące ich specyficznych potrzeb. • Zasadne jest podjęcie starań w kierunku zwiększenia współpracy i zaangażowania organizacji pozarządowych oraz kościołów i związków wyznaniowych w organizację wsparcia funkcjonowania systemu pieczy zastępczej. • Zasadne jest systemowe zorganizowanie wsparcia rodzin pomocowych w ramach pieczy zastępczej ułatwiające wywiązywanie się z obowiązków wychowawczo-opiekuńczych oraz właściwe zabezpieczenie potrzeb podopiecznych.	• Koordynatorzy pieczy zastępczej • Organizacje pozarządowe

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
	a także trudności, z którymi się mierzą, takich jak zaburzenia emocjonalne czy deficyty edukacyjne wynikające z wcześniejszych zaniedbań. • Rola organizacji pozarządowych oraz kościołów lub związków wyznaniowych w funkcjonowaniu podmiotów systemu pieczy zastępczej jest postrzegana jako skrajnie ograniczona. • Dostrzegany jest brak zorganizowanego systemu wsparcia rodzin pomocowych, które mogłyby wspierać rodziny zastępcze w trudnych sytuacjach, takich jak choroba czy urlop.		
• Diagnoza potrzeb rodzinnej pieczy zastępczej	• Powszechnie dostrzegany jest problem ograniczoności środków finansowych pozostających w dyspozycji rodziców zastępczych potrzebnych dla właściwego zabezpieczenia i zaspokojenia specyficznych potrzeb wychowawczych, rozwojowych, edukacyjnych i zdrowotnych dzieci pozostających w pieczy zastępczej. • Istotnym problemem jest także niewydolność systemu wsparcia psychologicznego dla dzieci i rodzin. Pomoc psychologiczna jest niewystarczająca, a brak długofalowej	• Konieczne jest zapewnienie dodatkowego wsparcia finansowego rodzinnej pieczy zastępczej niezbędnego dla właściwego zabezpieczenia i zaspokojenia specyficznych potrzeb wychowawczych, rozwojowych, edukacyjnych i zdrowotnych dzieci pozostających w pieczy zastępczej. • Zasadne jest opracowanie procedur i standardów określających priorytetowość dostępu do świadczeń medycznych, terapeutycznych, opiekuńczych i edukacyjnych w tym szczególnie specjalistycznych, dla dzieci objętych pieczą zastępczą.	• Samorządy gminny • Samorządy powiatowe • Powiatowe centra pomocy rodzinie/ organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej • Koordynatorzy pieczy zastępczej

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
	terapii rodzinnej utrudnia pracę nad trwałą poprawą sytuacji. • Postulowana jest zasadność zapewnienia rodzinom zastępczym wsparcia emocjonalnego, finansowego oraz organizacyjnego. • Dostrzegane są potrzeby zabezpieczenia środków finansowych na organizację dodatkowego wsparcia dla właściwego funkcjonowania rodzinnej pieczy zastępczej, np. organizacja transportu, sprzętu rehabilitacyjnego, itp. • Postulowane są potrzeby dodatkowego wsparcia w zakresie organizacji warunków bytowo-mieszkaniowych dla rodzin pieczy zastępczej. • Zgłaszane są szerokie potrzeby szkoleniowe dla osób zaangażowanych w świadczenie i organizację rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej (w tym m.in. w zakresie: FAS; psychologii dzieci i młodzieży; autyzmu i innych zaburzeń rozwojowych; prawnych aspektów pieczy zastępczej; asertywności i radzenie sobie z trudnymi sytuacjami; udzielania pierwszej pomocy; dorastaniem dzieci i młodzieży; radzeniem sobie z trudnymi	• Zasadne jest opracowanie procedur i standardów określających priorytetowość dostępu do świadczeń terapeutycznych dla rodziców zastępczych oraz zabezpieczenie właściwych środków finansowych w tym zakresie. • Zasadna jest organizacja systemu pomocy wytchnieniowej dla rodziców zastępczych. • Zasadna jest organizacja grup wsparcia oraz rodzin pomocowych dla rodzin świadczących pieczę zastępczą. • Zasadne jest zorganizowanie systemowego wsparcia wolontaryjnego dla rodzin świadczących pieczę zastępczą. • Zasadne jest zabezpieczenie środków finansowych zapewniających organizację i uelastycznienie dodatkowego wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej umożliwiającego korzystanie z usług i świadczeń dostosowanych do indywidualnych i zmieniających się potrzeb odbiorców. • Zasadna jest organizacja pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego. • Zasadne jest zabezpieczenie środków finansowych na organizację warunków bytowo-mieszkaniowych dla rodzin pieczy	

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
	i agresywnymi zachowaniami dzieci i młodzieży; uzależnień).	zastępczej pozwalających na właściwe dostosowanie do specyficznych potrzeb podopiecznych. - Konieczna jest organizacja systematycznych szkoleń podnoszących kompetencje i kwalifikacje osób zaangażowanych w świadczenie i organizację rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej, adekwatnych do zgłaszanych potrzeb i dostrzeganych deficytów. - Zasadny jest dalszy rozwój kompetencji kadr systemu pieczy zastępczej oraz zacieśniania współpracy między podmiotami publicznymi a organizacjami pozarządowymi w tym obszarze.	
Identyfikacja dominujących praktyk funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych (POW) w zakresie usamodzielniania wychowanków i powrotu do	- W 2023 roku w badanych placówkach liczba dzieci, które wróciły do swoich rodzin biologicznych w ramach pełnej reintegracji rodzinnej, była zróżnicowana. - Niewielka liczba rodziców biologicznych jest objęta wsparciem asystentów rodziny, co utrudnia pracę nad poprawą ich sytuacji, a tym samym wdrożenia reintegracji rodzinnej. - Głównymi przyczynami ponownego umieszczenia dzieci w placówkach pieczy zastępczej były przede wszystkim	- Konieczny jest rozwój systemowego wsparcia dla rodziców biologicznych dzieci objętych pieczę zastępczą ułatwiającego ich proces resocjalizacji i odzyskania/nabycia właściwych kompetencji rodzicielskich. - Zasadne jest objęcie rodziców biologicznych dzieci objętych pieczę zastępczą wsparciem asystentów rodziny. - Zasadne jest zbudowanie i koordynacja regionalnego systemu lokali mieszkalnych przeznaczonych na usamodzielnienie	Samorządy gminny Samorządy powiatowe Powiatowe centra pomocy rodzinie/ organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej Koordynatorzy pieczy zastępczej Organizacje pozarządowe

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
<i>środowiska rodzinnego oraz określenie kluczowych czynników warunkujących stopień ich samodzielności.</i>	alkoholizm rodziców i związane z tym inne problemy, takie jak przemoc domowa, zaniedbanie dzieci, brak stabilności finansowej oraz brak pracy. • W procesie reintegracji rodzinnej kluczowe jest właściwe zaangażowanie rodziców i ich chęć współpracy, która w połączeniu z pracą placówki pozwala stworzyć fundament dla powrotu dziecka do domu. • Głównymi czynnikami, które całkowicie uniemożliwiają powrót wychowanków do środowiska rodzinnego są poważne dysfunkcje rodzin spowodowane uzależnieniami, ich demoralizacja oraz brak chęci do współpracy ze strony rodziców. • Z obserwacji badanych wynika, że wychowankowie wracający do rodzin biologicznych, w większości przypadków nie poprawiają znacząco swojej sytuacji, nawet jeśli ich rodzice zmieniają pewne zachowania. • Jednym z większych wyzwań w procesie usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej jest ograniczona liczba lokali mieszkalnych przeznaczonych na ten cel.	pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej. • Zasadne jest opracowanie systemu międzypokoleniowego wsparcia procesu usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej, poprzez wykorzystanie zasobów lokalowych samotnych osób starszych. • Konieczne jest opracowanie systemu szkoleń usamodzielniających dla dzieci objętych pieczą zastępczą wdrażanego z odpowiednim wyprzedzeniem momentu opuszczania placówki opiekuńczej. • Zasadne jest rozszerzenie procesu usamodzielniania o wsparcie doradców lub mentorów, którzy monitorowaliby proces usamodzielniania oraz pomagałoby młodym ludziom w pierwszych miesiącach ich samodzielnego życia.	

Cele szczegółowe	Wnioski z badań	Rekomendacje	Adresaci rekomendacji
	• Ograniczona dostępność mieszkań socjalnych, co zmusza niektórych wychowanków do powrotu do patologicznych środowisk, gdzie brakuje stabilnych warunków do samodzielnego życia. • Dostrzegany jest brak współpracy ponadlokalnej w zakresie organizacji lokali mieszkalnych dla usamodzielniających się wychowanków, co szczególnie dotyczy dzieci pochodzące z mniejszych miejscowości. • W procesie usamodzielnienia wychowanków najważniejsze są takie elementy jak nauka samodzielności, począwszy od codziennych czynności, aż po bardziej złożone zadania, jak np. załatwianie spraw urzędowych. • Ważne jest, aby proces usamodzielnienia rozpoczynał się na długo przed opuszczeniem placówki, już w wieku 16-17 lat. • Rola opiekuna usamodzielnienia kończy się formalnie po opuszczeniu przez wychowanka placówki. Niestety, w wielu przypadkach dalsza pomoc opiera się na indywidualnej inicjatywie i zaangażowaniu opiekunów.		

Spis tabel

Tabela 1. Cele operacyjne Regionalnego Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej do roku 2025 odnoszące się do obszaru pieczy zastępczej wraz z działaniami	18
Tabela 2. Liczba dzieci w pieczy zastępczej (instytucjonalnej i rodzinnej) w województwie świętokrzyskim w latach 2019-2023	19
Tabela 3. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wraz z liczbą miejsc i wychowanków w województwie świętokrzyskim w 2019 i 2023 roku	20
Tabela 4. Lokalizacja poszczególnych rodzajów placówek opiekuńczo-wychowawczych według powiatów w województwie świętokrzyskim w 2023 roku.....	21
Tabela 5. Udział poszczególnych grup wychowanków w ogóle wychowanków w poszczególnych rodzajach placówek opiekuńczo-wychowawczych w województwie świętokrzyskim w 2023 roku	22
Tabela 6. Przyczyny umieszczenia wychowanków w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w województwie świętokrzyskim w 2023 roku.....	23
Tabela 7. Liczba miejsc i przeciętna liczba umieszczonych dzieci w Regionalnej Placówce Opiekuńczo Terapeutycznej w Kazimierzy Wielkiej w latach 2019-2023	24
Tabela 8. Liczba rodzinnych domów dziecka i rodzin zastępczych wraz z liczbą dzieci w województwie świętokrzyskim w 2019 i 2023 roku	25
Tabela 9. Lokalizacja rodzinnych domów dziecka i rodzin zastępczych według powiatów w województwie świętokrzyskim w 2023 roku.....	25
Tabela 10. Udział poszczególnych grup dzieci w ogóle dzieci w rodzinnych domach dziecka i rodzinach zastępczych w województwie świętokrzyskim w 2023 roku.....	27
Tabela 11. Przyczyny umieszczenia dzieci w rodzinnych domach dziecka i rodzinach zastępczych w województwie świętokrzyskim w 2023 roku	27
Tabela 12. Liczba przeszkolonych kandydatów na rodziny zastępcze i prowadzących rodzinne domy dziecka w województwie świętokrzyskim w latach 2019-2023.....	28
Tabela 13. Jakimi formami wsparcia/usługami ustawowymi (poza świadczeniami pieniężnymi) objęte są osoby sprawujące rodzinną pieczę zastępczą na terenie Pana(-ni) powiatu? (N=13).....	36
Tabela 14. W jakim stopniu osoby sprawujące rodzinną pieczę zastępczą na terenie Pana(i) powiatu korzystają z oferowanych przez Państwa ustawowych form wsparcia/usług? (N=13)	37
Tabela 15. Jakie są Państwa potrzeby i oczekiwania dotyczące zadań samorządu województwa w obszarze wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej? (N=13)	43

Spis rysunków

Rysunek 1. Schemat rodzinnej pieczy zastępczej.....	12
Rysunek 2. Schemat instytucjonalnej pieczy zastępczej	14

Spis wykresów

Wykres 1. Instytucjonalna piecza zastępcza - udzielone świadczenia	24
Wykres 2. Rodzinna piecza zastępcza - świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania umieszczonego dziecka	29
Wykres 3. Wskaźniki dotyczące pieczy zastępczej w województwie świętokrzyskim na tle ogółu kraju w latach 2022-2023	30
Wykres 4. Czy zgadza się Pan(-ni) z opinią, że na terenie Państwa powiatu funkcjonuje odpowiednia liczba miejsc w rodzinach zastępczych/rodzinnych domach dziecka? (N=13) ..	34
Wykres 5. Czy na terenie powiatu w 2023 roku któreś z dzieci przebywających w rodzinach zastępczych/rodzinnych domach dziecka zostały skierowane do pieczy instytucjonalnej? (N=13)	34
Wykres 6. Czy na terenie powiatu w 2023 roku zdarzały się sytuacje, kiedy rozwiązywano rodziny zastępcze/rodzinne domy dziecka? (N=13)	35
Wykres 7. Czy osoby sprawujące rodzinną pieczę zastępczą z terenu Pana(-ni) powiatu są objęte pozaustawowymi formami wsparcia/usługami? (N=13)	38
Wykres 8. Jakie problemy w Pana(-ni) opinii najczęściej występują w rodzinnych formach pieczy zastępczej? (N=13)	39
Wykres 9. Czy w Pana(-ni) opinii występowanie tych problemów może doprowadzić do rezygnacji z tworzenia rodziny zastępczej/rodzinnego domu dziecka? (N=13)	40
Wykres 10. Proszę wskazać, jakie są najważniejsze potrzeby przedstawicieli rodzinnych form pieczy zastępczej? (N=13)	40
Wykres 11. Czy Pana(-ni) zdaniem środki przeznaczone obecnie przez powiat na realizację zadań wynikających z ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, są wystarczające w stosunku do potrzeb zidentyfikowanych na terenie powiatu? (N=13)	41
Wykres 12. Czy Pana(-ni) zdaniem wysokość proponowanego wynagrodzenia dla rodzin zastępczych zawodowych/rodzinnych domów dziecka oraz innych świadczeń mają wpływ na liczbę kandydatów do pełnienia tej funkcji? (N=13)	41
Wykres 13. Jakie problemy związane z realizacją zadań wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w największym stopniu dotyczą Pana(-ni) powiatu? (N=13)	42
Wykres 14. Proszę podać przybliżoną liczbę kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dla dzieci niespokrewnionych z kandydatem w Pana(-ni) powiecie (stan obecny) (N=13)	43
Wykres 15. Ile czasu zwykle trwa przejście rodziny zastępczej niezawodowej na status zawodowej w Państwa powiecie? (N=13)	44
Wykres 16. W jaki sposób promują Państwo na terenie Państwa powiatu rodzicielstwo zastępcze? (N=13)	44
Wykres 17. Jak ocenia Pan(i) efektywność dotychczas podejmowanych przez powiat i inne podmioty działań promocyjnych w celu pozyskiwania kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych? (N=13)	45

Wykres 18. Czy widzi Pan(i) potrzebę uzupełnienia katalogu form wsparcia kierowanych do rodzinnych form pieczy zastępczej o inne formy wsparcia adekwatne do ich potrzeb? (N=13)	46
Wykres 19. Jakiego Pana(-ni) zdaniem należałoby podjąć działania, aby zwiększyć liczbę rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka w Pan(-ni) powiecie? (N=13)	46
Wykres 20. Czy odczuwają Państwo, jako organizator pieczy zastępczej, potrzebę szkoleń w obszarze systemu pieczy zastępczej? (N=13)	47